

Miniatyren – Det Lille Ekstra?

En studie av miniatyrgjenstander fra yngre jernalder i Norge,
med analyse av graver fra Vestlandet

Gøril Lambrechts Thue

Masteroppgave i arkeologi, ARK350

Vår 2024

Universitetet i Bergen, AHKR

Forsidebilde: Miniaturhjul av sølv fra Hønsi i Vik, Sogn og Fjordane (B710). Utsnitt fra fotografi av Ann-Mari Olsen, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).

Forord

Det har vært en krevende, men svært lærerik prosess å skrive denne masteroppgaven. Det er etter mitt kjennskap ikke utført et samlet arbeid som tar utgangspunkt i miniatyrgjenstander fra yngre jernalder i Norge. Jeg håper derfor at katalogen som følger oppgaven kan være av verdi for videre forskning på emnet.

En stor del av materialet som inngår i oppgaven er fremkommet som metallsøkerfunn, og det er klare tendenser til en stor økning i slike funn de seneste årene. Metallsøkerne fortjener anerkjennelse for sine bidrag til arkeologifeltet, særlig innen forskning på miniaturer. Med dette sagt, har det trolig eksistert langt flere miniaturer i yngre jernalder i Norge enn det som kan observeres i det arkeologiske materialet, og dette er dermed en foreløpig oversikt. En kan trolig aldri gi et fullstendig funnbilde som skildrer helheten av hvordan virkeligheten har vært. Jeg har lyst til å sitere Timothy Morton: ”*What we call the past is really just what things look like right now*” (Super-collider 2020: 42:26).

Et par måneder før levering kom den triste beskjeden om at Randi Barndon var gått bort. Som veileder for både min bachelor- og masteroppgave har Randi vært en uvurderlig ressurs for meg som student. Jeg takker Randi for inspirerende samtaler, og hennes sterke engasjement for jernalderen, som til ettertanke har hatt stor del i å forme min faglige interesse. Randi skal også ha takk for gjort meg oppmerksom på at et anheng på sølvkjedet fra Trå i Granvin i form minner om et trådjern, en observasjon som er blitt grunnlag for en del av diskusjonen i oppgaven.

Takk til Asbjørn Engevik, som bisto meg som veileder mot slutten av skriveprosessen. Videre ønsker jeg å rette en takk til Melanie Wrigglesworth for bistand med gjenstandsstudier ved de kulturhistoriske samlinger, Universitetsmuseet i Bergen. Takk må også rettes til Terje M. Hellan fra Vitenskapsmuseet NTNU for hjelp ved gjenstandsstudier, for å finne frem flere gjenstander som ikke var kjent for meg, og for å gi meg tilgang til upublisert informasjon om gjenstander. Takk til Leszek Gardela, som sendte meg litteraturen sin omhandlernde miniaturer. Jeg må også takke Aksel Breistrand Teigen for korrekturlesing. Avslutningsvis ønsker jeg å takke Snæbjörn H.A. Jack for all støtte, oppmuntring og kjærlighet.

Reykjavik, 15.05.24

Abstract

This thesis examines miniature objects from Late Iron Age Norway. There exists a tendency within the academic literature to see miniature objects as either amulets or cult-related in nature. Researchers have used old Norse texts analogically, testing whether miniatures of everyday technologies fit representations of Norse gods and/or their attributes. This study highlights the miniatures in relation to their full-sized versions, relating the miniature's embedded meaning to how their full size original were understood and used within society. Through observing a catalogue following this work, I take on a combined quantitative and qualitative research method, analyzing selected grave finds from Western Norway in light of their cultural environment to explore who were buried with miniature objects and why. The empirical review shows that individuals differing in gender, age, class and geographic origin were buried with miniature objects, demonstrating that ritual specialists and old Norse beliefs should not be the only dimensions looked at when studying presence of miniatures in graves. With a theoretical framework comprised of small thing theory, archaeology of burial customs and feminist critique, I argue that miniatures are better understood as multifaceted objects whose meanings and functions are entangled with their context. The results describe how some miniatures could have functioned as specialized tools, as toys or for educational purposes. Others may have symbolized wealth and status, especially through ornamental function as jewelry. I demonstrate that symbolic and practical objects are equally important, each having agency to partake in enculturation processes and perhaps signaling social expectations of gender roles. The thesis concludes that examining the multivalent roles of Late Iron Age miniatures can reshape previous understandings, emphasizing their significance in reflecting societal values and individual expression across find contexts.

Innholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	<i>iii</i>
<i>Abstract</i>	<i>iv</i>
<i>Figurliste</i>	<i>vii</i>
<i>Tabelliste</i>	<i>x</i>
1 Introduksjon	1
1.1 Emne og mål	1
1.2 Forskningsspørsmål	2
1.3 Område og tid	3
1.4 Begrepsavklaringer og kriterier	4
1.4.1 Miniaturer.....	4
1.4.2 Amuletter.....	6
1.5 Oppgavens struktur	7
2 Forskningshistorikk	8
2.1 Forskning på skandinaviske miniaturer i vikingtid	8
2.1.1 Amulettbegrepet etableres.....	9
2.1.2 Mot en forskning på rituelle spesialister.....	10
2.1.3 Miniaturgjenstander og kjønnsperspektiver.....	12
2.2 Forskning på miniaturer som fenomen	13
3 Teoretiske og metodiske tilnærminger	16
3.1 Småting-teori	16
3.1.1 Miniaturiseringsteori.....	16
3.1.2 Entanglement.....	17
3.2 Gravskikk, gravgods og kjønn	18
3.2.1 Biologisk og sosialt kjønn.....	20
3.2.2 Feministisk teori.....	21
3.3 Metoder benyttet i arbeidet med miniaturer	21
3.3.1 Katalogisering.....	22
4 Empiri	24
4.1 Funnkategorier	24
4.1.1 Gravfunn.....	25
4.1.2 Depotfunn.....	28
4.1.3 Løsfunn.....	29
4.1.4 Funnkombinasjoner av miniaturer fra samme funnkontekst.....	30
4.2 Materialer	30
4.3 Geografisk spredning	31
4.4 Typer og kategorier	32
4.4.1 Redskap og verktøy.....	33
4.4.2 Våpen.....	38
4.4.3 Ferdsel og transport.....	46
4.4.4 Husgeråd.....	49
5 Analyse av empiri	52

5.1	Graven fra Trå i Granvin, Hordaland.....	52
5.2	Graven fra Hønsi i Vik, Sogn og Fjordane.....	58
5.3	Diskusjon av analyser.....	64
6	<i>Diskusjon av miniatyrgjenstander</i>	68
6.1	Miniatyrøkser - praktiske eller symbolske?.....	68
6.2	Hvem fikk med seg miniatyrer i graven?	70
6.3	Produksjon av miniatyrer.....	73
6.4	Miniatyren – Det lille ekstra?	76
7	<i>Konklusjoner</i>	78
8	<i>Litteratur</i>	80
	<i>Appendiks: Katalog</i>	1

Figurliste

Figur 1.1. Distribusjonskart som viser 65 av totalt 68 funnsteder for miniatyrgjenstandene i studien. De øvrige tre funn mangler opplysninger vedrørende funnlokalitet. Kartlag: Natural Earth. GIS: Gøril L. Thue.	4
Figur 3.1. Grafisk fremstilling av entanglement som anvendt i denne studien. Bearbeidet etter Hodder (2012: 46).	18
Figur 4.1. Oversikt over antall typer av miniatyrgjenstander i graver.	25
Figur 4.2. Oversikt over antall gravfunn per materiale.	25
Figur 4.3. Oversikt over antall graver med miniatyrer og antall miniatyrer funnet i graver, fordelt på fylker.	27
Figur 4.4. Oversikt over antall typer av miniatyrgjenstander i depot.	28
Figur 4.5. Oversikt over antall depotfunn per materiale.	28
Figur 4.6. Oversikt over antall depot med miniatyrgjenstander og antall miniatyrgjenstander i depot, fordelt på de fire fylkene som er representert.	28
Figur 4.7. Oversikt over antall typer av miniatyrgjenstander fremkommet som løsfunn.	29
Figur 4.8. Oversikt over løsfunn av miniatyrgjenstander fordelt på materialer.	29
Figur 4.9. Oversikt over løsfunn av miniatyrgjenstander fordelt på fylker.	29
Figur 4.10. Oversikt over miniatyrgjenstander fra samtlige funnkategorier, fordelt etter produksjonsmaterialer.	30
Figur 4.11. Oversikt over funn av miniatyrgjenstander fordelt på fylker.	31
Figur 4.12. Oversikt over ulike typer av miniatyrgjenstander fra yngre jernalder i Norge, sortert etter antall funn.	32
Figur 4.13. Ildstål av ulike former og ildflint fra Birka, Sverige. Foto: Hentet fra Arbman 1940, Taf. 144.	33
Figur 4.14. Ildstål-miniatyrer (C5358/a og -b) fra Haugen i Larvik kommune, Vestfold. Foto: Hentet fra Petersen 1928, s. 143, fig 168.	33
Figur 4.15. Funn av ildstål fordelt på funnkategorier.	34
Figur 4.16. Funn av ildstål fordelt på materialer.	34
Figur 4.17. Funn av ildstål fordelt på fylker.	34
Figur 4.18. Miniaturstaven C61766 fra Gjellestad Vestre Annet i Halden kommune, Østfold. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,5 x 0,4 cm.	37

Figur 4.19. Jernstav (B6228) fra en gravhaug fra gården Veka på Voss i Hordaland. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).....	37
Figur 4.20. Funn av økser fordelt på funnkategorier.	38
Figur 4.21. Funn av økser fordelt på materialer.	38
Figur 4.22. Funn av økser fordelt på fylker.	38
Figur 4.23. Miniaturøks (25187/a) av jern fra Kleppe Nordre i Vågå kommune, Oppland. Foto: Olav Heggø, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 10,3 x 6,1 cm.	39
Figur 4.24. Miniaturøks (Ts8661) av jern fra Lurøy kommune i Nordland. Foto: June Åsheim, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målforhold: 13 x 4,3 cm.	39
Figur 4.25. Miniaturøks (T27483) av bronse fra Løken i Sunndal kommune, Møre og Romsdal. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 5,7 x 3 cm.	40
Figur 4.26. Miniaturøks (C58805) av bronse fra Spetalen i Larvik kommune, Vestfold. Foto: Adnan Icagic, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 9,5 x 7 cm.	40
Figur 4.27. Miniaturøks (C52516/2781) av bly fra Kaupang i Vestfold. Foto: Eirik Irgens Johnsen, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2 x 1,7 cm.	40
Figur 4.28. Økseformet anheng av sølv, fra Eidet Indre i Nordreisa kommune, Troms. Foto: Adnan Icagic, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målforhold: 10 x 11 cm.	41
Figur 4.29. Økseformet anheng av tinn, fra Fenes Øvre i Harstad kommune, Troms. Foto: Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målforhold: 4,3 x 2,3 cm.	41
Figur 4.30. Funn av sverd fordelt på funnkategorier.	43
Figur 4.31. Funn av sverd fordelt på materialer.	43
Figur 4.32. Funn av sverd fordelt på fylker.	43
Figur 4.33. Funn av skjold fordelt på funnkategorier.	44
Figur 4.34. Funn av skjold fordelt på materialer.	44
Figur 4.35. Funn av skjold fordelt på fylker.	44
Figur 4.36. Miniaturskjold (C21671/d) av bronse fra Flagstad i Hamar kommune, Hedmark. Foto: Eirik Irgens Johnsen, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,9 x 2,9 cm.	45
Figur 4.37. Miniaturskjold (C5137) av bronse fra Aa i Senja kommune, Troms. Foto: Olav Heggø, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 6,1 x 6,1 cm. ..	45

Figur 4.38. Miniaturskjold (Ts734) av sølv fra Flatvollen i Lyngen kommune, Troms. Foto: Adnan Iagic, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målforhold: 5 x 5 cm.	45
Figur 4.39. Funn av hjul fordelt på funnkategorier.	46
Figur 4.40. Funn av hjul fordelt på materialer.	46
Figur 4.41. Funn av hjul fordelt på fylker.	46
Figur 4.42. Miniaturhjul (T16861.000) av jern fra Løset i Hustadvika kommune, Møre og Romsdal. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 7 x 7 cm.	47
Figur 4.43. Miniaturanker (T28496) av sølv fra Høislo i Levanger kommune, Nord-Trøndelag. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 1,7 x 1,2 cm.	48
Figur 4.44. Stokkaneret fra Osebergskipet. Foto: Hentet fra Gustafson 1906 s.131, fig. 571.	48
Figur 4.45. Funn av siler fordelt på funnkategorier.	49
Figur 4.46. Funn av siler fordelt på fylker.	49
Figur 4.47. Funn av siler fordelt på materialer.	49
Figur 4.48. Sil-anheng (C731/a) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 1,3 cm.	50
Figur 4.49. Skål-miniatur (C741) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Sett fra fremsiden. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,4 x 2,4 cm.	50
Figur 4.50. Skål-miniatur (C741) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Sett fra baksiden. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,4 x 2,4 cm.	50
Figur 4.51. Miniaturøsen B13606 fra Stangeland i Austevoll kommune, Hordaland. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 10,4 x 4,2 cm.	51
Figur 5.1. Sølvkjedet (B6657c) fra Trå i Granvin, Hordaland. Foto: Gøril L. Thue.	53
Figur 5.2. Ormesmykker fra Birka, til venstre fra grav 632 og til høyre fra grav 844. Etter Arbman 1943: Taf. 119, fig. 28 og 29.	54
Figur 5.3. Ormesmykket fra Trå. Foto: Gøril L. Thue.	54
Figur 5.4. Trådjern (C27454/gg) fra en grav i Bygland i Kviteseid kommune, Telemark. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0).	55
Figur 5.5. Anhenget fra Trå i Granvin (B6657/c.1), sett fra fremsiden. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 3,3 x 0,4 cm.	55

Figur 5.6. Trådjernet fra Birka, til venstre tegnet og til høyre fotografert. Tegning av B. Händel. Foto: N. Lagergren. Hentet fra Arrhenius 1968, side 288 og 289.	56
Figur 5.7. Øykjahaugen på Hønsi i Vik, Sogn og Fjordane i 2018. Foto: Sunniva Kvamme (CC BY).	59
Figur 5.8. Fragment av øse eller sil (B4511/d) fra Hopperstad i Vik, Sogn og Fjordane. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).	60
Figur 5.9. Sil-anheng (B712) fra grav 3 i Øykjahaugen, Hønsi i Vik. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 1,3 cm.	61
Figur 5.10. Hjul-anhenget (B710) fra grav 3 i Øykjahaugen, Hønsi i Vik. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 1,2 x 2 cm.	62
Figur 5.11. Hjul fra osebergvognen. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0).	62
Figur 5.12. Parspenner (B6657/a) fra Trå i Granvin, Hordaland. Foto: Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).	64
Figur 5.13. Gulltråder (B708) fra Hønsi i Vik. Foto: Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).	65
Figur 5.14. Gulltråder (Bj736) fra Birka. Foto: Historiska Museet, SHM (CC By 4.0).	65

Tabelliste

Tabell 1. Oversikt over funnkategorier, antall funnkontekster og antall miniatyrer per funnkategori.	24
---	----

1 Introduksjon

For in the seemingly little and insignificant things that accumulate to create a lifetime, the essence of our existence is captured (Deetz 1996: 259).

Arkeologisk forskning har en tendens til å se det store i det små. Arkeologi demonstrerer hvordan tilsynelatende ubetydelige ting kan ha hatt enorm kulturell eller symbolsk betydning, og at selv små gjenstander kan belyse menneskelig adferd i fortiden. Ved å tilskrive små gjenstander magiske egenskaper, og anerkjenne deres rolle i å forme trossystemer, evner arkeologer å forstørre gjenstanders betydning langt utover fysisk størrelse.

1.1 Emne og mål

Denne oppgaven setter søkelys på noen av de minste arkeologiske gjenstandene fra yngre jernalder i Norge, det være seg miniatyrer. En miniatyr er en gjenstand som reproducerer et annet objekt i mindre skala (Foxhall 2015: 1). I forskningslitteraturen er slike gjenstander oftest omtalt som amuletter (se Grieg 1954; Fuglesang 1989; Zeiten 1997; Samdal 2000; Duczko 2004; Gräslund 2005; Kaland 2006; Jensen 2010; Rosengren 2010; Gardela 2014; Mattson McGinnis 2017; Price 2019). Forståelsesrammen for tolkninger baseres stadig på tverrfaglig forskning, hvor norrøne litterære kilder anvendes analogisk for å teste om miniatyrene kan knyttes til norrøne guder eller andre religiøse konsepter. I denne sammenheng er det samspillet mellom gjenstander og tekst som står i fokus for metodiske tilnærminger, hvor tolkninger av amuletter (les: miniatyrer) har blitt forsøkt å passe inn i allerede eksisterende diskurser av det norrøne samfunnet og dets trossystemer (Jensen 2010: 26-29; Lund 2017: 91; Lund og Sindbæk 2021: 185). Med dette til grunn, kan det påpekes at arkeologisk forskning ofte tar utgangspunkt i at miniatyrobjekter har vært amuletter eller kultrelaterte gjenstander, uten å i samme grad vektlegge andre perspektiver. Miniatyrer kan ha hatt religiøse eller overnaturlige funksjoner, men det er her ønskelig å tegne et annet bilde enn eksisterende narrativer som ser dem som rituelle objekter eller emblemer for Frøya, Tor og Odin. Med utgangspunkt i miniatyrer som imiterer menneskeskapt teknologi, altså gjenstander produsert med hensikt å oppnå praktiske formål, vil denne oppgaven undersøke om miniatyrene kan anses som representasjoner for fysisk arbeid i menneskenes verden, og sådan vitne om generelle aspekter ved samfunnet i yngre jernalder.

Miniatyrgjenstandene som inngår i studien utgjøres av ildstål, sigd, stav, et mulig trådjern, økser, sverd, skjold, hjul, anker, skåler, siler og én øse. Dette er gjenstander som representerer ulike sfærer av livet i yngre jernalder. Miniaturer forestiller verktøy og redskaper anvendt i dagliglivet på og utenfor gården: verktøy knyttet til ulike håndverk, redskap til jordbruk, våpen relatert til krigføring og vold, husgeråd til matlaging og servering, samt gjenstander som kan knyttes til transport og ferdsel. Utvalget er gjort med tanke på at miniaturer representerer teknologi som har hatt praktisk bruksfunksjon i samfunnet. Miniaturer i form av dyre- og menneskefigurer faller naturligvis utenfor en slik kategori. Det samme kan sies om religiøse symboler som kors, krusifikser og torshammere, som utelates fra undersøkelsen fordi funksjonen tenkes å kunne være den samme uavhengig av størrelse. Miniaturer av hammere kan referere til verktøy fra både menneskenes og gudenes verden, men torshammeren slik den forstås i dag, er en gjenstand som i all hovedsak har eksistert i folks tro og forestillinger. Utskillelsen av miniaturer som representerer natur og overnatur åpner for å undersøke forholdet mellom miniatyrgjenstand og gjenstanden miniatyren er produsert for å etterligne. I yngre jernalder og særlig i vikingtid ble det i større grad vanlig å deponere verktøy, redskaper og våpen i graver (Shetelig 1912: 173; Dommasnes 2001: 107). Det er derfor interessant å undersøke hvorfor slike gjenstander også i graver forekommer i miniatyr.

Oppgaven vil analysere miniatyrgjenstander ved å se på funnkontekster, produksjonsmaterialer og geografisk spredning. To gravfunn er valgt ut til en kvalitativ analyse, for å undersøke hva miniatyrenes individuelle kontekster kan fortelle om deres betydning. Diskusjonen vil gå frem ved å analysere og sammenligne funn fra katalogen som følger oppgaven (se Appendiks), men også trekke frem andre relevante funn, satt inn i en større samfunnskontekst, med fokus på kjønn, normer og verdier. Hensikten med studien er å redegjøre for utbredelsen av miniatyrgjenstander i Norge under yngre jernalder, med et overordnet mål om å undersøke hvordan miniaturer kan inngå i vår forståelse av samfunnet i perioden. Ved å stille meg kritisk til tidligere forskning på miniaturer i skandinavisk kontekst, er det ikke med hensikt å avskrive tolkninger av miniaturer som amuletter, men heller et forsøk på å studere gjenstandene i et nytt lys. Denne studien vil angripe materialet ved å se dem for det de først og fremst er, nemlig miniaturer.

1.2 Forskningsspørsmål

Oppgavens hovedproblemstilling er: hvilken betydning har miniatyrgjenstandene hatt i samfunnet i yngre jernalder? Innunder dette er det ønskelig å undersøke om en kan si noe om hvem som fikk med seg miniaturer i graven, hvem som produserte dem, og hvorfor.

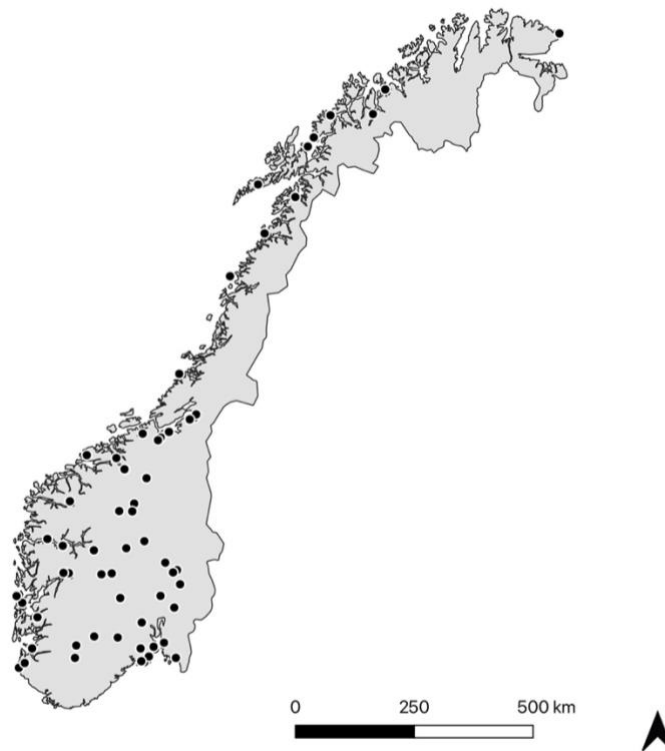
Miniatyrene er begrenset til bestemte gjenstandstyper, og forekommer som regel ikke i rikelig omfang. En kan derfor spørre seg hvorfor spesifikke miniatyrtyper var foretrukket til fordel for andre, og hvilke ideer og verdier de formidlet. Min hypotese er at miniatyrgjenstandene ikke kan ses på som en uniform gjenstandskategori, slik som ved å regne alt for å være amuletter eller rituelle kultobjekt, men at de kan ha fungert, blitt oppfattet og hatt ulikt meningsinnhold avhengig av kontekst, og viktigst av alt blitt oppfattet ulikt avhengig av hvem som har vært i besittelse av dem.

1.3 Område og tid

Avgrensningen for oppgavens undersøkelsesområde er satt ut fra vår tids geografiske forståelse av Norge, hvis nordligste del inngår i Sápmi. Empirien for oppgaven tar derfor utgangspunkt i funn fra norrøne, og enkelte samiske kontekster. Med tidligere forskningslitteratur tilknyttet skandinaviske miniatyrer fra vikingtid til grunn, er oppgavens tidsavgrensning satt til yngre jernalder, altså fra om lag år 550 til 1030 evt. Hovedvekten av funnmaterialet skriver seg fra vikingtid, med kun et fåtalls miniatyrfunn fra merovingertid. Figur 1.1 viser den geografiske spredningen av miniatyrfunn fra yngre jernalder i Norge, hvor samtlige av dagens fylker er representert. Oppgaven vil heretter operere med de gamle fylkesinndelingene gjeldene før regionreformen i 2020. Dette er valgt for å gi mer nøyaktige beskrivelser for funnlokalitetene som inngår i oppgaven. Det vil eksempelvis refereres til Hordaland eller Sogn og Fjordane fremfor Vestland fylke. For ordens skyld vil gamle og nye fylker ikke omtales om hverandre. I katalogen som følger oppgaven er imidlertid funnene også sortert under nye fylker, slik de fremkommer i oppdaterte funnbeskrivelser i Unimusportalen.

Starten for yngre jernalder markeres ved overgangen til merovingertid, en periode forbundet med befolkningsnedgang grunnet klimaforverring og pest (Solberg 2003: 210). Etter nedgangsperioden etablerte samfunnet seg på ny, og arkeologisk materiale tyder på en befolkningsøkning i Norge på 600- og 700-tallet (Solberg 2003: 203). På denne tiden ble utnyttelsen av fiske og fjellbeite intensivert, utvinning i kleber- og skiferbrudd økte og skipene ble utbedret med seil (Solberg 2003: 211, 319). Spesialiseringer tiltok og nye markedsplasser var i fremvekst. Etableringen av handelssenteret Kaupang i Vestfold rundt år 800 (Pilø og Skre 2007: 13), sammenfaller omtrentlig med vikingtidens begynnelse. Skipene står som symbol for perioden (Roesdahl 1999: 83), og var en forutsetning for vikingtokter og landnåm gjennom Europa, Vesterhavsoyene, Færøyene, Island, Grønland og helt til kysten av Newfoundland (Solberg 2003: 239, 242; Nordeide og Edwards 2019: 7-8). Gården var samfunnets grunnenhet, og hvor en ble gravlagt (Dommasnes 2018: 35, 40). I løpet av vikingtiden begynte Norge å ta

form som politisk enhet, i utvikling mot en rikssamling (Roesdahl 1998: 26; Solberg 2003: 15). Norrøn mytologi er godt kjent fra middelalderiske skriftlige kilder, men vi vet lite om hvordan førkristen trospraksis ble utøvd (Price 2019: 26, 31). Kristningsprosessen skjedde gradvis, men en regner slaget på Stiklestad i 1030 som den endelige kristningen av Norge, og markør for vikingtidens slutt (Roesdahl 1998: 147; Solberg 2003: 219, 311-319).

Figur 1.1. Distribusjonskart som viser 65 av totalt 68 funnsteder for miniatyrgjenstandene i studien. De øvrige tre funn mangler opplysninger vedrørende funnlokalitet. Kartlag: Natural Earth. GIS: Gøril L. Thue

1.4 Begrepsavklaringer og kriterier

Dette delkapittelet vil definere begrepene miniatyr og amulett, sammen med andre begreper som anses som relevante. Det vil underveis greies ut om kriteriene som er satt for å bestemme utvalget av gjenstandene oppgaven omhandler.

1.4.1 Miniaturer

Miniatyr var opprinnelig betegnelsen på detaljerte portretter i liten skala, som var populære fra 1400-tallet og utover (Garfield 2019: 3; Wilkes 2019: index). Selve ordet *miniatyr* har sitt opphav fra tiden før boktrykkerkunstens oppfinnelse, da bøker ble skrevet av skribenter og illustrert for hånd. *Miniatyr* utviklet seg fra det italienske ordet *miniatura*, som igjen kommer

av det latinske substantivet *minium* (rødt bly), og verbet *miniare*, med betydning å male med rødt bly (Mack 2007: 20-21; Garfield 2019: 3). Det røde blyet ble brukt i romerske innskrifter, illuminerte manuskripter, renessansemalerier og i miniatyrer (les: små portrettmalerier) fra Det bysantiske riket, Persia og India (Wilkes 2019 :18). Med opprinnelse fra bøkens verden, ble begrepet miniatyr senere populært å anvende om alt som er i lite format, og etter 1630 fikk ordet fotfeste i språket (Garfield 2019: 3).

Å skille mellom det som er miniatyr og det som simpelthen er lite er utfordrende. Det har derfor vært nødvendig å sette noen kriterier for hva som her vil regnes å være en miniatyr. I den nylige utgivelsen *The Tiny and The Fragmented: miniature, broken, or otherwise incomplete objects in the ancient world* (2018) av Rebecca S. Martin og Stephanie M. Langin-Hooper, diskuteres miniatyrer som både bilder (images) og objekter (objects). Bilder blir beskrevet som representasjoner av noe som eksisterer på et annet sted og i en annen tid (Martin og Langin-Hooper 2018: 19). Objekter ses derimot som det originale, som mener og gjør, gjennom egen eksistens i nuet (Martin og Langin-Hooper 2018: 19). Med dette sagt vil bilder, her tenkt som illustrasjoner, innskrripsjoner og dekorasjon utelukkes. Oppgavens empiri er slik avgrenset til miniatyrer i objektform. Altså må det være snakk om en gjenkjennbar, fysisk gjenstand, som er i et lite, forminsket format. Miniaturen forutsetter at den imiterer en original gjenstand i full-skala, med form som forutsetter at gjenstanden er funksjonell. Philip Kiernan (2015) anvender ordet *realia* som begrep for å omfatte de reelle gjenstandene som miniatyrene imiterer. Begrepet *realia* beskriver konkrete og fysiske objekter, i motsetning til det abstrakte (Kiernan 2015: 3), og vil heretter tas i bruk om miniatyrenes originalgjenstander.

Størrelse kan sies å være relativt, fordi det avhenger av hva som observeres, og fra hvilket perspektiv (Mack 2007: 49; Hedeager 2015: 143). Skala er et mer relevant begrep for miniatyrer, og må forstås annerledes enn størrelse. Douglass W. Bailey (2005: 29) har trukket frem tre primære kategorier for skala. Det være seg naturlig størrelse, mindre enn naturlig størrelse og større enn naturlig størrelse. Bailey (2005: 28) har demonstrert hvordan en tenker på skala i forhold til ting og gjenstander, eller når en skal lage kart, hvor gitte skalaer egner seg bedre enn andre. Å redusere størrelsen til et objekt, kan ses på som en prosess hvor objektet er redusert i proporsjon til det som er originalt (Bailey 2005: 28). En kan tenke på skala i forhold til originalgjenstand, men en kan også tenke på skala til mennesket, altså forholdet fra menneskekropp til objekt. Hvis en skalerer miniaturen opp i størrelse, er det imidlertid ikke alltid slik at den kunne erstattet eller fungert som dens *realia*. Dette skyldes overdrivelse eller underdrivelse av dimensjoner og proporsjoner i miniaturen. En tredimensjonal gjenstand kan i miniatyr eksempelvis gjengis i kun to dimensjoner (Foxhall 2015: 2). Ved todimensjonale

representasjoner vil deler av motivet alltid være gjemt, men det vil alltid finnes likhet til motivet (Gombrich 2000: 211). Dette er viktig å nevne da det er enkelte av miniatyrene i undersøkelsen som i form, dimensjon og materiale skiller seg fra deres realia. Slik omfavner begrepet *miniatyr* et bredere gjenstandsmateriale, enn for eksempel hva en *modell* kan gjøre. Modeller er av Bailey (2005: 29) skildret som forsøk på presisjon, hvor målet er å reprodusere virkeligheten i redusert dimensjon, i tilnærmet eksakthet og nøyaktige detaljer. Miniaturer skiller seg ut ved at de ikke nødvendigvis søker nøyaktighet i sin representasjon (Bailey 2005: 29). Med dette sagt kan det ikke utelukkes at enkelte av miniatyrene i denne studien har fungert som modeller.

Størrelsen på praktiske gjenstander vi omgir oss med i hverdagen, er ikke tilfeldig gitt. De er i skala og detaljer produsert med tanke på å skulle fungere optimalt til et tiltenkt formål (Foxhall 2015: 2). Miniaturer vil som regel ikke kunne samhandle med menneskekroppen på samme måte som de teknologiske gjenstandene de forestiller (Kohring 2011; Foxhall 2015). Funksjon vil være et sentralt tema for oppgaven, da deler av det empiriske materialet er prydgjenstander som smykkeanheng og spenner, mens andre eksisterer på grensen for hva som kan sies være praktiske verktøy. Sett under ett, vil miniatyrene her defineres som gjenstander nedskalert til en eksistens av reduserte egenskaper. Ved en reduksjon av skala, har miniatyrgjenstandene fått redusert sine opprinnelige egenskaper, men i liten størrelse kunnet tilegne seg nye.

1.4.2 Amuletter

Et annet sentralt begrep som må gjøres rede for er amulett. Ved å anvende amuletter som gjenstandskategori tillegger man gjenstandene en viss funksjon eller egenskap. Amulett er et bredt begrep, som anvendes om gjenstander en anser å ha beskyttende, magiske eller helbredende egenskaper (se Hildburgh 1951: 231; Zeiten 1997: 3; Samdal 2000: 12). For å fungere som amuletter må gjenstandene vanligvis bevares over tid og gjennom nærkontakt med bærer eller dens eiendeler (Hildburgh 1951: 231; Zeiten 1997: 3). Miriam K. Zeiten (1997: 3) har definert amuletter som gjenstander som er tilvirket for magiske formål, men ifølge W.L. Hildburgh (1951: 231) kan vi bare akseptere gjenstander som amuletter dersom deres bærer tror på den positive effekten av amulettbruk. Hvis en skal forstå amuletter innenfor en slik ramme, er en avhengig av at individet som er i kontakt med gjenstanden tillegger den amulettfunksjoner, uavhengig av om gjenstanden opprinnelig er produsert med hensikt å fungere som amulett. Videre kan amulettbegrepet inkludere steiner og bergkrystaller, hvor materialet i seg selv kan ha hatt egenskaper som har gjort at de har blitt anvendt som amuletter. I Magne Samdal (2000) sin avhandling om gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver fra tidsrommet 350-

1000 e.kr., inkluderes gjenstander av mineraler og råstoff som skjell, sjøpinnsvin, rullesteiner, men også bl.a. mynter blir regnet som å være av amulettkarakter. Amulett som begrep rommer slik et bredt materiale, som går utover det som er fokus for denne oppgaven. Det utelukkes ikke at enkelte av miniatyrene som inngår i studien kan ha fungert som amuletter, det er heller ønskelig å påpeke at miniatyr etter mitt syn er det mest gunstige begrepet å anvende for materialet i sin helhet.

1.5 Oppgavens struktur

Innledningsvis har oppgavens emne og mål, avgrensning, forskningsspørsmål og kriterier blitt introdusert. Kapittel 2 tar for seg sentral forskningshistorikk for temaet miniatyrer, og er delt inn i to deler. Første del ser på tolkninger av, og arbeid omhandlende miniatyrer i skandinaviske kontekster fra vikingtid. Andre del ser på hvordan miniatyrer fra andre historiske perioder, og i andre kulturer og samfunn har blitt tolket i arkeologisk forskning. Særlig vil en se hvordan senere forskning på tema henter inspirasjon fra litterære verk fra andre disipliner som tar for seg miniatyrer som fenomen. Kapittel 3 kartlegger oppgavens teoretiske og metodiske tilnærminger. Elementer fra miniatyriseringsteori flettes sammen med *entanglement* i delkapittelet kalt småting-teori. Andre del av teorien tar for seg graver som funnkategori, hvor teorier omhandlende gravskikk og gravgods vil redegjøres for, med særlig vekt på kjønnsperspektiver. Kapittel 4 utgjøres av oppgavens empiriske data, hvor det tegnes en oversikt over analys materialet, ved delkapitler som presenterer funnkategoriene miniatyrene forekommer i, etterfulgt av miniatyrenes produksjonsmaterialer og geografiske spredning. Videre vil de ulike miniatyrene presenteres type for type, inndelt etter kategorier jeg har plassert dem i. Det vil her vises til geografisk forekomst, antall gravfunn, depotfunn og løsfunn, og hvilke materialer de ulike typene forekommer i. Kapittel 5 analyserer to utvalgte gravfunn fra det empiriske materialet. Jeg har valgt å tilnærme meg etter hva som er de sikreste kontekstene, og graver vil derfor være utgangspunkt for en kvalitativ analyse. Her vil gravene fra Trå i Granvin og Hønsi i Vik fra henholdsvis tidligere Hordaland og Sogn og Fjordane fylker diskuteres i lys av samfunn og kulturmiljø. Kapittel 5 avrundes ved en diskusjon av de analyserte gravene, med fokus på hva en kan si om hvem som ble gravlagt med miniatyrene. Kapittel 6 vil foreta en generell diskusjon som tar utgangspunkt i samtlige funn fra katalogen, og belyse oppgavens forskningsspørsmål. Kapittel 7 vil oppsummere resultater fra analyse og diskusjoner, og avsluttende refleksjoner og konklusjoner vil løftes frem.

2 Forskningshistorikk

Dette kapittelet vil redegjøre for tidligere forskning som omhandler miniatyrer. Første delkapittel tar for seg forskning gjort på miniatyrer fra vikingtid i Norge og ellers i Skandinavia, fra de tidligste omtalene til nyere forskning. Deretter vil fokus rettes ut fra en skandinavisk kontekst, og inn mot forskning på miniatyrer som fenomen. Her vil et utvalg relevante publikasjoner trekkes frem, både arkeologisk forskningslitteratur på miniatyrer fra andre historiske perioder og supplerende litteratur fra andre fagfelt.

2.1 Forskning på skandinaviske miniatyrer i vikingtid

De tidligste omtalene av gjenstander som kan regnes som miniatyrer i norsk kontekst er å finne i klassifiseringsverk, som eksempelvis Oluf Ryghs *Norske Oldsager* fra 1885. Gjenstandene ble på denne tiden kort beskrevet som hengesmykker og figurer, og illustrert med bilder. Her kan nevnes hengesmykket R678, hvis form senere ble sammenlignet med vikingtidens ildstål i Jan Petersens *Vikingetidens smykker* (1924: 144). Petersen (1924) beskrev her flere miniatyrgjenstander i form av nåler og hengesmykker, i større grad og mer detaljert enn tidligere.

Miniatyrøkser ble omtalt i Sverige så tidlig som i 1909 (Almgren 1909), og kun et par år senere utga Haakon Shetelig avhandlingen *En miniatyrøks av bronse fra vikingtiden* (1911). Med utgangspunkt i bronseøkseren fra Svingeset i Stryn (se Appendiks: katalog, s. 5), foretok Shetelig en gjennomgang av økser fra vikingtiden som ifølge han selv er så små at de må kalles for miniatyrøkser (Shetelig 1911: 9). Shetelig (1911: 16, 18) mente det er nærliggende å se miniatyrøkserne som praktiske håndverksgjenstander til fordel for symbolske gjenstander, men han pekte på manglende brukspor på øksene han selv hadde gjennomgått. Tematikken fra Shetelig (1911) ble senere fulgt opp av Jan Petersen (1951), som dediserte et kapittel til miniatyrøkser i *Vikingetidens redskaper*. For hva som kan regnes for å være en miniatyrøks av jern, satte Petersen (1951: 338-339) en øvre grense på økseblad av ca. 10 centimeters lengde, men nevnte at det er en skjønnsak hvor en kan trekke grensen mellom miniatyrer og virkelige økser. Petersen pekte her på at innholdet i graver med miniatyrøkser av bronse og jern skiller seg fra hverandre, ved at de av bronse oftest er funnet i kvinneindikerende graver, og de av jern i mannsindikerende. På grunnlag av dette ble det foreslått at miniatyrøkserne av jern heller må forsås som amuletter (Petersen 1951: 341), uten at dette ble utgreid nærmere.

På 1960-tallet kom konsepter og teorier fra den prosessuelle arkeologien til Skandinavia (Myhre 2015: 164). Til forskjell fra tidligere arkeologisk forskning, søkte man i

prosessualismen å *forklare*, fremfor å *beskrive* fortiden (Harris og Cipolla 2017: 19). Det første omfattende arbeidet som tok for seg miniatyrer av blant annet våpen og verktøy fra vikingtid, men begrenset til funn fra Sverige, er Birgit Arrhenius sin artikkel *Vikingtidens miniatyrer* utgitt i 1961. Ved å henvise til norrøne skriftlige kilder, assosierte Arrhenius (1961: 151-158) miniatyrene med norrøne guder, og hovedsakelig Odin. Arrhenius (1961: 157) tolket miniatyrene som symbolske verdighetstegn for individer av høy rang, og foreslo at de kan ses som indikasjoner på før-kristne investiturhandlinger. Tematikken i Arrhenius sin artikkel har vært sentral for den videre forskningsdebatten om miniatyrenes betydning, i form av hvorvidt en kan trekke paralleller mellom miniatyrer og norrøne guder.

2.1.1 Amulettbegrepet etableres

Snorres forfatterskap, og andre middelalderske litterære verk fikk fra tidlig på 80-tallet større plass i arkeologisk forskning (Price 2019: 26). Spesielt Edda-diktene, skaldedikt og islendingesagaene anvendes analogisk med det arkeologiske materialet (Lund 2017: 91). Dette selv om tekstene ble skrevet ned etter vikingtidens slutt, og er farget av middelalderens kristne samfunn (Dommasnes 2006: 132). Økt bruk av skriftlige kilder som tolkningsgrunnlag i miniatyrforskning kan observeres fra tidlig i den post-prosessuelle arkeologien, og man begynte i større grad å metodisk «teste» om miniatyrgjenstander fra vikingtid kan knyttes til norrøne guder. På den annen side kan en observere at miniatyrgjenstandene konsekvent begynte å omtales som amuletter.

Tolkningene av miniatyrgjenstander som amuletter beror delvis på lignende miniatyrfunn fra England og kontinentet som nevnt i Audrey Meaney's monografi *Anglo-Saxon Amulets and Curing Stones* fra 1981. Meaney (1981: 28) anslo at amuletter både har bestått av objekter som var magiske i kraft av sin naturlige form og materiale, men trakk også frem miniatyrgjenstander av våpen og verktøy, referert til som «amulets of similars». For hvilke gjenstander en kan regne som amuletter, fremla Meaney (1981) følgende kriterier. Det første en må ta i betraktning er at det må foreligge dokumentert bevisgrunnlag i form av skriftlige kilder som indikerer at gjenstanden har vært antatt å ha iboende magiske krefter (Meaney 1981: 24-26). Den andre faktoren er at gjenstander i gravkontekst må være assosiert med avdødes kropp på en måte som viser at de var særlig verdsatt (Meaney 1981: 26). Videre ble det poengtert det at dersom miniatyrgjenstanden har hatt en dekorativ egenskap, som smykkeanheng og spenner, behøver en klare skriftlige bevis på at gjenstanden kan ha hatt magiske krefter (Meaney 1981: 27).

I tråd med overnevnte kriterier, tok Signe Horn Fuglesangs artikkel *Viking and Medieval Amulets in Scandinavia* (1989) opp at det å identifisere amuletter byr på kildekritiske problemer. Med fokus på gjenstander av amulettkarakter, hvor arbeidet derfor også omhandlet funn som går utover temaet miniatyrgjenstander (se kapittel 1.4.2), vedgikk Fuglesang (1989: 15) at å skille mellom amuletter, ornamenter og kultobjekter er utfordrende. En kan her skimte en mer kritisk tilnærming til miniatyrgjenstander som emblemer for norrøne guder. Fuglesang (1989: 15) hevdet at miniatyrenes assosiasjoner til norrøne guder er basert på slutninger som ikke er åpenbare, og at det kun er torshammere som har en klar kobling til en norrøn gud. Zeiten (1997: 20) motsatte seg likeens at miniatyrer av teknologiske gjenstander som våpen, jordbruksredskaper, stoler og staver skal ses som uttrykk for norrøne guder. Zeitens (1997) artikkel *Amulets and amulet use in Viking Age Denmark*, foretok en mer detaljert analyse av miniatyrer. Med utgangspunkt i gravfunn, observerte studien at amuletter først og fremst forekommer i kvinne- og barnegraver i dansk kontekst (Zeiten 1997: 2). Ifølge Zeiten (1997: 2) kan amulettene derfor ses som et kvinnelig uttrykk, i relasjon til kultisk aktivitet og magi. Zeiten (1997: 44) understreket at en ikke kan bevise at kvinner som bar amuletter utøvde magi, men at kvinner i vikingtid kunne bruke amuletter som magiske gjenstander.

2.1.2 Mot en forskning på rituelle spesialister

Neil Price sin monografi *The Viking Way – Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*, opprinnelig utgitt i 2002, tolket også miniatyrgjenstander som amuletter. Dette i en omfattende studie med utgangspunkt i å identifisere analogier mellom materiell kultur og fenomener i tekst (Lund og Sindbæk 2021: 184). Neil Price (2019: 123, 124, 168) foreslo at miniatyrstaver kan knyttes til *seid* og dermed til Odin, mens miniatyrstoler ble ansett å kunne symbolisere troner knyttet til Odin-kult (Price 2019: 123, 124). Miniatyrer av stoler og staver ble i forlengelse av dette tolket som å kunne tilhøre verktøysettet til vikingtidens kvinnelige rituelle spesialister (Price 2019: 168). Med utgangspunkt i arkeologisk materiale fra Birka i Sverige, konkluderte Anne-Sofie Gräslund (2005) likeledes med at miniatyrheng kan ses som kollektive uttrykk for trostilhørighet, og at kvinnene som bar dem kan ha hatt viktige funksjoner i førkristen kult (Gräslund 2005: 387, 390). Miniatyrgjenstanders rolle som rituelle gjenstander ble slik løftet i forskermiljøet tidlig på 2000-tallet.

Et sentralt arbeid omhandlende miniatyrer er Bo Jensens monografi *Viking Age Amulets in Scandinavia and Western Europe* fra 2010, som inkluderer en omfattende katalog bestående av omtrent 1350 gjenstander. Miniatyrene i studien består av masker, menneskefigurer, dyrefigurer, våpen, verktøy, stoler, hjul, skåler, siler og øser, torshammere, kors, kapsler, anker

og *lunulae*. Jensen (2010) analyserte miniatyrene etter typeinndelinger og kategorier, med hensyn til produksjonsmaterialer, funnkategorier og geografisk spredning. En slik storskala analyse ga et overblikk av funnmaterialet i sin helhet, og viste til regionale og kronologiske variasjoner samtidig som å stadfeste hvilke tidsperioder de ulike miniatyrtypene har vært i bruk. Størsteparten av gravene i undersøkelsen kunne ikke kjønnsbestemmes, men av de som kunne tilegnes kjønn var et klart flertall kvinnegraver (Jensen 2010: 185). Undersøkelsen kunne blant annet avdekke store forskjeller i hvordan funnomstendigheter for miniatyrer er beskrevet, og spesielt hvordan det i enkelte tilfeller foreligger lite dokumentert informasjon fra eldre utgravninger, særlig for gravfunn (Jensen 2010: 18-22, 98-100). På denne måten demonstrerte Jensen at det totale funnbildet kan være misledende. Av undersøkelsen kommer det for eksempel frem at Norge er dårligst representert, og at funn fra Danmark og Sverige er dominerende. Jensen (2010: 29) prioriterte en kvantitativ analyse fremfor detaljerte studier av individuelle funnkontekster, som ifølge ham selv ikke kan belyse betydningen av amuletter i andre funnkontekster. I stedet for å fokusere på hva en gitt amulett betyr i seg selv, lå fokus på hvordan ulike amuletter fikk betydning i ulike kontekster (Jensen 2010: 29). Nevneverdig er at Jensen (2010: 25-29) rettet kritikk mot bruken av norrøne tekster som kilder til førkristen religion i Skandinavia. Jensen (2010: 7-8) nevnte også at amulettbegrepet er problematisk, blant annet grunnet begrepets konnotasjoner til magi og religion, men det ble likevel foretrukket over noe annet. Jensen (2010: 16) så amulettene som rituelle objekter, og studien foreslo at amuletter strategisk eller aktivt ble brukt spesielt av kvinner, for å uttrykke eller skape religiøse identiteter (Jensen 2010: 187).

En annen som særlig skal trekkes frem er Leszek Gardela, som de seneste årene har utgitt en rekke akademiske publikasjoner omhandlende miniatyrer. I monografien *Skandinavian Amulets in Viking Age Poland* fra 2014, ble problemene med amulettbegrepet innledningsvis diskutert, skjønt miniatyrgjenstandene også her ble tillagt amulettfunksjoner. Studien tok utgangspunkt i skandinaviske amuletter fremkommet i Polen, hvor størsteparten er fra boplasskontekster (Gardela 2014: 124). Amulettene ble sett opp mot øvrig arkeologisk kildemateriale fra vikingtid i Polen som vitner om skandinavisk førkristen tro, med fokus på interaksjoner mellom skandinavere og slaver i perioden (Gardela 2014: 10). Fremfor en detaljert gjennomgang av funnkontekster, gikk studien frem ved en detaljert presentasjon og analyse hvor miniatyrene ble redegjort for typologisk, samtidig som det ble diskutert mulige tolkninger. Gardela så amulettene som meningsbærende gjenstander, og søkte å identifisere symbolske betydninger, blant annet ved om analogier kunne trekkes til fenomener i norrøn tekst. Med en slik metodisk tilnærming fastslo han at miniatyrer av våpen, staver, anker og hjul

ikke tydelig kan knyttes til norrøne guder, men det ble hevdet at gjenstandene har hatt en spesiell funksjon innen førkristen tro (Gardela 2014: 124). Gardela har siden monografien fra 2014 utgitt en rekke artikler som tar for seg skandinaviske miniatyrtyper fra vikingtid isolert, blant dem en detaljert analyse av miniatyrskjold og en nylig artikkel om miniatyrspyd (Gardela og Ödeback 2018; Gardela 2021, 2022a, 2022b, 2023). Det skal nevnes at Gardela i sin nyeste forskning omtaler materialet som miniatyrer fremfor amuletter, og på denne måten utforsker hvordan miniatyrene kan ha hatt komplekse betydninger. Gardela er også medredaktør for antologien *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World* utgitt i 2023, hvor flere av tekstene omhandler miniatyrer. Antologien tar for seg tema som magi, ritulaler, tro, liv og verdenssyn i vikingtiden, med særlig fokus på den kvinnelige volveskikkelsen som beskrevet i Völuspá. I særlig fokus er miniatyrvåpen (Gardela 2023), miniatyrhjul (Vang Petersen 2023), miniatyrstoler (Jessen 2023) og miniatyrer som det anslås kan knyttes til rituelle spesialister (Gardela, Bønding og Pentz 2023; Delvaux 2023).

En kritisk stemme i miniatyrdebatten kom fra Erika Rosengren (2010: 211), som hevdet at det arkeologiske grunnlaget for å tolke miniatyrene som amuletter eller knytte dem til bestemte guder er svakt. Rosengren (2010: 206-207) mente de like gjerne kan ha vært statussymboler som magiske, og påpekte at en ikke med sikkerhet kan si hvordan miniatyrer ble anvendt i kult. I den post-prosessuelle arkeologien ser en at man generelt begynte å vise kildekritisk hensyn til tolkninger i lys av skriftlige kilder og norrøne guder. Dette gjelder for Jensen og Gardela, men hvor sistnevntes metode går ut på å teste forholdet til skriftkildene, sverget Jensen til en ren arkeologisk tilnærming, som han mente ofte ignoreres av tverrfaglig forskning (Jensen 2010: 3). Det er min holdning i oppgaven at forskning som tolker tilstedeværelse av miniatyrer i graver som indikasjoner på at avdøde kan knyttes til rituell magi ikke ukritisk bør reproduseres, og det vil fremheves at vi gjennom kvalitative analyser av funnkontekster kan nærme oss en større forståelse av hvem som ble gravlagt med miniatyrer.

2.1.3 Miniaturgjenstander og kjønnsperspektiver

Utover forskningsdebatten som har diskutert miniatyrer som amuletter og rituelle gjenstander, har de i relasjon til sine realia også blitt forsøkt tolket i henhold til kjønnete perspektiver. Et særlig fokus har vært på våpenminiatyrer, som knyttes til en mannlig og krigersk sfære, hvor spørsmål har dreid seg rundt hvorfor de blir funnet i relasjon til kvinner (Zeiten 1997; Rosengren 2010). I denne sammenhengen har blant annet Erika Rosengren (2010: 201, 2011) presentert en tolkning som går ut på at våpenminiatyrer ble gitt som gaver til kvinner når de ble giftet inn i en familie. Til grunn for denne tolkningen er den romerske historikeren Tacitus´

beskrivelser av brudegaver blant germanske folkeslag, som settes i kontekst av at miniatyrene kan ha inngått i en forenklet skikk av en eldre tradisjon hvor det har vært vanlig å gi bruden reelle våpen i gave ved ekteskapet (Rosengren 2010: 201, 2011). På den annen side har miniatyranheng i form av serveringsutstyr blitt tolket som uttrykk for en idealisert kvinnelig kjønnsrolle i vikingtiden (McGinnis Mattson 2017). Nylig er det også blitt foreslått at miniatyrer som representerer tradisjonelt kjønnede gjenstander som våpen og husgeråd, kan ha blitt båret av kvinner for å fremme maskuline eller feminine egenskaper hos sine ufødte barn (Vang Petersen 2023: 475). Miniatyrer sett opp mot kjønnsroller anses dermed som aktuelt å diskutere i denne studien.

2.2 Forskning på miniatyrer som fenomen

Forskning på miniatyrer utenfor skandinavisk vikingtidsarkeologi kan berike tolkningsgrunnlaget for studien. Av relevans for temaet er særlig forskning som er gjort på miniatyrer som fenomen, og hvilke psykologiske effekter miniatyrisering har. Den franske antropologen Claude Lévi-Strauss beskrev miniatyrer som resultater av menneskelig eksperimentering av den fysiske verden (Lévi-Strauss 1966: 24). I *La Pensée Sauvage* (1966) demonstrerte Lévi-Strauss hvordan miniatyrer har evnen til å reversere måten vi forstår gjenstander på. Når vi betrakter reelle gjenstander undersøkes detaljene for å få en forståelse av helheten, men ved miniatyrer observeres helheten umiddelbart (Lévi-Strauss 1966: 23). Den reelle gjenstandens «fornuftige dimensjoner» blir i miniatyr erstattet av «forståelige dimensjoner» (Lévi-Strauss 1966: 24). Den amerikanske poeten og litteraturkritikeren Susan Stewart (1993) var en av de første til å utdype fascinasjonen mennesker har for miniatyrer. Dette i boken *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*, hvis hovedfokus er på miniatyrbøker og minute writing (micrographia). Ifølge Stewart behøver ikke reduksjon av størrelse å føre til reduksjon av en gjenstands betydning. Tvert imot mente Stewart (1993: 48) at reduksjonen kan føre til en forsterkning av gjenstandens ideologiske egenskaper. Slik understreket hun at miniatyrer har en kraftfull egenskap. Når vi observerer dem, endrer miniatyrens lille størrelse vår oppfatning av tid og rom, hvor miniatyrens bruksverdi går fra å være «praktisk», til å trekke oss inn i en slags drømmeverden, og en tilstand av bunnløs fantasi (Stewart 1993: 65). Stewart (1993: 66) forklarte at miniatyrer skaper en visuell scene, som vektlegger stillhet og romlige grenser. Miniatyrer eksisterer på denne måten i en verden frosset i tid. Når vi ser på dem, drar stillheten oss inn, og omverdenen blir flyktig for oss (Stewart 1993: 67). Stewart hevdet på denne måten at miniatyrer har kapasitet til å transformere kontekster, ved at de påvirker sine omstendigheter på bemerkelsesverdig vis.

Stewarts perspektiver har senere blitt anvendt i arkeologisk sammenheng. Inspirasjonen kan ses i en studie av neolittiske figurer fra Balkan, hvor Bailey (2005) adresserte hvordan miniatyrer har effekter på mennesket som observerer dem. Kapittel 2 i *Prehistoric figurines: Representation and Corporality in the Neolithic* (2005) tok grundig for seg fenomenet miniatyrisering og dimensjonalitet, sett opp mot forhistoriske figurer. Reduksjon av størrelse og tredimensjonalitet er ifølge Bailey (2005: 28) prosesser som har viktige psykologiske effekter på mennesket som betraktere, og det ble argumentert for at dette er sentralt for vår forståelse av neolittiske figurer og miniatyrgjenstander. Med en slik tilnærming, hevdet Bailey (2005: 44) det er mindre viktig for arkeologer å vite om miniatyrene fungerte som leketøy, rituelle gjenstander eller annet. For Bailey (2005: 44) var det mer interessant å vite at når barn, voksne, rituelle spesialister eller andre individer var i fysisk og visuell kontakt med miniatyrer, gikk de inn en annen verden med andre regler for tid og rom. Bailey (2005: 38) påpekte at gjenstander som er redusert i størrelse krever en nøye observasjon, hvor man ofte må komme nært for å se miniatyren ordentlig. En slik interaksjon med en gjenstand, skaper ifølge Bailey (2005: 38) et intimt objekt. Det ble argumentert for at gjenstander som er innenfor et individs intime rekkevidde ofte har sterkere kraft, betydning og verdi enn gjenstander som holdes utenfor denne intimsonen. Dette inkluderer smykker og klær, hva du har i hendene eller i lommene, som ofte anvendes for å forkynne identitet og status. På denne måten får gjenstander i en slik intimzone gjerne en forhøyet status, nært tilknyttet personen i sitt omfavnet (Bailey 2005: 39). I denne sammenhengen er det også relevant at miniatyrenes dimensjoner krever kroppslige bevegelser som fører til en mer intim samhandling (Kohring 2011: 36). Som konsekvens av dette har Sheila Kohring (2011: 36) fastslått at miniatyrer fører til private handlinger i samfunnet.

Miniatyrer var tema for nummer 47 av tidsskriftet *World Archaeology*, utgitt i 2015. Artikkelen i nummeret dekket miniatyrer produsert i ulike verdenssamfunn og i forskjellige arkeologiske perioder. Til særlig inspirasjon for denne oppgaven er Philip Kiernans (2015) artikkel *Miniature objects as representations for realia*, som argumenterte for at for liten oppmerksomhet er blitt viet til miniatyrenes verdi som representasjoner. Miniatyrer kan ifølge (Kiernan 2015: 1) ikke nødvendigvis gi eksakt informasjon om deres realias utseende, men vise til hvordan de ble oppfattet i samfunnet. Essensielt ved artikkelen er at den påpekte at fokus på den rituelle betydningen av miniatyrgjenstander har overskygget at de er reproduksjoner av hverdagslige bruksgjenstander, som både ble forstått og anerkjent av de som skapte og brukte dem (Kiernan 2015: 1). Sett bort fra hvilken rituell betydning miniatyrene kan ha hatt, understreker Kiernan (2015: 2) at miniatyrer er en svært verdifull kilde til informasjon om

forhistoriske samfunn, og mennesker sitt syn på teknologien av sin tid. En artikkel av Mireia López-Bertran og Jaime Vives-Ferrándiz (2015), konkluderte med at miniatyrer også gjenspeiler sosiale verdier i fortiden. López-Bertran og Vives-Ferrándiz (2015) tok utgangspunkt i miniatyrer av keramikk, våpen og verktøy fra boplasskontekster fra jernalder øst på den iberiske halvøy, og tolket dem i forhold til deres rolle i å forme sosiale identiteter i sosiale grupper og i henhold til kjønn. I tråd med dette, undersøkte Rebecca Langin-Hooper (2015) hvordan miniatyrer i det hellenistiske Babylonia var aktive deltakere i prosesser med å skape nye identitetsnormer i samfunnet. Ved å etablere intime forbindelser med sine eiere, mente Langin-Hooper (2015: 60-61, 75) at miniatyrene aktivt deltok sammen med mennesker i forming og omforming av sosiale normer. Oppsummert er dette forskning som går utover tradisjonelle tolkninger av miniatyrer som amuletter og rituelle objekter, og jeg anser det som høyst relevant å anvende slike tilnærminger ved studier av skandinaviske miniatyrer fra yngre jernalder. Forskningslitteraturen som nevnt i dette delkapittelet kan plasseres under en ny teoretisk vending innenfor studiet av miniatyrer, som nærmere vil redegjøres for i kapittel 3.1.

3 Teoretiske og metodiske tilnærminger

Det teoretiske rammeverket for oppgaven er todelt. Ettersom det er essensielt for oppgaven å forstå tingenes betydning i samfunnet, er det nødvendig med teori som omhandler denne tematikken. Delkapittelet småting-teori fletter sammen nyere teori knyttet til miniatyrer, med en tilnærming fra ting-teori. Da oppgavens analyse vil se nærmere på to utvalgte gravfunn, tar den andre teoridelen for seg graver som kildekategori. Herunder teorier knyttet til gravskikk, gravgods og kjønn. Til slutt vil jeg oppsummere fremgangsmåte for innsamling av data, og metodene benyttet i mitt arbeid med miniatyrer.

3.1 Småting-teori

Arkeologi kan sies å være disiplinen av *ting* (Olsen 2010, 2013; Harris og Cipolla 2017). Fra 1990-tallet utviklet teoretiske ideer og interesser seg i en retning som samlet sett kan betegnes som det materielle skiftet (Johnson 2020: 132), hvor et økt fokus på det materielle, altså selve tingene, vokste frem. Det anses her som fruktbart å se på ting-teoretiske konsepter som utforsker forholdet mellom ting og mennesker. Som illustrert i kapittel 2, går forskning på skandinaviske miniatyrer fra yngre jernalder ofte i retning av at de ble benyttet i kultrelaterte ritualer eller til utøvelse av personlig magi. Dette forteller kun om gitte episoder av bruk, og unnlater å beskrive den hverdagslige betydningen av miniatyrer. Småting-teori, med inspirasjon fra miniatyreringsteori og Ian Hodders *entanglement-teori*, gir grunnlag for å fortelle historier som viser et større spekter av miniatyrbruk, enn hva som tidligere er blitt tillagt dem.

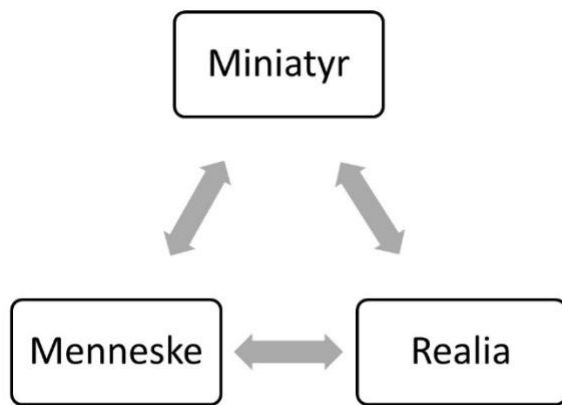
3.1.1 Miniaturiseringsteori

Miniaturiseringsteori, oversatt fra *miniaturization theory*, ble nylig introdusert av Martin og Langin-Hooper (2018: 3-6). Dette teoretiske skiftet i miniatyrforskning er inspirert av Stewart og Bailey (se kapittel 2.2), og tar i betraktning at miniatyrene har representerende egenskaper samtidig som en anerkjenner at de er mer enn bare semiotiske tegn (Martin og Langin-Hooper 2018: 2-3). En slik tilnærming til miniatyrering har som mål å nyansere tradisjonelle innfallsvinkler til forskning på miniatyrer (Martin og Langin-Hooper 2018: 5). Det påpekes at den tradisjonelle forskningen er begrenset, ved at den ikke alltid tar høyde for miniatyrens iboende mangfold av betydninger, som også kan endres gjennom et liv i bruk (Martin og Langin-Hooper 2018: 5). Miniaturiseringsteori er ment som et verktøysett for å dekonstruere antatte funksjoner for miniatyrer, som i tilfellet for denne oppgaven kan oversettes til amulett-, ritual- og kultrelaterte egenskaper. Årsaken til at forskning ofte faller på slike konklusjoner,

forklares ved miniatyrens evne til å forføre og trollbinde selv vi som studerer dem som forskningsobjekt. Slik gjør miniatyriseringsteori miniatyrer levende, med *agency* til å overbevise oss om at deres praktiske egenskaper er åpenbare (Martin og Langin-Hooper 2015: 5). Miniatyriseringsteori søker å forstå hvilken effekt miniatyrer har på oss mennesker, og det sentrale argumentet er at mennesket har en iboende fascinasjon for verden i miniatyr. Dukkehus, og den psykologiske evnen de har til å dra oss ned og inn i en annen verden, har blitt trukket frem som eksempel av flere (Stewart 1993; Mack 2007; Martin & Langin-Hooper 2018; Garfield 2019). Miniatyrenes psykologiske effekter er også blitt illustrert ved at det å holde en miniatyr i hånden fremkaller noe følelsesmessig og intimt (Stewart 1993). Miniatyren forstørrer oss som betrakter dem, i og med at miniatyrens fysiske form gjør oss gigantisk i skala, så vel som at den evner å få betrakteren til å føle seg allmektig og allvitende (Bailey 2005: 33). Denne fremprovoserte følelsen har blitt illustrert ved opplevelsen av å stå på toppen av Eiffeltårnet og skue utover Paris, hvor byen plutselig eksisterer i miniatyr (Garfield 2019: 13-16). Oppsummert ønsker miniatyriseringsteori å formidle at miniatyrer kan påvirke omverdenen på måter som ikke kan oppnås ved bruk av reelle gjenstander (Martin & Langin-Hooper 2018: 6).

3.1.2 Entanglement

Entanglement-teori (Hodder 2011, 2012) argumenterer for at ting og mennesker avhenger av hverandre. I henhold til Hodder (2012: 10) kan mennesker kun eksistere i deres forhold til ting. Mennesker avhenger av teknologiske ting, slik som de gjenstander miniatyrene i denne studien forestiller. Vi avhenger av verktøy, redskaper og husgeråd for å mette oss, for å holde oss varme og for å transportere oss (se Hodder 2011: 155). På den annen side kan ting ikke reproducere seg selv, og derfor heller ikke eksistere uten mennesker (Hodder 2011: 162). Ting, her forstått som menneskeskapte gjenstander, avhenger av menneskene som lager dem, bruker dem, reparerer dem og kaster dem (Hodder 2011: 159). Av dette har Hodder utviklet konseptet *entanglement*, som har til hensikt å beskrive måter mennesker og ting er sammenfiltret, involvert i, og avhengig av hverandre (Hodder 2012: 105). Dette er relevant for alle ting som mennesker samhandler med, men spesielt for ting som er laget av mennesker (Hodder 2012: 95). *Entanglements* kan være kompliserte og omfattende, og kan inkludere alle verktøy og materialer som for eksempel inngår i produksjonen av en gjenstand (Hodder 2011: 158). At mennesker blir fanget i slike *entanglements* med ting, skjer ifølge Hodder (2001: 164) blant annet fordi ulike former for eierskap til ting kan føre til rettigheter og plikter ovenfor hverandre, og at man blir avhengig av de positive fordelene gjennom et slikt nettverk. Denne avhengigheten mellom mennesker og ting omtaler Hodder (2012: 94) som *stickiness*, som på

Figur 3.1. Grafisk fremstilling av entanglement som anvendt i denne studien. Bearbeidet etter Hodder (2012: 46).

norsk kan oversettes til klebrighet. Klebrighet som begrep er nyttig for å forstå hvordan menneskeskapte teknologier anvendt til daglig er viklet inn i menneskers liv (Hodder 2012: 25). Miniaturerne i denne oppgaven forestiller slike menneskeskapte gjenstander, og kan sådan ses som symboler på denne klebrigheten. *Entanglement-teori* blir her foretrukket da jeg mener det symboliserer noe sentralt ved miniaturerne, når ansett som representasjoner for realia og deres bruksverdi i samfunnet. Med referanser til sommerfugleeffekten fra kaos-teori, hevder Hodder (2012: 163) at særlig små ting kan ha store effekter i *entanglements*. I denne sammenhengen vil *entanglement-teori* anvendes hovedsakelig rettet mot forholdet mellom miniatur, menneske og realia (se fig. 3.1). Ting er aktive aktører, med egenverdi og *agency* (Hodder 2012: 216). Som foreslått av miniaturiseringsteori, har miniaturer *agency* til å trollbinde og forføre mennesket som observerer den. Å representere hverdagslige gjenstander i redusert skala gjør dem mer kraftfulle visuelt (Mack 2007: 6). Denne psykologiske effekten kan igjen forsterke miniaturens iboende kraft som representasjon for sin realia. Jeg vil her foreslå at miniaturer kan være med å forsterke, opprettholde, og endre meningsinnhold som mennesker i yngre jernalder har ønsket å tillegge teknologiske gjenstander av sin tid.

3.2 Gravskikk, gravgods og kjønn

For å nærme oss en forståelse av miniaturgjenstanders betydning i graver, må en ta hensyn til teorier rundt gravskikk. Gravskikk kan forstås som ritualer, hvor den avdøde transformeres til en ny eksistens i forhold til de etterlatte (Ekengren 2013: 176, 177). Teorier tilknyttet gravskikk fokuserer på at de døde ikke begraver seg selv, og at man må ta hensyn til at gravskikk utføres av de levende, basert på beslutninger om hvordan avdøde skal behandles (Williams 2010: 68). I arkeologisk forskning blir gravfunn anvendt for å diskutere aspekter som økonomi, etnisitet, sosial status, religiøse ritualer og kjønnsroller (Ekengren 2013: 174). Tolkninger av gravgods varierer fra rituelt utstyr, personlige eiendeler, gaver fra de etterlatte, ofringer eller rester etter gravritualer (Ekengren 2013: 174). Ifølge Fredrik Ekengren (2013: 174) kan en dele gravutstyret inn i to kategorier. Først nevnes gjenstander som enten er del av drakt eller direkte assosiert med den avdødes kropp, slik som smykker og spenner. Den andre kategorien er

gjenstander som medfølger kroppen, slik som våpen og keramikk (Ekengren 2013: 174). Gravutstyret kan anvendes som vitnemål om arbeidsdeling, og for å belyse spørsmål om sosial status og handelskontakter (Dommasnes 1979: 107; Dommasnes 2018: 36). Et viktig aspekt, som påpekt av Michael Parker Pearson (2000: 9), er at en må huske på at gjenstander som er lagt ned som gravgods kan ha vært produsert for anledningen, altså selve begravelsesritualet. Gravgods forteller dermed mulig mer om de levendes forhold til døden og begravelsesritualet enn om livet til den gravlagte (Parker Pearson 2000: 7).

I yngre jernalder er utstyret i både brente og ubrente graver stort sett det samme, men varierer i mengde og utvalg (Solberg 2003: 223). Et sentralt aspekt arkeologer forsøker å lese ut fra gravmaterialet er synligheten av kjønn. I Norge er skjeletter sjeldent bevart, og kjønnsbestemmelser må i de fleste tilfeller avgjøres på grunnlag av gravgodset. Tekstilredskaper knyttet til spinning, veving og søm forekommer nesten utelukkende i kvinnegraver, men opptrer i enkelte manssgraver i form av vevskjeer (Petersen 1951: 292-293; Solberg 2003: 235; Dommasnes 2006: 135; Moen 2019: 128). Nøkler og kjøkkenredskaper er tradisjonelt assosiert med kvinnegraver, men kan enkelte ganger forekomme i manssgraver (Dommasnes 2006: 135; Glørstad 2010: 62; Berg 2019: 25). Jordbruksredskaper opptrer både i kvinne- og manssgraver, men i kvinnegraver begrenset til sigder (Dommasnes 2006: 135). Våpen dominerer i manssgraver, og sammen med eventuelt smed- og snekkerutstyr kan de fungere som tilnærmet sikre manssindikerende kategorier (Solberg 2003: 213; Glørstad 2010: 62; Moen 2019: 128). Dette selv om våpen i enkelte tilfeller forekommer i kvinnegraver (se Gardeła 2021: 57-69). Smykker som ovale spenner, tredjespenner, armringer, anheng og perlekjeder benyttes derimot som en tilnærmet sikker indikator for kvinnegraver (Glørstad 2010: 63; Moen 2019: 125, 128). Unntaket er ringspenner og ringnåler, som ifølge Petersen (1928: 172-197) hovedsakelig kan kategoriseres til manssgraver, selv om enkelte typer forekommer i kvinnegraver. I henhold til Petersen (1928: 169-170) blir graver med mer enn fem perler tolket som kvinnegraver, mens manssgravene vanligvis kun inneholder et par større perler.

Kjønn som fundamental innflytelse bak organisering av arbeidskraft er en del av grunnlaget for gjenstandsbasert kjønnsbestemmelse (Sørensen 2000: 53). Men metoden har møtt kritikk (se Hjørungdal 1994; Sørensen 2000; Ekengren 2013; Sofaer og Sørensen 2013). Det er usikkert hvorvidt gravutstyr direkte kan relateres til bruken av gjenstandene utenfor gravkontekst, eller om de har hatt lik betydning og funksjon uavhengig av kontekst (Ekengren 2013: 175). Marie Sørensen (2000: 91) mener forskning må avstå fra å anta at kontekster eller gjenstander i seg selv er automatisk og strategisk kjønnsbestemt. Antakelsen om at gravgods

kan deles inn i kategoriene mann og kvinne tar også lite høyde for den potensielle kompleksiteten av kjønnsidentiteter, både i levd liv og i døden (Sofaer og Sørensen 2013: 531). Om de kvinnelige og mannlige uttrykkene ikke har tilstedeværelse i graver, blir de ofte kategorisert som ukjønnede, selv om dette ikke er en realitet (Moen 2019: 119). Det har blitt hevdet at premissene for tradisjonelle kvinne- og mannsindikerende gjenstander i graver fra vikingtid stort sett holder mål (Dommasnes 2006: 133). Et overordnet samsvar mellom gjenstandsbasert og osteologisk kjønnsbestemmelse, tilsier at det i perioden eksisterte en norm vedrørende kjønnsbasert drakt- og redskapsutstyr, som ble overholdt ved gravleggelsen (Glørstad 2010: 63).

3.2.1 Biologisk og sosialt kjønn

Ved osteologisk kjønnsbestemmelse skiller en mellom biologisk og sosialt kjønn. Biologisk kjønn forstås innenfor biologi, hvor kjønn bestemmes ved å se på trekk i skjelettet (Sofaer 2006: 90; Sørensen 2000: 45). Et biologisk skille mellom mann og kvinne har blitt kritisert på grunnlag av at biologisk kjønn verken er binært eller stabilt (Sofaer 2006: 91). Kritikk av det biologiske kjønnets stabilitet handler om hvordan mennesker kan påvirke og endre oppfatninger av kroppen, samt hvordan man uttrykker og opplever biologisk kjønn. Dette inkluderer også hvordan kroppen aldres, og særlig hvordan man utvikler kjønnede trekk ved puberteten (Sofaer 2006: 93, 95). Innenfor arkeologi snakker en ofte om biologisk og sosial identitet som to ulike ting, noe som innebærer at det biologiske kjønn tilegnet et skjelett ikke behøver å samsvare med det sosiale kjønn tilskrevet gravgodset (Stodder 2018: 73).

Sosialt kjønn referer til den sosiale konstruksjonen av maskulinitet og feminitet (Parker Pearson 1999: 95). Fra ung alder blir forskjeller mellom gutter og jenter ofte antatt å være naturlige, men flesteparten av disse forskjellene må læres (Coltrane 2006: 280). Foreldre og andre vokse omsorgspersoner antas å være de viktigste sosiale aktørene i barns utvikling (Coltrane 2006: 283). Kjønnssosialisering skjer fordi barn observerer at hverdagen i stor grad baseres på kjønnsdelt arbeidsdeling, og de fanger opp kulturelle forventninger til hva som er passende adferd for sitt sosiale kjønn. Normer og holdninger til kjønn påvirker derfor barns selvfølelse, hvordan de oppfører seg og hvem de blir (Coltrane 2006: 287). Sosialisering kan forstås som forventningene samfunn stiller til mennesker, men selve prosessen hvor mennesker lærer en kultur blir definert som *enkulturasjon* (Mead 1963: 197). Ved *enkulturasjon* lærer et individ seg den typen oppførsel og adferd som er akseptabel i en gruppe (Herskovits 1948: 41). En essensiell del av enkulturasjonsprosesser skjer nettopp i barndommen, hvor man i stor grad tilegner seg et bredt spekter av kunnskap (Ødegard og Loftsgarden 2023: 240).

3.2.2 Feministisk teori

Den norrøne vikingtidskvinnen er ofte fremstilt gjennom stereotypien *husfrue*, illustrert med nøkler i beltet som symbol for gårdsansvaret (Løkka 2014; Pantman 2014; Berg 2019). Forskningslitteratur har dermed ofte plassert vikingtidskvinner innenfor en privat sfære, mens menn tilskrives funksjoner knyttet til det offentlige. Kjønnssrollene er blitt forklart gjennom dikotomien *inne* og *ute*, inspirert av de norrøne uttrykkene *innanstokks* og *utanstokks* (Løkka 2014: 22-24; Moen 2019: 2, 71-72). Hvis en aksepterer en slik dikotomi, hindrer det oss i å se kvinner som aktive samfunnsaktører. Norrøne vikingtidskvinner liv har hovedsakelig blitt plassert i forhold til familien og gården, på en måte som isolerer dem fra en større samfunnskontekst (Løkka 2014: 13). Dette skiller seg fra hvordan forskningslitteraturen omtaler samiske kvinner i vikingtid, på grunnlag av skriftlige kilder som fremstiller kvinnerollen som likestilt med mannen og som beskriver at kvinner og menn utførte de samme oppgavene (Zachrisson 2014: 258). Skriftlige kilder som tolkningsgrunnlag har dermed vært utslagsgivende for et androsentrisk syn på den norrøne vikingtidskvinnen. Dette speiler hvordan arkeologer tradisjonelt har tolket gravgods. Verktøy eller prestisjegjenstander i mannsgraver har blitt sett på som indikasjoner på profesjon, eller at menn var involvert i utstrakte handelsnettverk. Samme type gjenstander i kvinnegraver har derimot blitt tolket som gaver fra mannlige slektninger, og sjeldent at kvinnene selv var ansvarlige for handel (Parker Pearson 2000: 97, 102). Dette gjelder også for insulære importgjenstander, som i mannsgraver blir sett som statussymboler, mens en gjerne stiller spørsmål ved hvorfor de opptrer i kvinnelige kontekster (Moen 2019: 99). Feministisk arkeologi er sentralt for å dekonstruere et slikt skjevt tolkningsgrunnlag. Feministisk teori tar utgangspunkt i å kritisere, og utfordre etablerte patriarkalske kjønnsmotsetninger som prosjekterer mannsdominerte perspektiver i arkeologisk forskning (Spencer-Wood 2011: 3-6). Feministisk kritikk anses som relevant å ta med seg i forskning på miniatyrgjenstander, all den tid fremstillinger av vikingtid i faglitteraturen domineres av androsentriske perspektiver (se Løkka 2014: 13).

3.3 Metoder benyttet i arbeidet med miniatyrer

Metodisk vil denne studien observere miniatyrene gjennom utformingen av en katalog som følger oppgaven (se Appendiks: Katalog). Informasjonen fra katalogen vil presenteres i kapittel 4, i form av en overordnet fremstilling av funnmaterialet. Distribusjon av funnkategorier, produksjonsmaterialer og fylker vil illustreres i grafer for miniatyrtyper som har krevd en grafisk fremstilling. For å tegne en overordnet oversikt over funnlokalitetene i oppgaven (se fig. 1.1), har jeg benyttet GIS (geografiske informasjonssystem). Det vil også foretas en

nærmere og detaljert studie av et utvalg individuelle funnkontekster, med utgangspunkt i to graver fra Vestlandet. Utvalget for analysen av miniaturer fra gravkontekster er gjort for å trekke frem ulike typer miniaturer, og med kriterier om god funnkontekst og dateringer. Den analytiske metoden for arbeidet tar utgangspunkt i at all informasjon tilgjengelig for miniatyrgjenstandene er relevante. Det være seg funnkontekst, funnomstendigheter, miniatyrens utforming, relasjon til realia, og mulige betydninger og funksjoner. Jeg har tatt til etterretning at miniatyrens plassering i forhold til avdøde i graven kan vise til hvilken betydning gjenstandene bør tilskrives (se Meaney 1981: 26; Zeiten 1997: 3; Samdal 2000: 33). Videre har jeg valgt en tilnærming som gjør at jeg vil forholde meg kritisk til tolkninger av miniaturer med analogier til norrøn litteratur og mytologi. Skriftlige kilder i form av sagalitteratur vil derfor ikke bli benyttet som utgangspunkt for egne tolkninger av materialet.

3.3.1 Katalogisering

For å finne frem til gjenstandene inkludert i oppgaven har jeg gjort søk i universitetsmuseenes digitaliserte database Unimusportalen (unimus.no). Jeg har også undersøkt katalogen som følger Jensen (2010), og annen litteratur omhandlende miniaturer fra Norge (se Shetelig 1911; Petersen 1924; Petersen 1951; Gardela 2014). Ved arbeidet med utforming av katalog er informasjon hovedsakelig hentet fra kilder nevnt ovenfor, og andre kilder er oppført i litteraturlisten som følger katalogen (se Appendiks). I tillegg har jeg utført egne materialstudier ved Universitetsmuseet i Bergen og Vitenskapsmuseet NTNU i Trondheim. Typeinndeling og kategorisering av miniaturer i grupper slik de fremstilles i kapittel 4 er basert på inndelinger etter Zeiten (1997), Jensen (2010) og Gardela (2014). Når det gjelder gjennomgangen av gravfunn, har jeg foretatt gjenstandsbaserte kjønnsbestemmelser (se kapittel 3.2). De gravfunn hvor det ikke foreligger informasjon om osteologisk kjønnsbestemmelse, vil omtales som trolige kvinne eller mannsgraver, eller kvinne- og mannsindikerende. Jeg har ikke foretatt egne dateringer av funnmaterialet, men tatt utgangspunkt i allerede foreliggende informasjon vedrørende dateringer. Mangel på presise dateringer gjør at det enkelte steder refereres til mer generelle perioder istedenfor årstall, hvor dette ikke er stadfestet.

En del av det metodiske arbeidet har gått ut på å sette kriterier for hvilke gjenstander som skal regnes som miniatyr (se kapittel 1.5). Det er ikke fastsatt et øvre mål for miniatyrene, men et utgangspunkt hvis en tenker på skala i forhold til menneskekroppen, er ting som er små nok til å kunne holde dem i hånden (se Mack 2007: 5). Skala til originalgjenstand er et annet nøkkelkriterium, men faktorer som form og materiale måtte også vurderes. Ved søk i museumsdatabasen Unimus har jeg observert gjenstander kategorisert som miniaturer, men

som ikke faller innunder kriteriene som er satt for denne studien. Et eksempel er ildstålet C22238/h fra Lom kommune i Innlandet. Det ligner typeeksemplaret, er av jern og måler 5,4 cm (UniMus u.å.: C22238/h). Dette ildstålet kan derfor i form, materiale og størrelse regnes som et reelt og funksjonelt ildstål (se Petersen 1951: 437). Spørsmål som dukket opp er om en miniatyr kun er en nedskalert versjon av størrelsesnormen til en gjenstand, eller om miniatyren forutsetter at praktisk funksjon er utelatt. Jeg har latt definisjonen romme bredt, som eksempel ved øksene i oppgaven, hvor det er et spenn fra flate økseformede smykkeanheng, til tredimensjonale økseblad av jern som eksisterer størrelsesmessig på grensen til hva som regnes som funksjonelle. Denne gruppen spesielt, og utfordringen med å skille mellom miniatyrer og små gjenstander generelt, er tema som det anses nødvendig at oppgaven diskuterer nærmere. Studien handler slik mye om hvordan vi kategoriserer og tolker gjenstander i dag, og det er ikke gitt at arkeologiske gjenstander originalt hører hjemme i kategoriene vi konstruerer.

4 Empiri

Dette kapittelet vil redegjøre for funnene som inngår i studien. Første delen av kapittelet gir en generell oversikt over de ulike funnkategoriene. Deretter vil det redegjøres for de ulike materialene miniatyrene er laget av, etterfulgt av den geografiske spredningen av funnene. Videre vil de ulike typer og kategorier som jeg har plassert miniatyrene inn i presenteres i separate delkapitler. Her vil det vises til hvor i Norge de ulike miniatyrene er funnet, fordelingen av gravfunn, depotfunn og løsfunn samt hvilket materiale de enkelte typene er laget av.

4.1 Funnkategorier

Undersøkelsen omhandler 85 miniatyrer fra totalt 68 funnkontekster, utgjort av gravfunn, depotfunn og løsfunn (se tabell 1). Det er også fire funn i katalogen med usikker funnkontekst. Dette gjelder miniatyrer av jern med manglende funnopplysninger, hvorav enkelte er fra blandede funn. Av miniatyrgjenstander med «sikre» funnkontekster utgjøres disse av 23 graver og seks depot. Depotene fra vikingtid er oftest sølvskatter, og inneholder smykker, mynter, barrer og hakkesølv, altså fragmenterte sølv-gjenstander som ble kuttet i små biter for å fungere som betalingsmiddel (Hansen og Olsen 2017: 82, 224). Depotkontekstene kan ses på som økonomiske verdier gjemt bort i usikre og trøblete tider, rituelle nedleggelse eller ofringer (Jensen 2010: 111).

Funnkategori	Antall funnkontekster	Antall miniatyrer per funnkategori
Gravfunn	23	27
Depotfunn	6	19
Løsfunn	35	35
Usikker funnkategori	4	4
Totalt:	68	85

Tabell 1. Oversikt over funnkategorier, antall funnkontekster og antall miniatyrer per funnkategori.

Langt ifra alle miniatyrene i studien har tilstrekkelig god kontekst, og enkelte funn har mangelfulle funnopplysninger. Den største funnkategorien er løsfunn, altså gjenstander som er fremkommet alene uten sikker funnkontekst. Dette skyldes i stor grad metallsøkerfunn gjort de seneste årene. Løsfunn gir ikke informasjon om kontekst på samme måte som gravfunn og depot, men forteller at gjenstandene har vært i sirkulasjon i levd liv (se Zeiten 1997: 134). Det

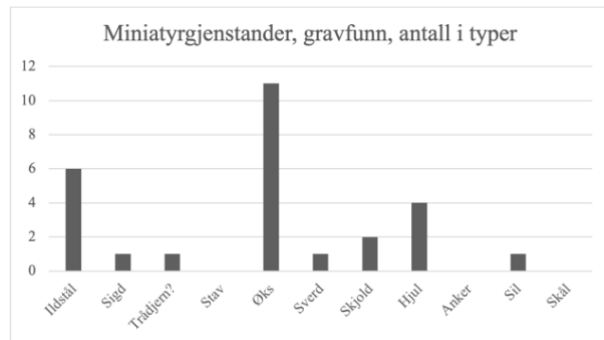
kan imidlertid ikke utelukkes at enkelte løsfunn har vært knyttet til enten boplasser, depot eller graver som enten er fjernet eller gått tapt. Løsfunn kan også være gjenstander som er kastet, mistet eller gjenglemt av sine eiere. En ulempe når en finner arkeologiske gjenstander alene, er at mangel på kontekst og andre gjenstander en kan datere typologisk gjør at en i noen tilfeller ikke kan være sikker på om løsfunnet er fra eldre eller nyere tid.

4.1.1 Gravfunn

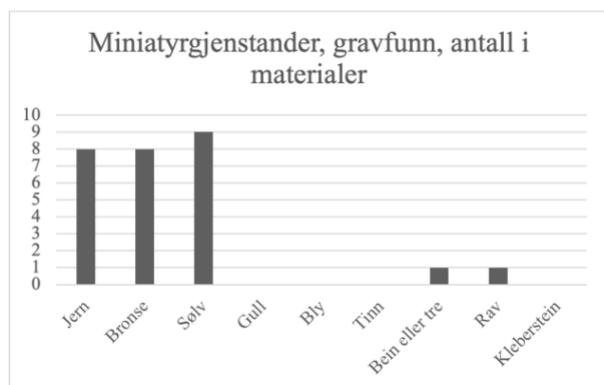
Som vist i tabell 1, består funnmaterialet av 27 gravfunn i alt fordelt på 23 graver. Fra gravfunn utgjøres miniatyrgjenstandene av elleve økser, seks ildstål, fire hjul, to skjold, ett sverd, en sigd, en sil og et mulig trådjern (se fig. 4.1). Miniatyrgjenstandene fra gravfunn er hovedsakelig laget av sølv, bronse og jern, men det er også én miniatyr av rav og én av bein eller tre (se fig. 4.2).

Hva gjelder gravmonument er det fjorten gravhauger, hvorav tre er røyser. Videre er åtte flatmarksgraver, hvor man i flere tilfeller ikke kan utelukke at det har vært haug tidligere. Ett gravfunn mangler funnopplysninger om gravstruktur. Det er åtte ubrente graver og fem brente graver i materialet. De øvrige graver kan ikke gi slik informasjon om dødebehandling. Av dateringer er hele tjue graver fra vikingtid, og det er kun graven fra Selnes i Heim kommune (se Appendiks: Katalog s. 14) som skriver seg fra merovingertid. Ikke alle gravene har like sikker datering, og det er to gravfunn som er grovdatert til yngre jernalder (se Appendiks: Katalog, s. 45 og 46).

Når det gjelder alder for avdøde ser de fleste gravene ut til å ha rommet voksne individer, med unntak av to graver. En av dem er en barnegrav som inneholdt en sigd av miniatyr (se Appendiks: Katalog, s. 46). Det andre tilfellet er fra Vardø, og inneholdt både et voksent individ og et barn (se Appendiks: Katalog, s. 31). Miniatyrene fra dette funn, i form av økseformede anheng, var tilknyttet det voksne individet når det gjelder plassering i graven. Hva gjelder kjønn er kun tre av gravene i studien osteologisk bestemt. Av disse er to mannsgraver

Figur 4.1. Oversikt over antall typer av miniatyrgjenstander i graver.

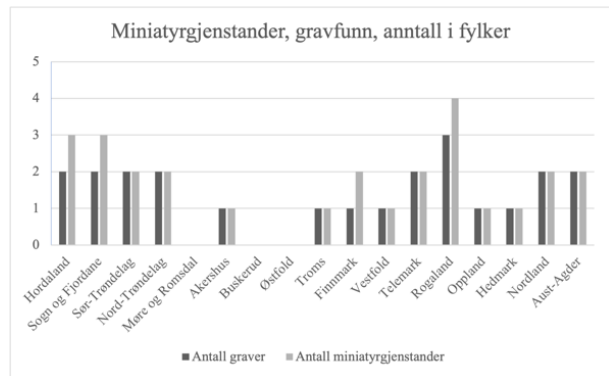
Figur 4.2. Oversikt over antall gravfunn per materiale.

med funn av sverd og øks i miniatyr, henholdsvis fra Rønvik i Bodø (Ts4306, se Appendiks: Katalog, s. 53) og skipsgravfunnet fra Gokstad i Sandefjord (C10426, se Appendiks: Katalog, s. 38). Den gravlagte i graven fra Svingeset i Stryn (B6483, se Appendiks: Katalog, s. 5) er osteologisk bestemt som en kvinne, som ikke har vært særlig mye eldre enn 20 år (Shetelig 1911: 6). Det er meg ikke bekjent informasjon som tilsier at noen av de ytterligere ubrente gravene er osteologisk undersøkt. Gravene har generelt ikke fullstendig bevarte skjelettrest, og de med bevarte beinrest har gjerne vært ubestemmelige. Dette kan være grunnet surt jordsmonn, eller at en ved de tidlige arkeologiske utgravninger kan ha vært mer opptatt av gjenstandene enn å undersøke skjelettet. Enkelte funn er også kommet frem privat og innsendt med manglende funnopplysninger. De gravlagte er derfor kjønnsbestemt ved å se på gravgodset lagt ned sammen med avdøde.

Bortsett fra kvinnegraven fra Svingeset, er ytterligere elleve graver utstyrt med tradisjonelt kvinneindikerende gravgods som smykker, perler, kjøkkenutstyr, tekstilredskaper og hesteutstyr. Av de trolige kvinnegravene er seks utstyrt med ovale spenner av bronse, hvor tre inneholdt et par, mens tre graver kun hadde én oval spenne. De kvinneindikerende gravene har ved de fleste tilfeller miniatyrer som har fungert som del av drakt, det vil si at miniatyrene har vært smykkeanheng eller spenner. Unntaket er gravene fra Svingeset (se Appendiks: Katalog, s. 5) og Bjåland i Tokke (C22389, se Appendiks: Katalog, s.39), som begge inneholdt miniatyrøkser av bronse utstyrt med skaft. I samiske graver opptrer importerte metallsmykker primært i kvinnegraver (Schanche 2000: 219). Det samme gjelder for åpne ringspenner av bronse, som forekommer hyppig (Schanche 2000: 219, 310). Dette er grunnlaget for en kvinneindikerende kjønnsbestemmelse for de to sikre samiske gravene som inngår i oppgaven (se Appendiks: Katalog, s. 31 og 32).

Av graver med mannsindikerende gravgods kan nevnes båtgraven fra Haug i Verdal (T19010, se Appendiks: Katalog, s.13). Bortsett fra et miniatyrhjul av rav, har den avdøde i båten vært rustet med våpen og smedutstyr. Det er ellers fire graver med miniatyrøkser av jern som mulig kan peke mot at de er mannsgraver. Dette gjelder gravene fra Kleppe i Vågå (C25187, se Appendiks: Katalog, s. 48), Rise i Oppdal (T2392, se Appendiks: Katalog, s. 15), Sørheim i Etne (B12051, se Appendiks: Katalog, s. 8) og Torshov i Gjerdrum (C822, se Appendiks: Katalog s. 22) som inneholdt pilspisser og spydspiss. Graven fra Langeid Øvre i Bygland (C58880, se Appendiks: Katalog, s. 57) inneholdt både manns- og kvinneindikerende

gravgods. Det ble ikke funnet menneskelige levninger i graven fra Langeid, men graven er tolket som en dobbeltbegravelse av en kvinne og en mann (Glørstad og Wenn 2017: 198). De øvrige gravene i studien har usikker kjønnsbestemmelse. Graven fra Lurøy (Ts8661, se Appendiks: Katalog, s. 54) inneholdt eksempelvis en miniatyrøks av jern som eneste gravgods, og en har derfor ikke nok grunnlag til å tolke kjønn. Oppsummert er det seksten trolige kvinnegraver og åtte trolige mannsgraver, med forbehold om at gjenstandsbaserte tolkninger av kjønn ikke er ufeilbarlige.

Figur 4.3. Oversikt over antall graver med miniatyrer og antall miniatyrer funnet i graver, fordelt på fylker.

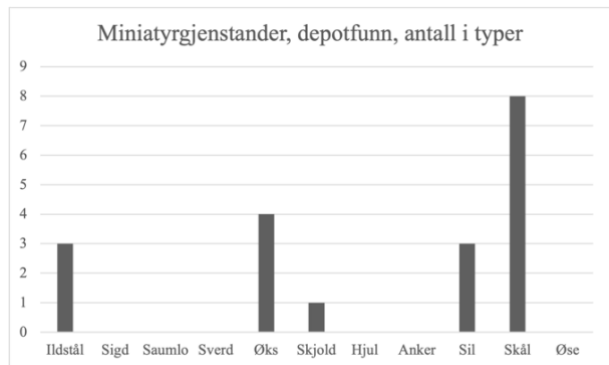
Det foreligger sjelden informasjon om miniatyrens plassering i graven. Ved to tilfeller har miniatyrene ligget plassert slik at det kan se ut til at de har vært festet til avdødes belte. Dette gjelder miniatyrøksen fra Svingeset, og en spenne formet som et skjold i en samisk grav fra Aa i Senja (se Appendiks: Katalog s. 32). De to økseformede anhengene fra Vardø (se Appendiks: Katalog, s. 31) lå plassert på avdødes bryst, og det er nærliggende å tenke at dette har vært tilfellet med de øvrige miniatyrene som har vært hengesmykker. Av miniatyrgjenstandene i graver er det tretten hengesmykker, én spenne, og ni gjenstander uten hekte til oppheng. Ved båtgravene fra Gokstad og Haug, har miniatyrene ligget i båten uten plassering i nært forhold til avdødes kropp (se Appendiks: Katalog, s. 38 og 13).

Hva gjelder geografisk spredning av gravene er de nokså jevnt spredt utover landet, men ved relativt få graver per fylke (se fig. 4.3). Det er gravfunn med miniatyrgjenstander i 14 av de gamle fylkesinndelingene, med unntak av Møre og Romsdal, Buskerud, Østfold og Vest-Agder. Rogaland er det fylket som er høyest representert, med fire miniatyrer fordelt på tre graver. Videre er det tre miniatyrer fra både Hordaland og Sogn og Fjordane, fordelt på to graver i hvert av fylkene. Nordland, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Telemark og Aust-Agder har alle to miniatyrgjenstander fra to graver i hvert fylke, mens i Finnmark er det én grav som inneholdt to miniatyrer. Troms, Akershus, Vestfold, Oppland og Hedmark er alle representert ved ett gravfunn med én miniatyr i hvert fylke.

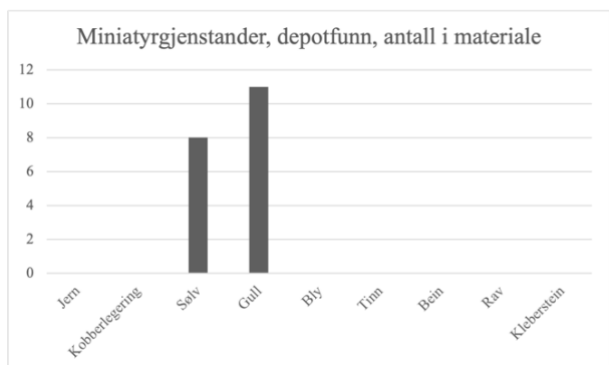
4.1.2 Depotfunn

Undersøkelsen inneholder nitten depotfunn fordelt på seks depot. Miniaturer fra depot utgjøres av tre ildstål, fire økseblad, ett skjold, tre siler og åtte mulige skåler (se fig. 4.4). Av disse er fire hengesmykker, én har nål til feste og ett funn er uten hekte eller hempe til oppheng. Miniaturgjenstandene fra depot er laget av edle metaller, hvorav åtte er av sølv og elleve er av gull (se fig. 4.5). Depotene er hovedsakelig av sølvfunn, med unntak av Hoen-depotet, her representert ved sil- og skål miniaturer, som eneste depot av gullgjenstander.

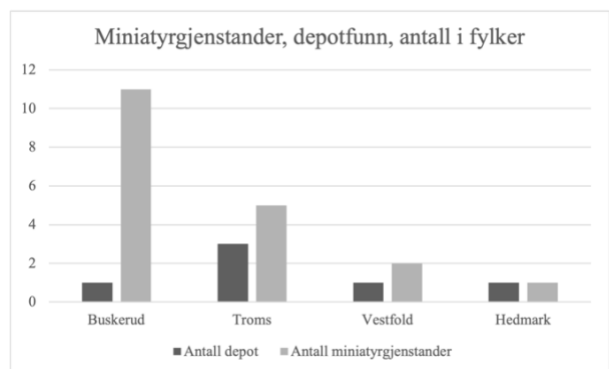
Når det gjelder geografisk spredning er det tre depot fra Nord-Norge og tre depot fra Østlandet (se fig. 4.6). Depotene er fordelt på kun fire fylker. Troms er fylket som er høyest representert, med fem miniaturer fordelt på tre depot. Depotene fra Troms er utelukkende sølvfunn. Samtlige inneholdt flettede halsringer av sølv, to av dem inneholdt også halsringer med korsformet hengesmykke, hvorav ett med krusifiksfremstilling. Vestfold er representert ved ett depot, som inneholdt to miniaturgjenstander i form av ildstål. Miniaturene (C5358, se Appendiks: Katalog, s. 40) fra Haugen i Larvik kommune er av sølv, men resten av gjenstandene skiller seg noe ut ved dets innhold. Det ble her funnet et vektlodd av jern, en armring av sølv og noen sølvmynter som lå mellom et par ovale skålformede spenner av bronse. Dette er gjenstander en ofte finner i graver, men det var i dette tilfelle ingen spor etter grav på stedet. Hedmark er representert ved ett depot med en miniatyr av et ildstål (se Appendiks: Katalog: s, 49), som også inneholdt

Figur 4.4. Oversikt over antall typer av miniaturgjenstander i depot.

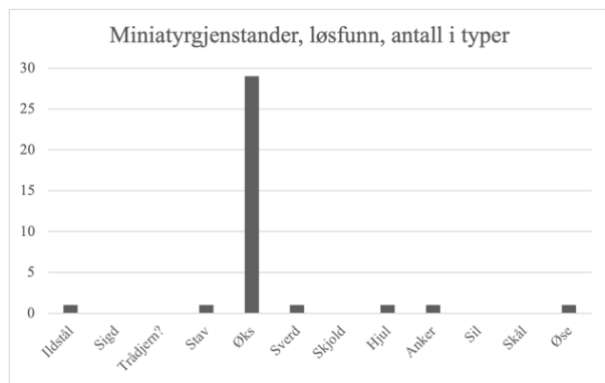

Figur 4.5. Oversikt over antall depotfunn per materiale.

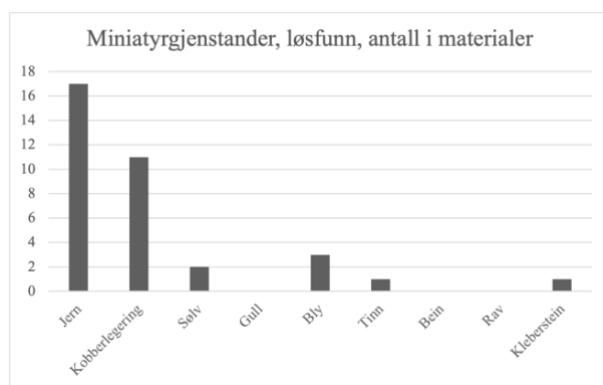

Figur 4.6. Oversikt over antall depot med miniaturgjenstander og antall miniaturgjenstander i depot, fordelt på de fire fylkene som er representert.

Det ble her funnet et vektlodd av jern, en armring av sølv og noen sølvmynter som lå mellom et par ovale skålformede spenner av bronse. Dette er gjenstander en ofte finner i graver, men det var i dette tilfelle ingen spor etter grav på stedet. Hedmark er representert ved ett depot med en miniatyr av et ildstål (se Appendiks: Katalog: s, 49), som også inneholdt

Figur 4.7. Oversikt over antall typer av miniaturgjenstander fremkommet som løsfunn miniaturgjenstander i depot, fordelt på de fire fylkene som er representert.

Figur 4.8. Oversikt over løsfunn av miniaturgjenstander fordelt på materialer.

Figur 4.9. Oversikt over løsfunn av miniaturgjenstander fordelt på fylker.

edelmetall er av sølv, utgjort av en ildstål-miniatur. Videre er kun ett løsfunn laget av råstoff. Dette er miniaturøsen B13606 av kleberstein (se Appendiks: Katalog s. 11) funnet på Austevoll, som imidlertid er det eneste funnet av kleberstein i studien.

Av fylkene representert i studien, er det løsfunn fra tretten av dem (se figur 4.9). Vestfold fylke har flest løsfunn, med seks miniaturgjenstander. Nest høyest representert er

smykker av sølv og et smykke av gull. Det største depotet i analysen, kjent som Hoen-skatten fra Buskerud, inneholder hele elleve mulige miniaturgjenstander. Myntene fra Hoen-depotet tyder på at det kan være nedlagt ca. år 875 (se Appendiks: Katalog, s. 23). Depotene med ildstål-miniaturer fra Vestfold og Hedmark er henholdsvis lagt ned i løpet av 900- og 1000-tallet (se Appendiks: Katalog, s. 40 og 49). Depotene i Nord-Norge dateres til siste del av 900-tallet og 1000-tallet (Hansen og Olsen 2017: 83). Med dette sagt kan gjenstandene ha vært produsert og vært i bruk i en god tid før de ble lagt i jorden.

4.1.3 Løsfunn

Den største funnkategorien i undersøkelsen er løsfunn, utgjort av 35 miniaturgjenstander. Av disse er 15 fremkommet ved metallsøk de seneste årene. Det er fem typer miniaturgjenstander representert ved løsfunn, utgjort av ett ildstål, en stav, ett hjul, ett anker, én øse, ett sverd og hele 29 økser (se fig. 4.7). Den store andelen miniaturøkser er årsaken til at jern og kobberlegeringer er det materialet som er høyest representert av løsfunn (se fig. 4.8). Miniaturøkser er også grunnen til at bly og tinn er representert ved til sammen fire funn. Det eneste løsfunnet av

Oppland fylke med fem løsfunn, etterfulgt av Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal med fire løsfunn hver. I Sogn og Fjordane er det tre løsfunn, mens det i Nord-Trøndelag, Nordland, Buskerud og Østfold er gjort to løsfunn per fylke. De resterende fylker (Hordaland, Akershus, Hedmark og Troms) har alle kun ett løsfunn per fylke.

4.1.4 Funnkombinasjoner av miniatyrer fra samme funnkontekst

I enkelte tilfeller forekommer det flere miniatyrgjenstander i samme funnkontekst. Dette gjelder for fire graver og tre depot. Samtlige kombinasjoner av miniatyrgjenstander i studien utgjøres av smykkeanheng. Miniaturer med form som ildstål er funnet sammen i par ved to tilfeller, i graven fra Litland i Tau (S4023, se Appendiks: Katalog s. 44) i Strand kommune i Rogaland og i depotet fra Haugen i Larvik (se side 28). På sølvkjedet i graven fra Trå i tidligere Granvin kommune i Hordaland (B6657, se Appendiks: Katalog s. 6-7) henger to miniatyrgjenstander, et mulig ildstål og et bladformet sølvstykke med ni gjennomgående hull. Videre er det i to tilfeller i Nord-Norge funnet flere økseformede anheng sammen. I graven fra Nordre Våg i Vardø kommune i Finnmark (C2078, se Appendiks: Katalog, s. 31) fantes et hengesmykke med tre anheng, hvorav to av dem har form som økseblader. Et lignende funn er i depotet fra Botn i Senja kommune i Troms (Ts1652, se Appendiks: Katalog, s. 34), hvor tre anheng med form som økseblader henger på et halskjede med korsformede hengesmykker. En annen kombinasjon av miniatyrgjenstander ses i graven fra Hønsi i Vik kommune i Sogn og Fjordane, utgjort av et hjul og en sil (B710, B712, se Appendiks: Katalog, s. 3-4). De ytterligere sil-miniaturene i analysen tilhører Hoen-depotet, som i tillegg inneholder åtte mulige miniatyrer av skåler (C731, C741, C742, C743, C12210, se Appendiks: Katalog, s. 23-27).

4.2 Materialer

Funnmaterialet i sin helhet er produsert i ulike materialer som vist i figur 4.10. Miniaturene er hovedsakelig laget av metaller, mens råstoffer er sjeldne og kun utgjøres av tre funn. Det observeres at enkelte materialer er foretrukket for visse typer miniatyrgjenstander. Jern er høyt representert, spesielt grunnet den store andelen av jernøkser i miniatyr. Av jern er også en sigd og ett hjul, men jern virker ellers

Figur 4.10. Oversikt over miniatyrgjenstander fra samtlige funnkategorier, fordelt etter produksjonsmaterialer.

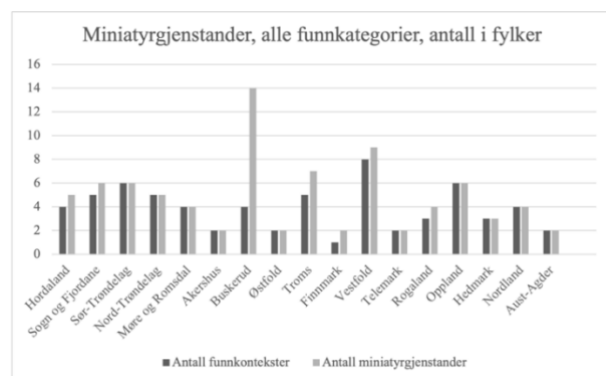
å være et mindre benyttet materiale for miniatyrgjenstander. Miniaturene av jern er hovedsakelig løsfunn, men forekommer også i enkelte graver. Kobberlegering er godt representert ved 19 miniatyrgjenstander, hvorav ti er av bronse. De forekommer i flere typer, både som hengesmykker, spenner og gjenstander uten tilknytning til drakt. Kobberlegering står i alt for tretten økser, to skjold, to hjul og et sverd. Miniaturgjenstander av sølv er relativt vanlig, og utgjøres hovedsakelig av hengesmykker. De forekommer som fem gravfunn og fem depotfunn, men det er også ett løsfunn av sølv. Miniaturene av ildstål er utelukkende laget av sølvblikk, til forskjell fra reelle ildstål som er av jern, og står for over halvparten av den totale representasjonen av sølvgjenstander. Det er også en liten andel økser av sølv, som skiller seg fra resten av øksene i miniatyr. Det er her snakk om flate, todimensjonale anheng i sølv eller bronseblikk formet som økseblader. Av sølv er også ett hjul, et anker, en sil, et skjold og det avlange sølvstykket fra Trå. Miniaturgjenstander av gull er sjeldent, og det forholdsvis høye antallet skyldes den store gullskatten fra Hoen. Det er totalt tre funn av bly i form av miniatyrøkser, og ytterligere ett anheng formet som et økseblad av tinn. De små øksene av bly og tinn er alle løsfunn. Av de få miniatyrgjenstander laget av råstoff, er det ett sverd av bein eller tre. Katalogen inneholder kun ett funn av rav, utgjort av hjulet fra graven i Haug (se side 26). Gjennom mine søk i Unimusportalen kan det se ut til at det i yngre jernalder har vært langt vanligere å produsere miniaturer i form av dyre- og menneskefigurer av rav. Kleberstein er kun representert av miniatyrøsen fra Stangeland i Austevoll (se side 29).

4.3 Geografisk spredning

Det totale funnbildet er presentert i figur 4.11.

Det er en nokså jevn spredning av funn fra samtlige fylker, foruten Vest-Agder, som ikke er representert i katalogen. Buskerud er best representert, noe som skyldes det høye antallet miniatyrgjenstander fra Hoen-depotet. Ser en bort i fra dette er funnbildet noe jevnere. Vestfold er det fylket som har flest funnkontekster, med ni miniatyrer fra

åtte funnlokaliteter. Vestfold er godt representert grunnet funn av miniatyrøkser av bly og kobberlegering, hvorav fem er fremkommet som metalløkserfunn i 2010-årene. Funn fra Østlandet utgjør omkring halvparten av funnmaterialet, og kan forklares ved en større andel metall-detektorfunn de seneste årene. Sørlandet er dårligst representert, og utgjøres av to

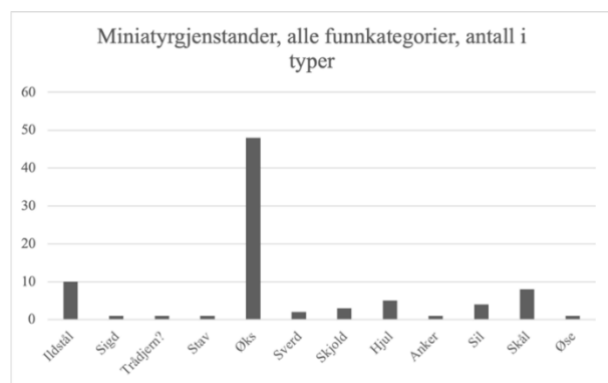
Figur 4.11. Oversikt over funn av miniatyrgjenstander fordelt på fylker.

gravfunn fra Aust-Agder i form av ildstålminiatyrer. Fra Rogaland er det fire miniatyrer, samtlige er gravfunn fordelt på tre graver. Her er det funnet to ildstålsminiatyrer, et hjulformet smykkeanhang og en sigd i miniatyr. Det er altså ikke funnet miniatyrøkser i verken Rogaland eller Aust-Agder. I Hordaland og Sogn og Fjordane dominerer funn av miniatyrøkser, og funnkategoriene gravfunn og løsfunn. Det er ingen depot fra de to fylkene som nå inngår i Vestland. Fra Møre og Romsdal er det miniatyrer av et hjul, et ildstål og to økser, som utelukkende er fremkommet som løsfunn. I Sør- og Nord-Trøndelag er funnbildet dominert av miniatyrøkser, representert av løsfunn og gravfunn. Funnbildet i Nord-Norge utgjøres utelukkende av våpenminiatyrer, og en ser også her at øksene er i flertall. Nordland er representert ved to gravfunn og to løsfunn. I Troms er depotfunn høyest representert, mens Finnmark kun er representert ved én grav.

Lokale variasjoner kan skyldes forskjeller i tilgang på handelsvarer og produksjonssteder, men det kan også skyldes det faktum at miniatyrene er små. Det generelle funnbildet er påvirket av et økt antall løsfunn fremkommet ved metalløk de seneste årene. At det er færre funn av miniatyrer i enkelte regioner kan skyldes mindre metalløkeraktivitet i de aktuelle områdene. Et annet aspekt som kan forklare funnbildet er at miniatyrer kan være vanskelig å få øye på ved utgravninger, og at jernholdige miniatyrer ruster raskere enn større gjenstander. Mange av de eldre funnene i katalogen er fremkommet i forbindelse med jordbruk. Enkelte miniatyrgjenstander kan derfor ha gått tapt som følge av pløying av jord.

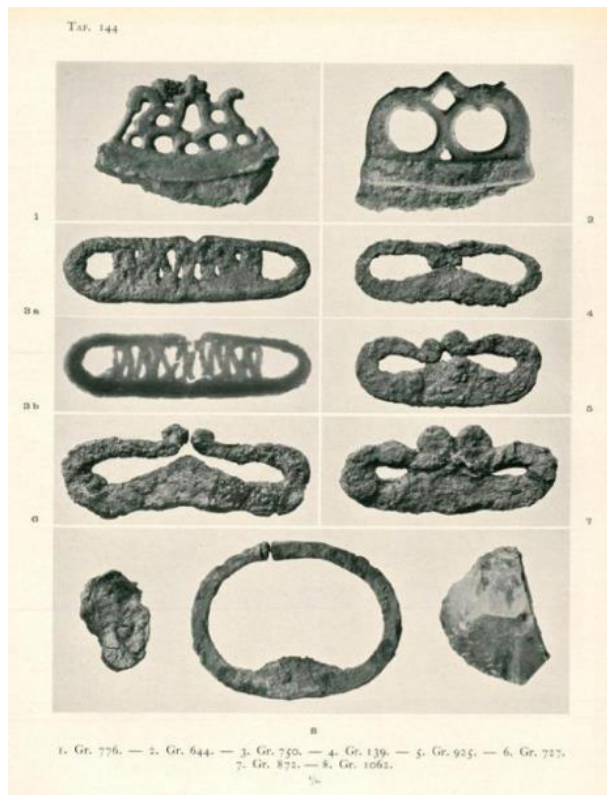
4.4 Typer og kategorier

Som presentert i figur 4.12 kan miniatyrene i oppgaven deles inn i tolv ulike typer, slik de fremstilles i katalogen som følger oppgaven (se Appendiks). Ikke alle gjenstandene er like godt bevart slik de fremstår i dag. Av de dårligst bevarte kan nevnes to hjul, som kun gjenstår som ankerformete fragmenter. Det bør også påpekes at ikke alle miniatyrene er like enkle å tyde med hensyn til hva de er ment å forestille, og enkelte funn vil derfor presenteres som mulige miniatyrer. Det eksisterer ulikheter mellom miniatyrer som forestiller samme realia, observert gjennom variasjon i størrelser og utforming. Med dette sagt, er

Figur 4.12. Oversikt over ulike typer av miniatyrgjenstander fra yngre jernalder i Norge, sortert etter antall funn.

miniatyrene alle forminskninger knyttet til ulike sfærer av livet i yngre jernalder, og det har her blitt forsøkt å plassere dem i samlede kategorier som presentert i følgende delkapitler.

Figur 4.13. Ildstål av ulike former og ildflint fra Birka, Sverige. Foto: Hentet fra Arbman 1940, Taf. 144.

Figur 4.14. Ildstål-miniatyrer (C5358/a og -b) fra Haugen i Larvik kommune, Vestfold. Foto: Hentet fra Petersen 1928, s. 143, fig 168.

4.4.1 Redskap og verktøy

Denne kategorien omfatter miniatyrer i form av personlige gjenstander som ildstål, et jordbruksredskap representert ved en sigd, et mulig finsmedverktøy og en stav som kan ses i sammenheng med stekespidd eller rituelle verktøy. De er her kategorisert under en bredere samlebetegnelse, som redskap og verktøy.

4.4.1.1 Ildstål

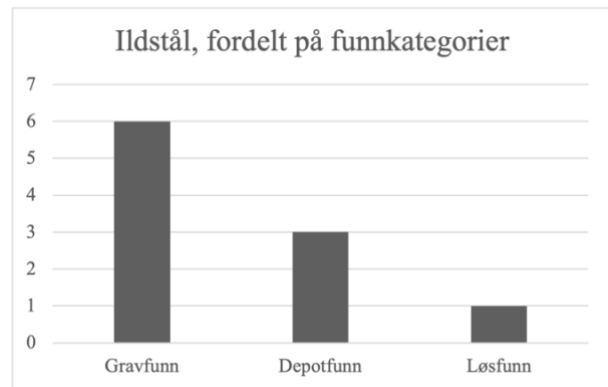
Katalogen inneholder ti miniatyrer av ildstål fra yngre jernalder. Fra åtte ulike funnkontekster er det seks gravfunn fordelt på fem graver, tre depotfunn fordelt på to depot, og ett er løsfunn (se fig. 4.15). Samtlige funn utgjøres av hengesmykker i tynt sølvblikk (se fig. 4.16), hvis form blir tolket å forestille jernalderens ildstål (Petersen 1928: 144; Gräslund 2005: 387; Jensen 2010: 54-56). Ildstålet ble anvendt for å lage ild, og ble brukt i Norge fra eldre folkevandringstid (Kolstad 2002: 12). Reelle ildstål er oftest av jern (Petersen 1951: 437), og må slås mot et stykke flintstein for å danne gnister (Kolstad 2002: 12). Miniatyrene av tynt sølvblikk er dermed ikke egnet til å produsere ild.

Miniatyrtypen som representerer ildstål har en todimensjonal, rund form med hull i midten. Endene smalner som regel inn mot toppen, hvor festet til oppheng er plassert.

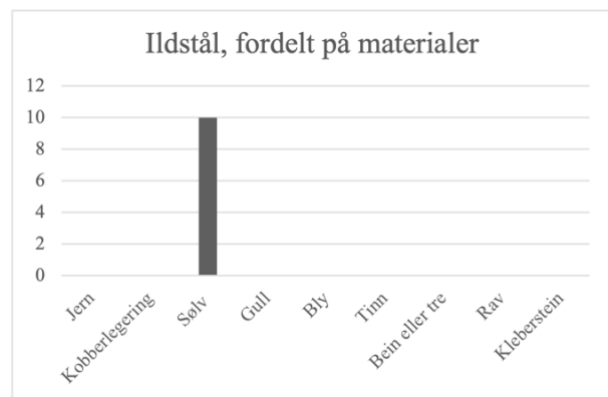
Nederst på miniatyrene buler innsiden av og til noe ut i en spiss (se fig. 4.14). Denne detaljen er å se i enkelte reelle ildstål fra jernalderen (se fig. 4.13), og gjør at en kan trekke paralleller fra miniatyrene til de faktiske ildstålene.

Ildstål-miniatyrene er som regel på fremsiden dekorert med enten punktsirkler eller innstemplede trekanter med punkter i. Det er for øvrig to eksemplarer (B6657/c.2 og C5358/b, se Appendiks: Katalog, s. 6-7 og 40) som har glatt overflate uten innstemplet dekor. Førstnevnte er fra graven i Trå i Granvin, og skiller seg imidlertid ut i form. Denne er mindre og helt glatt, uten innstemplet dekor eller utstikkende parti nederst, slik som de andre. Men det har blitt foreslått av Sigrid Kaland (2006: 354) at formen minner om ildstål. En annen som skiller seg ut i form er et depotfunn fra Stange i Ringnes kommune i Hedmark (se Appendiks: Katalog s. 49). Den er helt lukket øverst og uten hempe, mens den nederst på det bredeste partiet er delt på midten. De øvrige ildstålene i katalogen har trolig hatt oppheng til feste øverst, men det er i dag kun fire eksemplarer som gjenstår som intakte. Resten gjenstår som fragmenter, og ikke alle har bevart oppheng. Av eksemplarene som kan måles, varierer størrelsen fra 1,5 cm til 2,8 cm. Til sammenligning varierer størrelsen på reelle ildstål fra 4-14 cm, men Petersen (1951: 437) bemerket seg at det vanligste er en lengde mellom 7 og 9 cm.

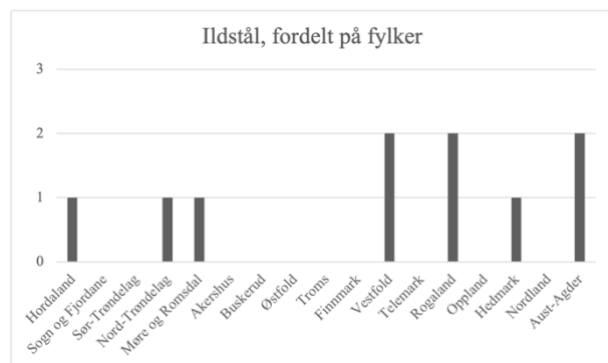
Av fem graver med ildstål-miniatyrer er det to gravhauger og to flatmarksgraver. Depotfunnet fra Haugen i Larvik, som blant annet inneholdt ovale skålformede bronsespenner, kan imidlertid ikke utelukkes å ha vært en grav, da eventuelle skjelettresten kan ha gått tapt (se

Figur 4.15. Funn av ildstål fordelt på funnkategorier.

Figur 4.16. Funn av ildstål fordelt på materialer.

Figur 4.17. Funn av ildstål fordelt på fylker.

Appendiks: Katalog, s. 40). Øvrige graver med funn av ildstålformede miniatyrer inneholder tradisjonelt kvinneindikerende gravgods. Unntaket er graven fra Langeid Øvre i Bygland kommune i Aust-Agder, tolket som en dobbeltbegravelse av en kvinne og mann (Glørstad og Wenn 2017: 198). I tillegg til en miniatyr av et ildstål (C58880/7, se Appendiks: Katalog, s. 57) fantes også to reelle ildstål av typen R426, sammen med to stykker ildflint. Petersen har påpekt at det i en del funn med reelle ildstål også forekommer flint (Petersen 1951: 437). Dette kan trolig relateres til de reelle ildstålene i graven fra Langeid Øvre, og ses ellers ikke i gravfunn med ildstål-miniatyrer. Dette er også det eneste eksempelet hvor et ildstål i miniatyr er funnet i samme kontekst som dets realia. Det er blitt bemerket at reelle ildstål vanligst forekommer i mannsgraver (Petersen 1951: 436; Solberg 2003: 234). De reelle ildstålene kan dermed knyttes til en mannskategori, mens det ildstålformede hengesmykket kan knyttes til den tradisjonelle kvinnekategorien for smykker.

Et annet ildstålformet hengesmykke er fra graven i Nomeland i Valle kommune i Aust-Agder (C1672, se Appendiks: Katalog, s. 56). Tilhørende funnet fantes fragmenter av et halssmykke, som muligens indikerer at ildstålminiatyrene ble båret rundt halsen. Petersen (1951:437) bemerket seg at det ved reelle ildstål som regel er ett eksemplar i hvert funn, men observerte også gravfunn med to ildstål i ett og samme funn. I katalogen kan dette observeres ved depotet fra Haugen i Larvik (se fig. 4.14), og i ett gravfunn. Graven fra Litland på Tau i Strand kommune i Rogaland (S4023, se Appendiks: Katalog, s. 44) inneholdt to ildstålminiatyrer, til sammen utgjort av fire fragmenter. De kan begge ha vært festet på en liten sølvring på enden av et sølvkjede fra samme funnkontekst.

Som vist i figur 4.17 er størsteparten av ildstål-miniatyrene funnet i den sørlige delen av Norge. Gravene fra nabokommunene Valle og Bygland er begge i Setesdal i Aust-Agder. Det er for øvrig interessant å merke seg at Langeid har vært et knutepunkt for handel i Setesdal, og at Langeid og Nomeland trolig har inngått i samme regionale nettverk (Glørstad og Wenn 2016). Som nevnt er Vestlandet representert ved funn fra Rogaland og Hordaland, mens Østlandet har funn fra Vestfold og Hedmark. Lenger nord er det ett løsfunn fra Torske kommune i Møre og Romsdal (se Appendiks: Katalog, s. 21), mens det nordligste funnet av ildstål-miniatyr er fra en grav i Høislo i Levanger kommune i Nord-Trøndelag (se Appendiks: Katalog, s. 12). Samtlige funnkontekster kan dateres til vikingtid. Gravfunnet fra Trå i Hordaland er datert til 900-tallet (se Appendiks: Katalog, s. 6), det samme gjelder trolig for depotet fra Haugen i Larvik (se Appendiks: Katalog s. 40). Videre er graven fra Langeid Øvre i Aust-Agder datert til et sted mellom 900 og 1000-tallet (se appendiks, katalog s. 57). Depotet fra Ringnes i Hedmark dateres til å ha vært nedlagt i løpet av 1000-tallet, og kan muligens være

en noe senere type enn de andre ildstålminiatyrene (se Appendiks: Katalog, s. 49). Jensen (2010: 56) har datert gjenstandsgruppen til perioden fra midten av 800-tallet til etter 1066 e.kr.

4.4.1.2 *Sigd*

Katalogen inneholder ett funn av en sigd i miniatyr, som ble funnet i en barnegrav på gården Frøyland i Time kommune i Rogaland (S12293, se Appendiks: Katalog s. 46). Graven var ubrent, og er grovdatert til yngre jernalder. Miniaturgjenstanden fra Frøyland gjenstår i dag som et fragmentert sigdblade av jern, med rester av mineralisert tre og tekstiler som kan indikere at den har vært innpakket i tøy (Bjørndal u.å.). Sigden måler 11,4 cm i kordelengde (se Bjørndal u.å.), som er i det minste laget i henhold til størrelsesnormen for sigder fra yngre jernalder (se Petersen 1951: 127, 123-143). Petersen (1951: 136) har påpekt at den vanligste lengden for sigdblader er mellom 19 og 25 cm. Sigder er det vanligste jordbruksredskapet funnet i graver fra vikingtiden, og er kjent fra både manns- og kvinnegraver (Petersen 1951: 136; Solberg 2003: 237). Bortsett fra miniatyrsigden i graven fra Frøyland ble det ellers funnet en nagle og et par jernfragmenter, som mulig kan ha vært del av en kiste (Bjørndal 2007). Det er dermed ikke nok grunnlag for arkeologisk kjønnsbestemmelse av barnegraven.

4.4.1.3 *Trådjern(?)*

Det er én miniatyr i funnmaterialet som det er uklart hva forestiller. Dette er et gravfunn, og miniatyren er et av anhengene på kjedet fra graven i Trå i tidligere Granvin kommune i Hordaland. Anhenget er av sølv og er utformet som et smalt og avlangt stykke som tilspisses mot enden (B6657, se Appendiks: Katalog s. 6-7). Sølvstykket er 3,3 cm langt og 4 mm bredt øverst før det jevnt smalner ut i en spiss. Gjennom sølvstykket går ni hull, som er plassert på en noe ujevnt loddrett rekke, hvis størrelse gradvis minsker nedover hvor stykket smalner ut. I tillegg til det bladformede sølvstykket og ildstål-miniatyren av sølv, henger det på samme kjede også en miniatyr formet som en sammenrullet orm. Graven fra Trå inneholdt ellers kvinneindikerende gravgods, og er datert til 900-tallet (se Appendiks: Katalog, s. 6-7). Det avlange sølvstykket er inkludert i analysen med forbehold om at den også kan være en abstrakt utforming. Det usikkert hva anhenget skal forestille, men det er etter mitt syn sannsynlig at gjenstanden skal forestille og representere et reelt objekt, slik som de andre anhengene på kjedet. Anhengets form kan assosieres med vikingtidens trådjern, en tolkning som vil redegjøres for ytterligere i kapittel 5.1.

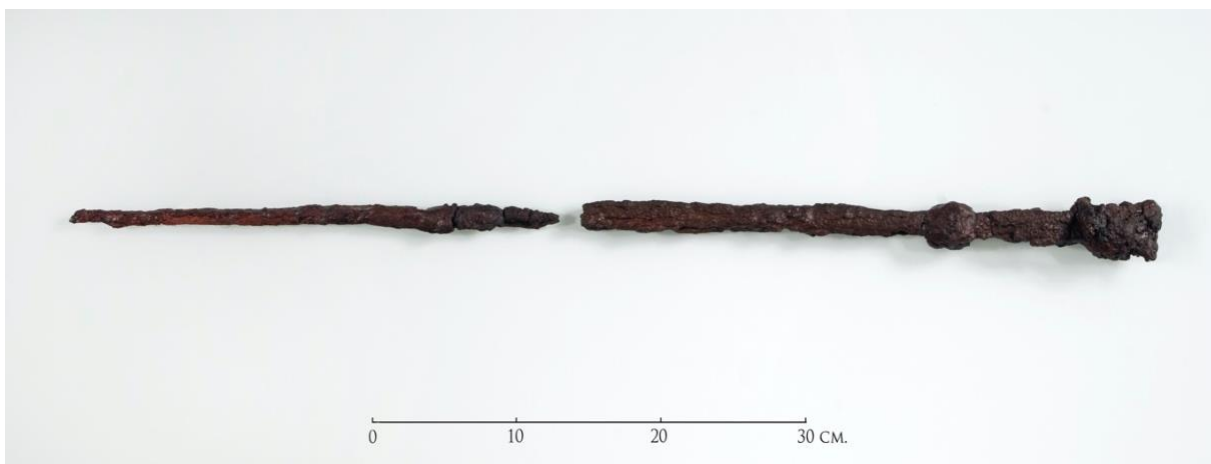
4.4.1.4 Stav

Katalogen inneholder ett funn av et anheng utformet som en liten stang med rundt tverrsnitt, som øverst avslutter i et tykkere parti og et hull til oppheng (se fig. 4.18). Dette er et løsfunn

fra Gjellestad Vestre Annet i Halden kommune i Østfold, og er det hittil eneste kjente eksemplaret av sitt slag funnet i Norge. Miniaturen (C61766, se Appendiks: Katalog, s. 30) er av kobberlegering og er 2,5 cm lang. Lignende funn kjennes fra Sverige, Danmark og Polen (Jensen 2010: 57; Gardęła 2014: 112-113). Anhengene har blitt tolket som mulige miniaturer av jernstaver, kjent fra vikingtidskontekster i Norge og ellers i skandinaviske kontekster i Europa (Price 2019: 166-168; Jensen 2010: 56-58; Gardęła 2014: 112-113). Slike staver ble tidligere tolket som stekespidd, men i nyere tid har jernstaver blitt tolket på nytt som multivalente gjenstander, blant annet som verktøy for rituelle spesialister, som den norrøne volveskikkelsen (Price 2019; Gardęła 2016; Westlye 2019). I Norge er slike staver funnet utelukkende i gravkontekster (Westlye 2019: 4), med tettest konsentrasjon av funn på Vestlandet. Stavfunn fra Hordaland og Sogn og Fjordane er blitt undersøkt av Julie Westlye (2019), og måler mellom ca. 70 til 100 cm i lengden. Miniaturen fra Halden kan minne om denne typen jernstaver (se fig. 4.19), uten detaljert utvidet håndtakskonstruksjon.

Figur 4.18. Miniaturstaven C61766 fra Gjellestad Vestre Annet i Halden kommune, Østfold. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målförhold: 2,5 x 0,4 cm.

Figur 4.19. Jernstav (B6228) fra en gravhaug fra gården Veka på Voss i Hordaland. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).

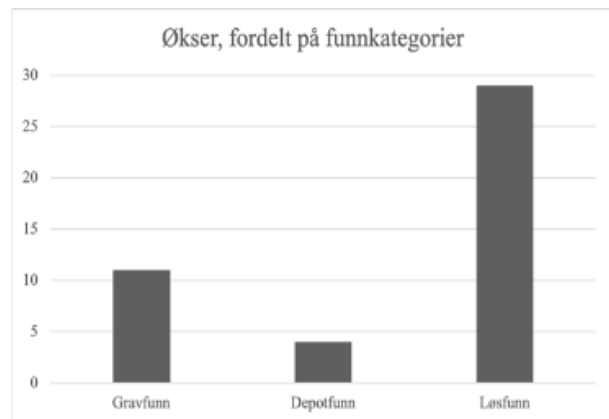
4.4.2 Våpen

Våpen som økser, sverd, spyd og skjoldbuler utgjør en stor del av det arkeologiske materialet fra vikingtid (Solberg 2003: 229). Våpenkategorien i denne undersøkelsen utgjøres av 53 miniatyrer, i form av økser, sverd og skjold. De vil presenteres i følgende delkapitler.

4.4.2.1 Økser

Katalogen inneholder hele 48 miniatyrøkser, fordelt på 45 funnkontekster. Som illustrert i figur 4.20 er miniatyrøksene hovedsakelig fremkommet som løsfunn. Videre er det ti gravfunn fordelt på elleve graver, og fire miniatyrøkser fordelt på to depot. Det er også fire miniatyrøkser med usikker funnkontekst, som nevnt innledningsvis i kapittel 4. To av dem er del av sammenblandete funn som ikke kan utelukkes å ha vært graver.

Når det gjelder produksjonsmateriale er 27 miniatyrøkser av jern, 13 er av kobberlegering, fire er av sølv, tre er av bly og én er av tinn (se fig. 4.21). Funnlokaliteter er utbredt som vist i figur 4.22, med høyest konsentrasjon av funn på Østlandet og i Nord-Norge. Det er imidlertid ikke kjent funn av miniatyrøkser på Sørlandet og i Rogaland, såfremt eventuelle funn ikke er katalogisert som reelle økser i funntilvekstene. Miniaturøksene er i all hovedsak datert til vikingtid, med unntak av fem funn med generell datering til yngre jernalder, og ytterligere tre funn som kan være fra yngre jernalder eller middelalder.

Figur 4.20. Funn av økser fordelt på funnkategorier.

Figur 4.21. Funn av økser fordelt på materialer.

Figur 4.22. Funn av økser fordelt på fylker.

Det er stor variasjon i denne gjenstandsgruppen. Det er et stort spenn i størrelser på øksebladene, fra en minstelengde på 1,3 cm (se Appendiks: Katalog, s. 39) til den største på 11 cm (se Appendiks: Katalog, s. 51). Når det gjelder mål på bredde over egg varierer de fra 0,7-7,2 cm. Haakon Shetelig (1911: 9) bemerket at reelle jernøkser fra vikingtiden nokså konstant har en lengde på mellom 16 og 20 cm, målt fra nakke til egg. Litt over halvparten av miniatyrøkseene er blitt forsøkt typebestemt i henhold til Rygh (1885) og Petersen (1919), mens de øvrige, enten av form eller nåværende tilstand, ikke kan typebestemmes. Av de som kan typebestemmes i henhold til Rygh er det miniatyrer av typen R555, R561, og skjeggøksen R559. Hva gjelder Petersens typeinndeling av økser er det miniatyrer som ligner type A, B/C, E, G, H, I, K, L og M.

Type A, B og C er de yngste typene, fra merovingertid eller tidlig vikingtid. Miniatyrøkseene er her plassert i kategorien våpen, men hører trolig innunder flere kategorier. Det er vanskelig å dra et tydelig skille mellom våpen- og redskapsøkser, og de kan nok ha vært brukt som begge deler (Rygh 1885: 30; Petersen 1919: 36). Økser var viktige redskaper i yngre jernalder, og var essensielle både på gården og utenfor hjemmet (Gardela 2021: 81). Bruksområder omfattet arbeid med treverk, fra å hogge ned trær til å hogge ved, samt bygging av hus og båter. Økser har også blitt brukt ved slakting av dyr og partering av kjøtt (Petersen 1951: 245; Gardela 2021: 82). A-typen kan både ha fungert som arbeids- og våpenøkser (Solberg 2003: 230), mens de yngre skjeggøkseene og type-M med bredt blad fortrinnsvis representerer våpenøkser. Med dette

Figur 4.23. Miniatyrøks (25187/a) av jern fra Kleppe Nordre i Vågå kommune, Oppland. Foto: Olav Heggø, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målförhold: 10,3 x 6,1 cm.

Figur 4.24. Miniatyrøks (Ts8661) av jern fra Lurøy kommune i Nordland. Foto: June Åsheim, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målförhold: 13 x 4,3 cm.

Figur 4.25. Miniaturøkse (T27483) av bronse fra Løken i Sunndal kommune, Møre og Romsdal. Foto: Gøril L. Thue. Målförhold: 5,7 x 3 cm.

Figur 4.26. Miniaturøkse (C58805) av bronse fra Spetalen i Larvik kommune, Vestfold. Foto: Adnan Icajic, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målförhold: 9,5 x 7 cm.

Figur 4.27. Miniaturøkse (C52516/2781) av bly fra Kaupang i Vestfold. Foto: Eirik Irgens Johnsen, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målförhold: 2 x 1,7 cm.

sagt kan det hende miniaturøkseene er egne typer, og det er usikkert om miniaturøkseene i alle tilfeller bør sammenstilles med økser i større skala.

De største og kraftigste miniaturøkseene er av jern, og kan i de fleste tilfeller typebestemmes. Disse kan ses på som en egen gruppe, og er trolig blitt katalogisert som miniaturer da de er tilnærmet eksakte forminskede versjoner av økseformene nevnt ovenfor (se Shetelig 1911: 9-10 og Petersen 1951: 339-341). Denne gruppen består av 25 små jernøkser, som måler mellom 7 og 11 cm i lengden og 4 og ca. 7 cm over egg. Et eksempel fra denne gruppen er fra en grav i Kleppe Nordre i Vågå kommune i Oppland (25187/a, se Appendiks: Katalog, s. 48). Denne har form som en skjeggøks (se fig. 4.23), men måler kun 10,3 cm i lengden og 6,1 cm over eggen. Det skal nevnes at det også er to miniaturøkser av jern som er betydelig mindre enn den overnevnte gruppen. Dette gjelder løsfunnet fra Sæterlien i Tingvoll (T7411, se Appendiks: Katalog, s. 19), som er 5,7 cm lang, og 5,7 cm bred over eggen, med form som en skjeggøks. Det andre eksemplaret er fra en grav i Lurøy kommune i Nordland (Ts8661, se Appendiks: Katalog, s. 54). Denne måler kun 4,3 cm over eggen, og har et 10,3 cm langt skaft av rundt tverrsnitt som er støpt i ett stykke med øksebladet (se fig. 4.24). Dette er en av tre miniaturøkser fra gravfunn som har skaft som er støpt i ett stykke med bladet. De to andre av denne typen er fra Svingeset i Stryn i Sogn og Fjordane (B6483/b, se Appendiks: Katalog, s. 5) og Bjåland

i Tokke kommune i Telemark (C22389, se Appendiks: Katalog, s. 39), men begge er for øvrig av kobberlegering.

De minste øksene i undersøkelsen er laget i materialer som er uvanlig for reelle økser. Utover de nevnte gravfunn fra Svingeset og Bjåland, er det åtte løsfunn av bronseøkser som her er gruppert sammen. En av dem er løsfunnet T27483 fra Løken i Sunndal kommune i Møre og Romsdal (se Appendiks: Katalog, s. 21), som er nevneverdig da den har bevarte trerester i skafthullet. Øksene av bronse er generelt mindre enn de nevnte miniatyrøkserne av jern, men den største (C58805, se Appendiks: Katalog, s. 41) fra Spetalen i Larvik kommune i Vestfold måler hele 9,5 cm i lengden og er 7 cm bred over eggen (se fig. 4.26). Den nest største (C2993, se Appendiks: Katalog, s. 15) fra Villa i Flatanger kommune i Nord-Trøndelag er 7,2 cm langt og 5 cm bredt over egg, men fra denne minsker bronseøksene i størrelse, til den minste som kun måler 1,7 x 1,7 cm (C63753, se Appendiks: Katalog, s. 43). Til forskjell fra jernøkserne, har enkelte av bronseøkserne dekor på bladet. Her kan trekkes frem to svært like funn fra Bakke gård i Trondheim (T3446, se Appendiks: Katalog, s. 16) og det ovenfornevnte fra Løken i Sunndal, henholdsvis 4,8 og 5,7 cm lang. Begge er lik Petersen type E fig. 36, og er dekorert med innstemplede sirkler (se fig. 4.25).

Den neste gruppen miniatyrøkser er av bly, og utgjøres av tre løsfunn. De er de minste tredimensjonale miniatyrøkserne i undersøkelsen, og måler mellom 2-2,8 cm i lengden og 1-1,7 cm over egg. Samtlige er funnet

Figur 4.28. Økseformet anheng av sølv, fra Eidet Indre i Nordreisa kommune, Troms. Foto: Adnan Icacig, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målförhold: 10 x 11 cm.

Figur 4.29. Økseformet anheng av tinn, fra Fenest Øvre i Harstad kommune, Troms. Foto: Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målförhold: 4,3 x 2,3 cm.

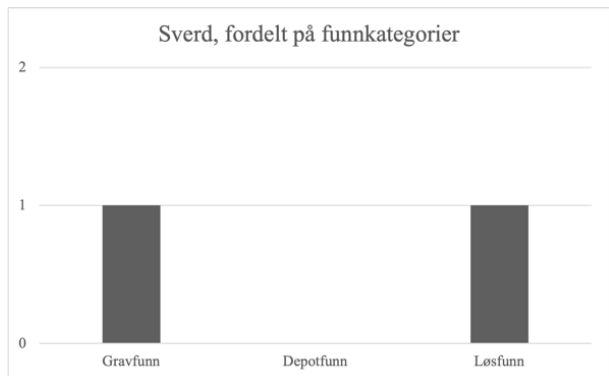
i Vestfold fylke. En av dem er funnet ved utgravning i Kaupang (se fig. 4.27), hvis form ligner Petersens type E, men med rettere egg (C52516/2781, se Appendiks: Katalog s.41). De to andre er fremkommet ved metallsøk. Den ene er av ubestemmelig type og mangler ytterligere funnopplysninger (C61475, se Appendiks: Katalog, s. 42). Den andre er fra Røren i Tønsberg, med form som kan minne om økser fra middelalderen eller Petersens type K eller L (C63715, se Appendiks: Katalog, s. 43).

Det er åtte funn av todimensjonale anheng og hengesmykker formet som økseblader, laget av materialer som sølv- og bronseblikk, samt et noe tykkere eksemplar av tinn (Ts15356/1, se fig. 4.29). Denne typen utgjøres av syv anheng fra totalt fire funnkontekster. To er depotfunn, og for øvrig de eneste skattefunnene med miniatyrøkser. Det er ellers to løsfunn og ett gravfunn. De økseformede smykkeanhangene skriver seg fra Troms, Finnmark og Nordland fylke, og kan dateres til vikingtid eller tidlig middelalder. Det største eksemplaret av denne typen er Ts4400/a (se fig. 4.28), fra et depotfunn fra Eidet Indre i Nordreisa kommune i Troms (se Appendiks: Katalog, s. 35). Dette øksebladet er av sølv, og er nokså bredt da det måler ca. 10 cm. De øvrige økseformede anhangene måler ca. 4 x 2-5 cm. Denne typen er dekorert med korsformede symboler, og er trolig av østeuropeisk opprinnelse (Sjøvold 1974; Hansen og Olsen 2017). Samtlige økseformede anheng fra Nord-Norge bør trolig ses i en samisk kontekst (se Zachrisson 1984). Miniatyrøksene fra norrøne kontekster kan ikke sikkert påvises å ha vært anheng eller hengesmykker.

Katalogen inneholder ti graver fra vikingtiden med funn av miniatyrøks. En av dem er en kvinneindikerende grav fra Vardø i Finnmark (C2078, se Appendiks: Katalog, s. 31), med økseformede anheng av bronseblikk. De øvrige gravfunn består av syv jernøkser og to bronseøkser. Bronseøksene er de allerede nevnte eksemplarene med skaft støpt i et stykke med bladet, funnet i kvinnegraven fra Svingeset og den kvinneindikerende graven fra Bjåland. Det tredje med støpt skaft av jern fra Lurøy i Nordland kunne ikke kjønnsbestemmes. Det samme gjelder for en miniatyrøks av jern fra graven i Østerli i Midt-Telemark, som skal være innlevert til museet sammen med gjenstander fra andre gravhauger i Midt-Telemark (se Appendiks: Katalog, s. 37). De øvrige gravene med miniatyrøks av jern er fra Kleppe i Vågå (C25187, se Appendiks: Katalog, s. 48), Rise i Oppdal (T2392, se Appendiks: Katalog, s. 15), Sørheim i Etne (B12051, se Appendiks: Katalog, s. 8), Torshov i Gjerdrum (C822, se Appendiks: Katalog, s. 22) og mannsgraven fra Gokstadskipet i Sandefjord (C10426, se Appendiks: Katalog, s. 38). De tre førstnevnte inneholdt pilspisser, mens graven fra Torshov inneholdt en spydspiss, og samtlige er dermed mannsindikerende.

4.4.2.2 Sverd

Undersøkelsen inneholder to miniatyrsverd. Som vist i figur 4.30-32 utgjøres de av ett gravfunn fra Nord-Norge av bein eller tre og ett løsfunn av kobberlegering fra Østlandet, begge datert til vikingtid. Gravfunnet fra Nord-Norge er fra Rønvik Nedre i Bodø kommune i Nordland fylke (Ts4306/f.II, se Appendiks: Katalog, s. 53). I funntilveksten er graven sammenblandet med en annen nærliggende grav. Menneskelevningene fra de to gravene er osteologisk undersøkt og bestemt som levningene etter to menn. Graven med miniatyrsverdet er datert til 900-tallet (Jensen 2010: 47). Miniatyrsverdet står oppført å være av bein eller tre (unimus.no/Ts4306/f.II), og sverdets form ligner Petersens (1919) type V. Gjenstanden måler 6,6 cm, men halve overhjølet og det meste av knappen mangler. Petersen (1919: 8) bemerket i sin studie av sverd fra vikingtiden at klingene vanligvis måler mellom 75 og 81 cm. Det andre miniatyrsverdet i katalogen måler i likhet med det fra Bodø ca. 7 cm (C63632, se Appendiks: Katalog, s. 52). Dette miniatyrsverdet er av kobberlegering, og ble funnet med metalløkter i Killi Ulfsgård i Dovre kommune i Oppland. Miniatyrsverdet fra Dovre er nærmest fullstendig med tilnærmet riktige proporsjoner, men bladet er noe bøyd midt på. Overhjølet ligner Petersen (1919) fig. 138, mens klingens har en tydelig blodrand langs midten.

Figur 4.30. Funn av sverd fordelt på funnkategorier.

Figur 4.31 Funn av sverd fordelt på materialer.

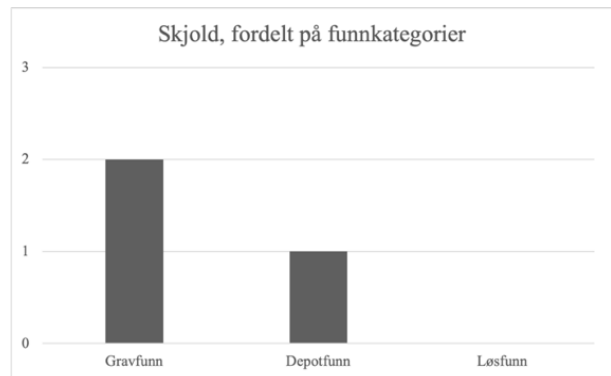
Figur 4.32. Funn av sverd fordelt på fylker.

4.4.2.3 Skjold

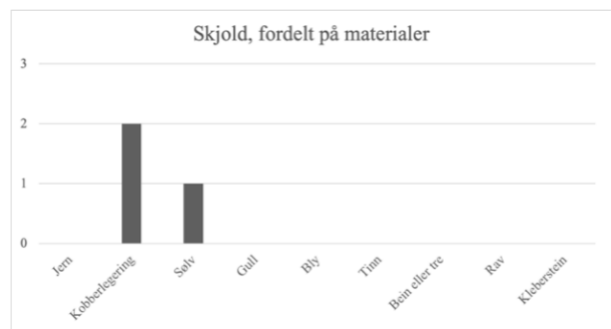
Undersøkelsen inneholder tre miniatyrskjold fra yngre jernalder, hvor samtlige er datert til vikingtid. Det er for øvrig kjent langt flere norske eksemplarer av miniatyrskjold fra eldre jernalder (Magnus 1975). Miniatyrskjoldene i studien skriver seg fra en grav og ett depot fra Nord-Norge og en grav fra Østlandet (se fig. 4.33 og 4.35). Som vist i figur 4.34, er to av bronse og ett funn av sølv.

Fra Østlandet kjennes et skjoldformet smykkeanhang av bronse (se fig. 4.36), fra en grav på gården Flakstad i Hamar kommune i Hedmark. Miniatyrskjoldet fra Flakstad måler 2,9 cm i diameter (C21671/d, se Appendiks: Katalog s. 47). Utover et miniatyrskjold inneholdt graven tradisjonelle kvinnegjenstander, blant annet et par ovale bronsespenner av type R652. Videre har jeg funnet frem til to skjoldformede spenner funnet i Troms. En av dem er fra en gravhaug på gården Aa i Senja (C5137, se Appendiks: Katalog, s. 32). Miniatyrskjoldet fra Aa er av bronse og måler 6,1 cm i diameter (se fig. 4.37) Formen er som en lav skjoldbule, og et lite stykke av bulen er brukket av. Randen rundt bulen er dekorert med to rader av

innskårne trekantene med punkter i, samt større punkter som danner fire kors. Graven fra Aa inneholdt i tillegg en ringspenne av bronse og en rem av lær som spennene kan ha vært festet på. Thorleif Sjøvold (1974: 154) anser graven fra Aa som trolig samisk og daterer den til 900-tallet. Den andre skjoldformede spennen fra Troms er fra et depot i Flatvollen i Lyngen kommune (Ts734, se Appendiks: Katalog, s. 33). Miniatyrskjoldet er av sølv og måler ca. 5 cm i diameter. Den er utstyrt med hekte øverst og nål på baksiden, og er dekorert med punkter langs kantene (se fig. 4.38). Depotet fra Flatvollen er et sølvfunn, som ellers inneholdt to halsringer

Figur 4.33. Funn av skjold fordelt på funnkategorier.

Figur 4.34. Funn av skjold fordelt på materialer.

Figur 4.35. Funn av skjold fordelt på fylker.

av sølv, en liten sølvring og et korsformet hengesmykke. Skjoldminiatyrene fra Troms har en mer realistisk utforming enn miniatyren fra Hedmark. Til sammenligning har skjold fra vikingtiden en gjennomsnittlig diameter fra ca. 75 cm til omlag en meter (Gardela & Odebäck 2018: 82).

Figur 4.36. Miniaturskjold (C21671/d) av bronse fra Flagstad i Hamar kommune, Hedmark. Foto: Eirik Irgens Johnsen, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,9 x 2,9 cm.

Figur 4.37. Miniaturskjold (C5137) av bronse fra Aa i Senja kommune, Troms. Foto: Olav Heggø, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 6,1 x 6,1 cm.

Figur 4.38. Miniaturskjold (Ts734) av sølv fra Flatvollen i Lyngen kommune, Troms. Foto: Adnan Icagic, Norges arktiske universitetsmuseum (CC BY-NC-ND 3.0). Målforhold: 5 x 5 cm.

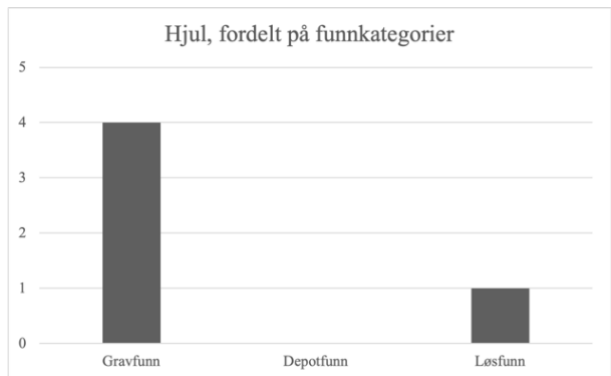
4.4.3 Ferdsel og transport

I yngre jernalder, og særlig i vikingtid, reiste folk mye, og enkelte langt (Roesdahl 1998: 78-79). En sentral ferdselsmetode var å kjøre i vogn, mens lengre reiser gikk ved båt via sjøveien (Roesdahl 1998: 78-79). Det er seks miniatyrer i katalogen som kan tolkes som hjul og anker, her plassert i kategorien ferdsel og transport.

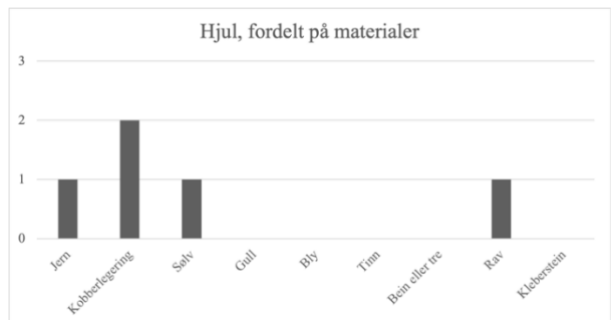
4.4.3.1 Hjul

Katalogen inneholder fem miniatyrhjul fra yngre jernalder, representert ved funn fra Midt-Norge og Vestlandet (se fig. 4.41). Som vist i figur 4.39 er det fire gravfunn og ett løsfunn. Miniatyrhjulene varierer i utforming, og er laget i materialene sølv, bronse, jern og rav (se fig. 4.40).

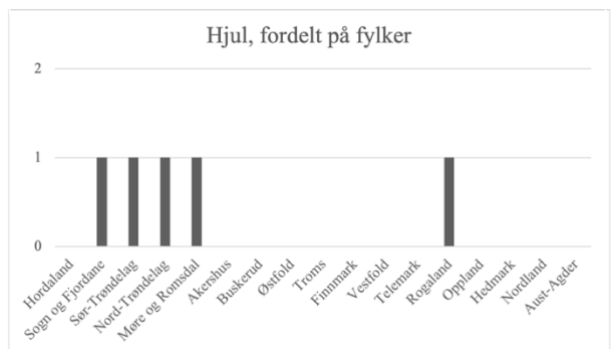
Det mest realistisk utformede hjulet i katalogen er fra en grav fra gården Hønsi i Vik kommune i Sogn og Fjordane. Dette er et hjulformet hengesmykke av sølv, som måler 2 cm i diameter (B710, se Appendiks: Katalog, s. 3). Omtrent halvparten av hjulet består, nærmere bestemt nedre halvdel, som utgjøres av seks ekrer. Graven på Hønsi er en langhaug datert til 900-tallet, og den kan arkeologisk bestemmes som trolig kvinnegrav. Et annet miniatyrhjul er løsfunnet T16861, som ble funnet på gården Løset i Hustadvika kommune i Møre og Romsdal (se Appendiks: Katalog s. 20). Hjulet fra Løset er av jern og måler 7 cm i diameter, som er det største miniatyrhjulet i katalogen (se fig. 4.42). Hjulet er noe defekt, men har opprinnelig hatt seks ekrer. Formen kan ligne miniatyrhjul kjent fra finsk-ugriske kontekster, som vist i Aspelin (1877: 150) fig. 636, 638 og 639. De er fra et tidsrom som tilsvarer slutten av merovingertid og vikingtid.

Figur 4.39. Funn av hjul fordelt på funnkategorier.

Figur 4.40. Funn av hjul fordelt på materialer.

Figur 4.41. Funn av hjul fordelt på fylker.

Det er videre to funn av miniatyrhjul av bronse. De har begge hatt fire ekrer, men er i dag utgjort av ankerformete fragmenter som måler omtrent 2 cm. Formen er blitt tolket som solkors eller hjulkors, men de er inkludert i studien da det ikke kan utelukkes at slike former fra yngre jernalder har forestilt reelle hjul. Et slikt miniatyrhjul er kjent fra en trearmet gravrøys i et strandgravfelt ved gården Hå i Hå kommune i Rogaland (S8172, se Appendiks: Katalog, s. 45). Det er her snakk om en branngrav av en kvinne, med generell datering til yngre jernalder. Det andre fragmentet av bronse er fra en grav på gården Selnes i Heim kommune i Sør-Trøndelag. Da gjenstanden ble funnet ble det observert at det dannet et hjulkors, men ifølge den som observert graven skal mesteparten ha smuldret opp like etter opptakelsen (T19507, se Appendiks: Katalog, s. 14). Kun en del av den rammen er bevart, og et tungeformet stykke som går ut fra denne, som mulig har vært til oppheng. Graven på Selnes var formet som et flatt brannflak, med kvinneindikerende gravgods som er datert til merovingertid. Ett funn som imidlertid skiller seg fra de foregående er et lite, trinseformet hjul av rav. Denne ble funnet i båtgraven ved gården Haug i Verdal kommune i Nord-Trøndelag (T19010, se Appendiks: Katalog, s. 13). Graven inneholdt tradisjonelle mannsgjenstander som våpen, og er datert til vikingtid (se Appendiks: Katalog, s. 13). Hjulet av rav har en rundtløpende fure med V-formet tverrsnitt, som kan ha vært funksjonell og ikke bare dekorativ. Det kan her være snakk om en perle, som kan ha fungert som et anheng. Hjulet fra Haug er inkludert i oppgaven med forbehold om at den ikke nødvendigvis ved produksjon var tiltenkt å forestille et hjul, men det er slik gjenstanden er beskrevet i dag.

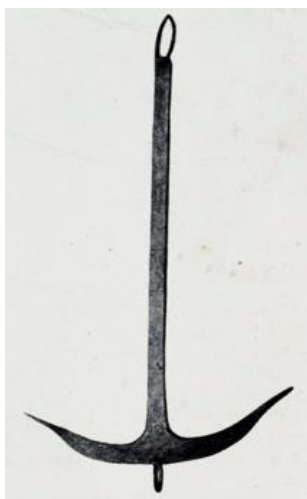
Figur 4.42. Miniatyrhjul (T16861.000) av jern fra Løset i Hustadvika kommune, Møre og Romsdal. Foto: Gøril L. Thue. Målforshold: 7 x 7 cm.

Figur 4.43.
Miniatyranker (T28496)
av sølv fra Høislo i
Levanger kommune,
Nord-Trøndelag.
Foto: Gøril L. Thue.
Målforhold: 1,7 x 1,2 cm.

4.4.3.2 Anker

Katalogen inneholder ett funn av et trolig anker i miniatyr. Dette er et løsfunn fremkommet ved metallsøk på Høislo i Levanger kommune i Nord-Trøndelag. Gjenstanden (T28496, se Appendiks: Katalog, s. 17) er av sølv og er kun 1,7 cm lang og 1,2 cm bred over armene. Formen er som et anker, hvis armer er buede og flukene avrundede (se fig. 4.43). Ankerets stamme er noe ujevn da den bøyes svakt mot toppen, hvor stammens ende er avbrutt. Dette gjør at det ikke er mulig å bestemme om det har vært en hempe øverst, men siden ankeret er av sølv kan det tenkes å ha vært et smykkeanhang (Upublisert katalogtekst, VM)¹. Miniatyrankerets datering er usikker da den er fremkommet som løsfunn og mangler ytterligere funnkontekst. Det er imidlertid kjent funn av miniatyranker av tinn og bly fra henholdsvis Truso og Wolin i Polen, samt enkelte av bly fra vikingtidskontekster i Haithabu og Schleswig i Tyskland, og et funn fra York (Jensen 2010: 78-80; Gardela 2014: 113-114). Disse tolkes å være miniatyrer av vikingtidens stokkanke. Her kan nevnes stokkanke fra Osebergskipet (se fig. 4.44), som er av jern, og måler 1,02 m i lengden og 65 cm over armene (Shetelig 1917: 319).

Figur 4.44. Stokkanke fra Osebergskipet. Foto:
Hentet fra Gustafson
1906 s.131, fig. 571.

¹ Takk til Terje Masterud Hellan for tilgang til upublisert katalogtekst for miniatyrankeret T28496 fra Høislo.

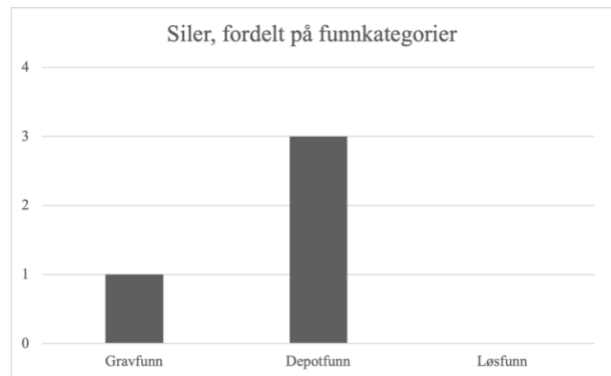
4.4.4 Husgeråd

Det er tretten miniatyrer i materialet som faller under kategorien husgeråd, hvor samtlige er serveringsutstyr. Miniaturene utgjøres av siler, skåler og en øse, og vil presenteres i følgende delkapitler.

4.4.4.1 Siler

Det er fire miniatyrer som forestiller siler. Som vist i figur 4.45-47 utgjøres de av ett gravfunn av sølv fra Sogn og Fjordane og tre depotfunn av gull fra Buskerud. Samtlige er smykkeanheng datert til vikingtid.

Fra graven på gården Hønsi i Vik i Sogn (B712) ble det i tillegg til hjulsmykket (se kapittel 4.4.3.1) funnet et silformet hengesmykke av sølv. Denne er utformet som en rund skål med hull i bunnen, med et håndtak som fungerer som hempe. Skålen har tilnærmet flat bunn og rette vegger. Stykket er avbrutt og litt under halvparten av silen består i dag, men det kan se ut som hull av noe varierende størrelse har vært spredt over hele bunnen. Silens nåværende diameter er 1,3 cm (se Appendiks: Katalog, s. 4). De øvrige sil-miniaturene er fra Hoen-depotet, og har likeens en diameter på 1,3 cm. Anhengene C731/a og -b (se Appendiks: Katalog, s. 23) og C12210/a (se Appendiks: Katalog, s. 27) er nærmest identiske. De er alle komplett, og utgjøres av en tynn gullplate som former en rund skål, med hempe som ligner et håndtak (se fig. 4.48). Bunnen av silene er utformet med ni små runde hull, som går over to rette rader og danner et midtstilt kors.

Figur 4.45. Funn av siler fordelt på funnkategorier.

Figur 4.46. Funn av siler fordelt på materialer.

Figur 4.47. Funn av siler fordelt på fylker.

4.4.4.2 Skåler

Katalogen inneholder åtte skålformede miniatyrer. Samtlige er fra Hoen-depotet i Buskerud, og utgjøres av smykkeanheng av gull. De er formet som runde opphøyede gullplater med filigransarbeid på overflaten, mens innsiden er hul og glatt. Skålene er utformet med gullhempe, bortsett fra C741 (se Appendiks: Katalog, s. 24) og C742/d (se Appendiks: Katalog, s. 24-25) hvor hempen er avbrutt. I størrelse varierer de fra 2,4-1,4 cm i diameter. Den største av dem er C741 som måler ca. 2,4 cm i diameter (se Appendiks: Katalog, s. 24). Miniaturskålene C742/a-b (se Appendiks: Katalog, s. 24-25) har nokså lik form, og veier 7,52 gram til sammen. Av lignende form er C743/a-c (se Appendiks: Katalog, s. 26), hvor det i midten er innfattet en liten brunrød glassplate som på to av dem har falt ut. Anhengene er inkludert i Jensens (2010) analyse og tolket som skåler. Jeg har valgt å inkludere dem fordi det ikke kan utelukkes at de har vært tiltenkt å forestille nettopp skåler. Med dette sagt er jeg ikke overbevist om at dette er tilfellet, og det at de er funnet sammen med silformede miniatyrer har muligens gjort det lettere å tolke dem i retning av å forestille serveringsutstyr.

Skålformede smykkeanheng er ellers kjent fra Birka, hvor fremsiden er uthulet og dekorert, mens baksiden er glatt (Duczko 1985: 42-48). På denne måten fremstår anhengene fra Birka mer tydelig å skulle forestille skåler. Dette til forskjell fra de skålformede anhengene fra Hoen, som er uthulet på baksiden av anhenget (se

Figur 4.48. Sil-anheng (C731/a) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 1,3 cm.

Figur 4.49. Skål-miniatyr (C741) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Sett fra fremsiden. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,4 x 2,4 cm.

Figur 4.50. Skål-miniatyr (C741) av gull fra Hoen i Øvre Eiker kommune, Buskerud. Sett fra baksiden. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo. (CC BY-SA 4.0). Målforhold: 2,4 x 2,4 cm.

fig 4.50). Dette er en detalj som ikke vil kunne synes hvis anhengene er båret riktig vei (se fig. 4.49).

4.4.4.3 Øse

Det er én gjenstand i materialet som i funntilveksten står oppført som en øse i miniatyr (se fig. 4.51). Dette et løsfunn fra Stangeland i Austevoll kommune i Hordaland. Øsen (B13606, se Appendiks: Katalog, s. 11) er av kleberstein, og er komplett med skaft. Øsens form er som type R728, men skaftet er imidlertid mer massivt og tykt i forhold til skålen enn på typeeksemplaret. Et eksempel på en kleberøse som type R728 kjennes fra Møssevold i Grimstad kommune i Aust-Agder, med en samlet lengde på 53 cm (UniMus u.å.: C24770/b). Miniaturøsen fra Stangeland er til sammenligning 10,4 cm lang, hvorav skaftet utgjør 5,5 cm i lengden og bredden over skålen er 4,2 cm (se Appendiks: Katalog, s. 11). Ved gjenstandens form og størrelse er jeg imidlertid usikker på om dette kan være snakk om en kole, altså en oljelampe.

Figur 4.51 Miniaturøsen B13606 fra Stangeland i Austevoll kommune, Hordaland. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 10,4 x 4,2 cm.

5 Analyse av empiri

Dette kapitlet vil forsøke å sette miniatyrgjenstandene inn i en større kontekst. Det vil gjøres ved å analysere utvalgte graver, hvor blikket vil vendes innover mot funnkontekst og utover mot samfunn. Dette er nødvendig for å se miniatyrene i lys av kulturmiljø, og for å vurdere sammenhenger mellom funnmateriale. I denne diskusjonen vil gravene fra Trå og Hønsi brukes som eksempel, hvor det for en av miniatyrene vil presenteres en ny tolkning. Avslutningsvis vil analysene oppsummeres i en diskusjon, for å undersøke hva en kan si om hvem som fikk med seg miniatyrene i graven.

5.1 Graven fra Trå i Granvin, Hordaland

Graven B6657, fra gården Trå i tidligere Granvin kommune i Hordaland, ble oppdaget under rydningsarbeid høsten 1912 (se Appendiks: Katalog, s. 7). Ved Sheteligs undersøkelser samme høst kom det frem at graven var ubrent, og innlagt som sekundærgrav i en haug som målte opp mot tre meter (se Appendiks: Katalog, s. 7). Graven er arkeologisk bestemt som kvinneindikerende, og datert til 900-tallet. Under vikingtidsgraven fantes en eldre branngrav med en liten hellekiste, men Shetelig måtte stanse arbeidet grunnet dårlig vær, i uvisshet om haugen inneholdt ytterligere graver (se Appendiks: Katalog, s. 7). Gravhaugen er del av en gravflokk på totalt syv gravminner, inkludert en 2.55 m høy bautastein, som ligger plassert på terrassen hvor tunet på gården ligger (Fett 1956: 33). Trå ligger sentralt plassert på en høyde over østsiden av Granvinsvatnet, i dalmøtet mellom overgangen over Espelandsdalen til Ulvik og veien opp Skjervet til Voss (Sørheim 2018: 245; Kaland 2006: 351).

Trå-graven er et svært rikt vikingtidsfunn (se Appendiks: Katalog, s. 6-7). Smykker og prydgjenstander er representert ved ovale bronsespenner, tredjespenne, et kjede av sølv med glassperler og anheng, og i alt femten løse perler som kan ha vært del av kjedet eller et armbånd (se Kaland 2006: 354; Gardela 2020: 43). Tekstilhåndverk er representert ved deler av linhekle, spinnehjul, vevskje, hele tolv vevlodd og sømglatte. Små bruddstykker av en saks og kniv kan regnes som tekstilutstyr, men også under personlig utstyr eller kjøkkenutstyr, sammen med to bryner av skifer. Av husgeråd fantes en stekepanne, to øser, to kjeler, en gryte av kleberstein, en flaskehals av grønt glass og en jernstav som kan tolkes som stekespidd eller potensiell *volvestav* knyttet til ritualer og magi (Gardela 2016; se Price 2019; Westlye 2019). Hesteutstyr

er representert ved bisset og seletøysbeslag. Det fantes også rester etter et skrin av tre, som Sigrid Kaland (2006: 355) har foreslått at tekstilredskapene kan ha ligget i.

Figur 5.1 Sølvkjedet (B6657c) fra Trå i Granvin, Hordaland. Foto: Gøril L. Thue

Fokus vil heretter rettes mot selve miniatyrene på sølvkjedet i Trå-graven. Sett fra venstre i figur 5.1, er den første miniatyren formet som en sammenrullet orm. Ormen kan ha flertydig symbolikk (Steinsland 2005: 100; Gardela 2020: 49), som gjør det krevende å tolke meningsinnholdet i anhenget. Fra Norge kjennes ytterligere et ormesmykke av gull fra Hoen-depotet, og et annet av sølv fra en grav i Gutdalen i Stryn (Jensen 2010: 37). Ormesmykket fra Trå har derimot større likheter med funn fra Birka i Sverige (Arbman 1943: taf. 97). Som Kaland (2006: 354) har påpekt, er selve kjedet fra Trå det eneste av sitt slag kjent i Norge, men et lignende funn kjennes fra grav 632 i Birka, hvorpå det også henger et ormesmykke (se Arbman 1943: taf. 119). Et annet slikt ormesmykke kjennes fra Birka grav 844 (Arbman 1943: taf. 119). Ormesmykkene fra Birka og Trå er utgjort av spiralkveilet sølvtråd, overkroppen har innrissede riller, og slangehodet er tilspisset med markerte øyne (se fig. 5.2 og 5.3). Ormesmykket fra Trå er noe enklere tilgjort, ved at ormekroppen kun er kveilet rundt to og en halv omgang. Det er likevel så store likheter mellom gjenstandene at en kan spørre seg om de har blitt tilvirket av samme håndverker.

Figur 5.2. Ormesmykker fra Birka, til venstre fra grav 632 og til høyre fra grav 844. Etter Arbman 1943: Taf. 119, fig. 28 og 29.

Figur 5.3. Ormesmykket fra Trå. Foto: Gøril L. Thue.

Lengst til høyre på sølvkjedet henger en flat sølvring, tolket av Kaland (2006) som et mulig ildstål. Ormesmykket og det mulige ildstålet har begge rund form, noe som gjør at det avlange stykket som henger mellom dem skiller seg ut. I tillegg fremheves den ved at det henger to mindre perler på sølvringen den er festet på. Disse er de eneste perlene på smykket med utelukkende dekorativ funksjon, da resten av perlene på kjedet

hefter sammen sølvringene og dermed forbinder hele kjedet. Det er nærliggende å tro at det avlange anhenget forestiller en reell gjenstand, på lik linje med miniatyrene den akkompagneres av. Sølvstykket har blitt tolket av Kaland (2006: 334) som en mulig referanse til Odins spyd eller et slags bånd eller styrkebelte knyttet til guden Tor. Gardela (2016: 63) har senere foreslått at den avlange miniatyren er formet som en stav. Her kan nevnes miniatyrstaven fra Halden i Østfold (se Appendiks: Katalog, s. 30 fig. 41). Slike

stavminiatyrer, hvis realia tenkes å være lik jernstaven fra Trå-graven, er bedre kjent i skandinaviske vikingtidskontekster utenfor Norge. Det er ofte funnet flere stav-formede anheng sammen, hengende på ringer, ofte også sammen med andre miniatyrer (Jensen 2010: 56-58). Ser en på formen til stavminiatyrene er disse utelukkende tredimensjonale med rundt tverrsnitt. Dette står i kontrast til det todimensjonale, tilspissede sølvstykket fra Trå. Spesielt med tanke på rekken av hull som går gjennom sølvstykket. Tatt i betraktning at den har vært laget for å representere en reell gjenstand, kan nettopp hullene og formen ellers minne om vikingtidens trådjern².

Trådjern er et finsmedverktøy for å trekke tynne tråder av gull og sølv. Vikingtidens trådjern karakteriseres ved et avlangt jernstykke, med runde, ofte koniske hull av varierende størrelse. Hullene i trådjernet varierer i antall, og går ofte langs flere rader (se fig. 5.4). Trådjernet brukes ved å først kutte et smalt stykke oppvarmet finmetall, som deretter trekkes gjennom trådjernet med en knipetang, fra største til minste hull (Carroll 1970; Oddy 1977; Newbury og Notis 2004). Slik blir metallet for hvert hull det dras gjennom strukket lengre og

² At miniatyren fra Trå i form minner om trådjern ble foreslått til meg ved personlig kommunikasjon med Randi Barndon på et zoom møte 09.11.22.

tynnere (Wärmländer og Söderberg 2019: 90). Trekkingen resulterer i en rund metalltråd som er glatt og myk (Carroll 1970: 401), og som videre kan utarbeides til ønskelig produkt. Trukket sølvtråd ble blant annet brukt i armringer, halsringer og kjeder (Arrhenius 1968: 292). Tråden ble ofte vridd eller flettet, og noen ganger banket flat (Arrhenius 1968: 262). Wladyslaw Duczko (1985: 17) har påpekt at alle runde metalltråder fra vikingtid ble produsert ved bruk av trådjern.

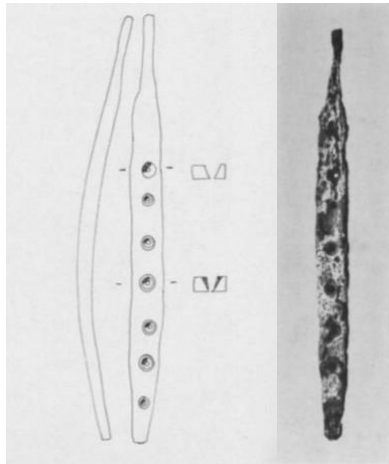
Jeg vil her argumentere for at anhenget fra Trå kan gi assosiasjoner til trådjern (se fig. 5.5). Ved å se nærmere på formen, ser det ut til at sølvstykket smalner ut noe langs toppen, hvor det bøyes rundt sølvringen og slik danner et feste. En kan derfor ikke se den øverste enden tydelig, men det ser ut til at den ender i en avrundet spiss. Det øverste hullet på miniatyren er nærmest usynlig fra forsiden, da det delvis er gjemt bak hvor stykket bøyes rundt og slik fester seg til sølvringen. Det øverste hullet kan på baksiden virke konisk i forhold til de andre som er brutt tvers gjennom sølvplaten. Det er tendenser til en svak opphøyet kant rundt hullene på fremsiden, mens de på baksiden fremstår noe mer glatt. Det er interessant å merke seg at to lignende anheng er funnet i handelshavnen Truso i Polen (Gardeła 2014: 119-120). Et av dem er av bronse, har syv hull, er 4,3 cm langt og 6 mm bredt (Gardeła 2014: 119). Det andre polske eksemplaret er av sølv, har syv hull av varierende størrelse, er 2,7 cm langt og 6 mm bredt, og er dekorert med innslåtte punktsirkler langs kanten (Gardeła 2014: 119). Kanskje skal de to radene av innslåtte punktsirkler her representere flere rader av hull? Anhengenes størrelse forutsetter nettopp at det kun er plass til én rad med hull. Det interessante med tilfellet ved Trå-kjedet, er at dersom en ser en bort fra glassperlene, utgjøres det utelukkende av tynn, rund sølvtråd. Det betyr at det er benyttet trådjern i store deler av tilvirkingsprosessen av sølvkjedet. Samtlige sølvringer utenom den midterste og de som forbinder miniatyrene til kjedet, består av to sølvtråder som er tvinnet sammen. Ormesmykket er laget av noe tykkere sølvtråd, og mulig

Figur 5.4. Trådjern (C27454/gg) fra en grav i Bygland i Kviteseid kommune, Telemark. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0).

Figur 5.5. Anhenget fra Trå i Granvin (B6657/c.1), sett fra fremsiden. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 3,3 x 0,4 cm

Figur 5.6. Trådjernet fra Birka, til venstre tegnet og til høyre fotografert. Tegning av B. Händel. Foto: N. Lagergren. Hentet fra Arrhenius 1968, side 288 og 289.

har miniatyren tolket som et ildstål også i utgangspunktet blitt trukket gjennom trådjern, for så å ha blitt banket flat.

Den avlange miniatyren fra Trå kan særlig minne om et trådjern fra vikingtid kjent fra Birka (se fig. 5.6). Dette trådjernet måler 9,8 cm og har en midtstilt rekke av syv koniske hull, som minsker i størrelse mot enden (Arrhenius 1968: 289). Trådjernet fra Birka er noe bøyd, som tyder på at det er godt brukt. Det er preget av rust, som gjør at ikke alle hullene har vært mulige å måle (Arrhenius 1968: 290). De som kan måles viser at trådjernet forutsetter at en kan ha hatt et utgangspunkt på en 3-4 mm tykk tråd, som gjennom trekkingen har fått et sluttprodukt med 0,1-0,15 mm tykkelse.

Trådjernet fra Birka har ifølge Arrhenius (1968: 290) vært et instrument for å dra tråder av fineste kvalitet, anvendt for filigransarbeid og broderier. Trådjernet benyttet for å dra sølvtråden til Trå-kjedet må ha hatt hull av en noe større diameter. Som nevnt har trådjern vanligvis flere hull enn eksempelet fra Birka, noe som også er essensielt for at en skal kunne redusere trådens diameter betydelig (se side 54). Duczko (1985: 17) trekker imidlertid frem at enkelte eksemplarer med bare noen få hull også kan representere trådjern, noe trådjernet fra Birka bekrefter. Det er mulig at smykkesmedene hadde flere trådjern med få hull istedenfor å ha alle hull samlet i ett enkelt verktøy (Duczko 1985: 17).

På sølvkjedet fra Trå, kan det pekes på at ormen henger litt alene for seg selv, mens de to andre miniatyrene er plassert ved siden av hverandre. Om dette er tilfeldig, eller om de er plassert slik med tanke på at de på et vis hører sammen, er usikkert. Dersom de to er riktig tolket som miniatyrer av trådjern og ildstål, kan det tenkes at de er plassert i henhold til en kategori. For å gå tilbake til tilvirkningsprosessen av kjedet, må sølvet varmes opp før det kan trekkes gjennom et trådjern. Til dette trenger man et ildsted, og for å lage ild er ildstålet essensielt. Kaland (2006: 354) har påpekt at ildstålet kan være et symbol for transformasjon. Smeden, bl.a. omtalt som *ildens hersker* (Rønne 2002), omformer, transformerer og skaper (Barndon 2005b: 371). Dette er også relevant for trådjern, hvor metallet går gjennom en transformasjonsprosess under trekkingen. Oppsummert kan en spørre seg om det mulig kan være slik at de to miniatyrgjenstandene representerer deler av produksjonen av kjedet, eller refererer til finsmedens yrke og håndverk generelt. I dette tilfellet kan miniatyrene tolkes som et materielt uttrykk fra smykkesmeden selv, ved å sette søkelys på verktøy som håndverket avhenger av. Barndon (2005a) har argumentert for at smedens ferdigheter i å mestre ild må ha vært ansett

som magiske i en verden uten moderne vitenskap. Som illustrert i kapittel 3.1, kan en nedskalering av finsmedens verktøy ha gitt teknologien og håndverket en forsterket, magisk dimensjon.

For å trekke en parallell til reelle smedverktøy, blir tilstedeværelsen av dem i graver tolket som symboler for høy sosial rang tilknyttet samfunnets elite, uavhengig av om gravlagte har brukt verktøyet i levd liv (Ježek 2017: 53-54). Det har utspilt seg en debatt om hvorvidt gravene med verktøy til metallarbeid skal tolkes som «smedgraver», altså at den gravlagte har vært smed (se Barndon og Bruen Olsen 2018: 77-79). Martin Ježek (2015) har argumentert imot slutninger som drar paralleller mellom gravgods og avdødes profesjon, og mener at en ikke kan omtale graver som smedgraver. Ved å demonstrere at verktøy for metallarbeid er kjent fra både manns- og kvinnegraver, men også fra barnegraver, mener Ježek (2015: 134) at en bør tolke dem som statussymboler. Dette på lik linje med skikken med å begrave folk med våpen, hesteutstyr og smykker. I tråd med dette, og med det øvrige gravgodset i Trå-graven til grunn, er det lite hensiktsmessig å tolke den gravlagte kvinnen som smykkesmed. Jeg vil foreslå at de etterlatte, ved å gravlegge den avdøde med et symbol som kan representere et trådjern, har ønsket å fremheve en forbindelse til finsmedvirksomheten.

En slik forståelse av materialet fra Trå-graven muliggjør en tolkning av miniatyrene som en del av en *entanglement* mellom håndverker, verktøy og forbruker. Smykkesmeden avhenger av trådjernet for å utføre sitt arbeid. Smykkesmeden avhenger også av forbrukeren til å kjøpe produktene sine, og mulig i enkelte tilfeller også av at kundene har levert spesifikke produkter eller råvarer til dem som har inngått i produksjonen (Pedersen 2017: 130-131). For eksempel kan betalinger ha foregått ved hakkesølv, hvor en del av sølvet har inngått i tilvirkningen av smykkene, og resten blitt beholdt som betaling (Pedersen 2017: 126, 134). Forbruker avhenger igjen av finsmedens verktøy, materialer og håndverk for å kunne pryde seg, uttrykke status og rikdom, tilhørighet til sosiale grupper og eventuelt trostilhørighet. Som synlig båret som del av drakt, har smykkeanhengene, hvis representasjoner for håndverkerens teknologi og tilvirkningsprosesser, kunnet symbolisere en spesiell tilgang på finsmedens produkter.

Granvin kan ifølge Sørheim (2018: 247) ses som et knutepunkt for kommunikasjon og trafikk opp til Voss, og videre mot Sogn. Trå har derfor hatt en gunstig beliggenhet med tanke på å anskaffe seg varer. Det rike gravgodset peker blant annet vestover. Bronsekarene er insulære, mens bronseøsen og bronsekjelen trolig er fra de britiske øyer (Kaland 2006: 357, 359). Videre er glassflasken og sømglatteren av sort glass trolig av kontinentalt opphav (Kaland 2006: 359). Det er usikkert om slike gjenstander ble anskaffet gjennom handel eller som følge

av plyndringstokter. Som nevnt peker både sølvkjedet og anhengene muligens østover, og spesifikt mot Birka. Finsmedarbeid kan lokaliseres til Birka ved funn av loddeplater, samt minst ett bronsestøperverksted funnet sammen med en stor mengde gjenstander, og mengder med avfall knyttet til metallarbeid (Brorsson 1998: 233, fig. 8; Gustafsson 2011: 24). Arkeologiske funn tyder på at Birka fungerte som handelssted allerede på 700-tallet, og i vikingtiden regnes Birka som en av de viktigste handelsstedene rundt Østersjøen (Gustin 1998: 74-75). Det er usikkert hvordan handel av draktsmykker har fungert, men Unn Pedersen (2017) har argumentert for at produksjon, distribusjon og bruk av smykker har vært nært forbundet. Til forskjell fra smykker en har kunnet støpe i form, og slik hatt mulighet til å masseprodusere (se Pedersen 2017), virker sølvkjedet fra Trå å ha vært formet for hånd, og har derfor sitt særpreg. Verdifulle metaller og tidskrevende arbeid gjør det tvilsomt å tro at slike smykker ble produsert i serier, og kan indikere at de har vært laget etter krav fra forbrukere, eller på bestilling (Pedersen 2017: 128). En del av den sentraliserte produksjonen kan ifølge Pedersen (2017: 130) ha inkludert politiske symboler med religiøse konnotasjoner, og blitt presentert som gaver for å etablere hierarkier. Kanskje kan sølvkjedet ha vært skreddersydd en høytstående kvinne fra Trå, og slik inngått i en slags allianseforbindelse?

5.2 Graven fra Hønsi i Vik, Sogn og Fjordane

Vik ligger i en bukt på sørsiden om lag midtveis i Sognefjorden. I eldre jernalder var Vik en av de fremste bygdene i Sogn, en posisjon Helge Sørheim (2018: 261) mener holdt frem i yngre jernalder. Vik har vært et økonomisk sentrum med kontakter til utlandet (Sognnes 1979: 86), noe som er tydelig ved en rekke rike funn fra yngre jernalder, blant annet graver med mange typer redskaper og importsaker fra de britiske øyer (Dommasnes 2001: 92; Sørheim 2018: 261). Graven fra Hønsi (B708-717, 2734, 2739) i Vik er én av tre graver i en langhaug utgravd i 1847 (se Appendiks: Katalog, s. 3-4), tilhørende en gravflokk ytterst på neset mellom elvene Hopra og Hønsigrovi (Fett 1954: 9). I 1860 skal det ha blitt observert ytterligere åtte hauger på området (Nicolaysen 1862: 475). Per Fett (1954: 9) skriver at de ytterste 50 m på neset er kalt Øykjahaugen, sør til og med en vid høyning på ca. 30 meter i diameter, som på det meste fyller hele bredden på neset.

Figur 5.7. Øykjahaugen på Hønsi i Vik, Sogn og Fjordane i 2018. Foto: Sunniva Kvamme (CC BY).

Som vist i figur 5.7 er Øykjahaugen fremdeles godt synlig i landskapet, men det er uvisst hvor stor gravhaugen opprinnelig har vært. Grav 3 i Øykjahaugen er en kvinneindikerende inhumasjonsgrav fra 900-tallet, som inneholdt miniatyrer av et hjul og en sil, begge smykkeanheng av sølv (se Appendiks: Katalog, s. 3-4). I tillegg inneholdt graven et hengesmykke av sølv med dyreornamentikk og en brakkeatlignende sølvspenne med forgylt dragemotiv (Lorange 1875: 180). Det ble videre gjort funn av tynne, flate og flettede gulltråder, som trolig har vært festet til tøy (Lorange 1875: 180). Husgeråd er representert ved en stekepanne av jern og en jernkjele. Tekstilarbeid er ensidig representert ved to glattesteiner, hvorav én er halvkuleformet av glass og den andre oval av stein (se Appendiks: Katalog, s. 3). Hesteutstyr er representert ved deler av to bisselmunnbitt av jern, med store messingkuler ved ringene hvor tømmene festes (Nicolaysen 1862: 475; Lorange 1875: 180). Tilhørende grav 3 fantes spiker og klinknagler, og Per Fett (1954: 9) satt spørsmålsteget ved om det er snakk om en båtbegravelse. Nicolay Nicolaysen (1862: 475) nevnte for øvrig at det ved utgravningene i 1847 også ble funnet en trefot. Grav 2 i Øykjahaugen er trolig en mannsgrav fra yngre jernalder, og inneholdt tre pilspisser og en øks (Lorange 1875: 180). Grav 1 inneholdt en spydspiss, en pilspiss og et smalt økseblad av eldre jernalders form, og det er trolig snakk om en mannsindikerende primærgrav fra eldre jernalder. Den kvinneindikerende graven er den rikeste

Figur 5.8. Fragment av øse eller sil (B4511/d) fra Hopperstad i Vik, Sogn og Fjordane. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).

av gravene anlagt i Øykjahaugen, og ellers på Hønsi, hvor det kan nevnes en dobbeltbegravelse (B4327, B4390) med funn av våpen, jordbruksredskap, husgeråd og et par tekstilredskaper.

Nabogården Hopperstad markerer seg tydelig ved funn fra yngre jernalder (Sørheim 2018: 262). Av ni kjente graver fra perioden, er seks av dem rikt utstyrte kvinnegraver, mot bare tre mannsgraver (Dommasnes 2006: 136). Av kvinnegravene fra Hopperstad er fem trolige båtbegravelser, og kun én er anlagt

i haug (Dommasnes 2018: 47). Gravgodset er særpreget av tekstilredskaper og importgjenstander, som vitner om velstand og et vidt kontaktnett i øvre samfunnslag, også fra fjerne områder (Dommasnes 2018: 46). På 900-tallet, samme århundre som grav 3 i Øykjahaugen ble anlagt, ble to kvinner gravlagt på Hopperstad (Dommasnes 2006: 137). Den rikeste graven, B4511, er kjønnsbestemt ved at den inneholdt tekstilredskaper i form av to spinnehjul, et vevsverd og ni kljåsteiner. Smykker eller ovale spenner var fraværende, og graven fremstår som noe tvetydig i henhold til kjønnsstypisk gravgods (Dommasnes 2018: 47; Westlye 2019: 50, 64). Videre fantes ulikt husgeråd og serveringsutstyr, blant annet rester av tre ulike bronsekar, en øse eller sil og to små glassbeger (Dommasnes 2018: 47). En skjebor og en skålvekt med irske vektlodd, antyder at den avdøde kan ha drevet med handel (Dommasnes 2018: 47). Fordelt på to andre kvinneindikerende graver ble det blant annet gjort funn av en båtastrek og en celt (Dommasnes 2006: 139; 2018: 47). Dommasnes (2006: 140) har demonstrert at forekomsten av snekkerredskaper viser at kvinnene på Hopperstad har overskredet den tradisjonelle husfruerollen (se kapittel 3.2), og beskjeftiget seg med aktiviteter vanligvis tilskrevet mansrollen. I Vik synes kvinners posisjon å være særlig fremtredende, og andelen kvinnegraver særlig på Hopperstad, virker å indikere at kvinner hadde gårdsansvar (Dommasnes 2018: 46-47). Graven på Hopperstad var særlig rik på importsaker, og det har vært foreslått om det kan ha vært snakk om en irsk kvinne som var inngiftet i slekten, som en av flere mulige bruder kommet langveisfra i Vik (Dommasnes 2018: 47).

Jeg vil her trekke en parallell mellom silminiatyren fra Hønsi-graven og øsen eller silen fra Hopperstad-graven (se fig. 5.8 og 5.9). Beger og kar for mat og drikke er funnet i både manns- og kvinnegraver (Moen 2019: 99), men har ofte blitt tolket som tegn på husfruens status og rikdom (Meaney 1981: 82, 148). I arkeologisk forskning på drikkekultur har man hovedsakelig fokusert på luksuriøse eller seremonielle aspekter (Sørensen 2000: 118). Festmåltider blir ansett som en viktig del av sosial kommunikasjon i vikingtiden (Moen 2019: 98), og har spilt en

Figur 5.9. Sil-anheng (B712) fra grav 3 i Øykjahaugen, Hønsi i Vik. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 1,3 cm.

viktig rolle i alliansebygging for eliten (Mattson McGinnis 2017: 40). Det er vanlig å diskutere slike drikkeritualer eller seremonier i henhold til menns identiteter og sosiale status (Sørensen 2000: 121). Germanske krigersamfunn som skildret i Beowulf har bidratt til å skape både en mannlig og kvinnelig stereotypi, hvor herren av huset arrangerer fester, og etter å ha bedd gjestene til bords, instruerer sin kone til å servere dem drikke, i et ritual der rekkefølgen av hvem som blir skjenket symboliserer deres status (Enright 1988: 184). Miniaturer av importert serveringsutstyr har blitt satt i en slik sammenheng, hvor stereotypien *kvinnen med mjødkoppen* etter Michael Enright (1988), serverer drikke til gjestebud i hallen, og slik forener medlemmene i krigerfølget (Rosengren 2010; McGinnis Mattson 2017). Miniaturer av serveringsutstyr har slik blitt tolket som emblemer for husfruens status, og kvinnene som bar dem som seremonielle vertinner (Mattson McGinnis 2017: 8, 30-31). For kvinner med den sosiale rollen *husfrue* var ansvaret med å servere drikke ifølge Meaney (1981: 88) ikke bare en plikt, men et privilegium. Moen (2019: 98-99) har påpekt hvordan vertinnerrollen er et populært tema i arkeologisk forskning, men at kvinner som aktive forbrukere av mat og alkohol ved slike fester ikke diskuteres i like stor grad. Det bør nevnes at det hverdagslige aspektet ved inntak av mat og drikke heller ikke virker å bli utforsket i denne sammenhengen.

Fra samme periode som silminiatyren fra Hønsi, kjennes silformede anheng av en noe annen form fra rike kvinnegraver på Gotland (Mattson McGinnis 2017: 8). De er av bronse, og har tykkere kant rundt fordypningen, hvor det kun er tre hull i bunn (se Mattson McGinnis 2017: 29). På Gotland forekommer sil-miniaturer ofte sammen med øse- og tungeformede anheng, i så stort omfang at de kan ses på som et lokalt uttrykk (Mattson McGinnis 2017). De

gotlandske sil-miniatyrene er fra kirkegårder og gravfelt, og i sikre kontekster opptrer de alltid på en tråd med perler tredd mellom parspenner eller på nåler anvendt over brystene (Mattson McGinnis 2017: 10). Ifølge Mattson McGinnis (2017: 43) reflekterte miniatyrene en idealisert kvinnelig eliteidentitet, med autoriteten og ansvaret til en moden kvinne, som var kulturelt tilskrevet hennes livsstadium, sosiale posisjon og biologiske kjønn. Meaney (1981: 88) stilte spørsmål ved om kun kvinner av viktige husstander, med råd til importerte drikkevarer bar slike miniatyrer. Det er dermed rimelig å anta at sil-miniatyrene viser til luksusverdien av importert serveringsutstyr.

Miniatyrhjulet fra Hønsi (se fig. 5.10) er det mest realistisk utformede hjulet i studien. Det har opprinnelig hatt 12 ekrer (Nicolaysen 1862: 475), samme antall som hjulene fra Osebergvognen (Krogh 1969: 150; se fig. 5.11). Lignende hjul-anheng i sølv og bronse med seks til tolv ekrer kjennes fra Danmark, Sverige, Polen og Russland (Vang Petersen 2023: 465). Flere av dem er som hjulminiatyren fra Hønsi tilvirket med metalltråd trukket gjennom akselhullet og opp over hjulet, og deretter vridd rundt for å lage en løkke til oppheng (Vang Petersen 2023: 464).

Figur 5.10. Hjul-anhenger (B710) fra grav 3 i Øykjahaugen, Hønsi i Vik. Foto: Gøril L. Thue. Målforhold: 1,2 x 2 cm.

Figur 5.11. Hjul fra osebergvognen. Foto: Kirsten Helgeland, Kulturhistorisk museum i Oslo (CC BY-SA 4.0).

Ettersom hjul kan knyttes til en rekke konsepter, som solkors, transport og tidens gang, er det utfordrende å si hvilke symbolske betydninger hjulanheng har hatt for sine bærere (Krogh 1969: 162; Gardela 2014: 109). Søren Krogh (1969: 161) påpekte tidlig at hjulet er rikt på fortolkningsmuligheter, og motsatte seg derfor å gjette deres symbolske betydninger. Jensen (2010: 63) hevdet at mytologiske kilder ikke kan forklare hjulets lokale symbolisme, men Peter Vang Petersen (2023: 476) har nylig tolket hjulformede anheng fra yngre jernalder som referanser til gudinnen Frøya og hennes vogn dradd av katter. Vang Petersen (2023: 470) assosierer hjulformede anheng til det kvinnelige kjønn, ved å hevde at transport i vogn var

vikingtidskvinnens foretrukne transportmiddel. Det nevnes også at hjulsmykker kan ha fungert som amuletter knyttet til døden, ved å representere transporten til etterlivet (Vang Petersen 2023: 470). Vang Petersen (2023: 471, 475) foreslår at hjulsmykkene kan ha fungert som amuletter for reisende kvinner i vogn, og påpeker at kvinnens viktigste og mest avgjørende reiser i vikingtiden var brudeprosesjonen og begravelsesprosesjonen. Et viktig aspekt, som påpekt av Gardela (2014: 109), er at ett enkelt hjul ikke er en vogn, og at tolkninger som knytter miniatyrhjul til vogner av norrøne guder eller gudene selv derfor er problematiske.

Moen (2019: 99-101) har pekt på de androsentriske tendensene i arkeologisk forskning til å anta at kvinner i vikingtiden var «stedbundet» til gården, og at de dermed ikke reiste. Dette tankegodset kan avskrives ved hjelp av det arkeologiske materialet (se Moen 2019: 99-101). Vi kan dermed anta at kvinner, lik menn, reiste i vogn. Å derimot hevde at kvinnens viktigste reiser var brude- og begravelsesprosesjonen, uten å ta hensyn til kvinner som sosiale aktører i levd liv, reduserer kvinner til attributter for menn, og frarøver dem egne initiativer og *agens*. Det er riktig at giftemålet, og den påførende sosiale rollen som husfrue, var viktig for kvinner i yngre jernalder (Dommasnes 2018). Kanskje nettopp giftemålet kunne gi kvinner muligheten til å dra ut på sine livs største reiser. Husfruerollen ga ifølge Dommasnes (2018: 55) «makt over mennesker og ressurser, og kunne åpne for personlig initiativ som gikk utover gårdens grenser». Dommasnes (2018) har slik snudd den tradisjonelle og generaliserende stereotypen til en maktbasis for kvinnene i vikingtid. Med dette sagt, er det usikkert om den begravede kvinnen i Øykjahaugen har vært gift, eller hadde sin status fra slekten hun var født inn i, som odelsjente. Jeg vil derfor være forsiktig med å tolke miniatyrene fra Øykjahaugen som symboler for husfruerollen, men likevel poengtere at gravfunnene kan indikere at den begravede kvinnen kan ha hatt en sosial maktposisjon i samfunnet bestemt ut fra hennes kjønn.

Jeg vil understreke viktigheten av å se gjenstander i sin kontekst, og argumentere for at miniatyranhengene fra Hønsi bør ses i lys av kulturmiljøet. Miniatyrene kan ha vært knyttet til kjønnsidealene og normer, og ha formidlet spesifikke verdier som sto sterkt i lokalsamfunnet. Sil-miniatyren har som nevnt blitt knyttet til husfruerollen, servering og gjestebud. Kanskje bør den heller ses som vitnesbyrd for den sosiale statusen til de med midler til å anskaffe importert serveringsutstyr og luksusvarer til eget bruk. Materialet i graven fra Hopperstad vitner om at slikt serveringsutstyr har vært i omløp i nærmiljøet. Sil-miniatyrer er utelukkende kjent fra rike kontekster, som maktsentra i Vik i Sogn og Gotland utenfor Sverige, men det er også relevant å nevne det usedvanlig rike Hoen-depotet. Kvinnene i Vik virker særlig å ha hatt fremtredende posisjoner i lokalsamfunnet. De rike funnene, og særlig importgjenstandene tyder på at Vik var ressurssterkt når det gjelder handel og kontaktnettverk. Ifølge Sørheim (2018: 263) må lokale

ressurser ha bidratt til det overskuddet som kan observeres i det arkeologiske materialet. Vik var en av smedbygdene i Sogn, og en antar at produksjon av våpen og verktøy bidro til velstanden i bygden (Sognnes 1979: 82). Dommasnes (2018: 48-53) har forslått at de gravlagte individene på Hopperstad kan ha vært ansvarlig for produksjon og handel tilknyttet tekstilarbeid. En viktig forutsetning for handel er nettopp muligheten for transport. Hvis hjulet kan representere transportmiddel som vogner og kjerrer, har disse trolig ikke kun blitt brukt til å transportere mennesker, men også til å frakte gods. Hjulet representerer bevegelse, kanskje lokalt eller også lengre reiser. Muligens kan kvinnen gravlagt i Øykjahaugen ha kommet langveisfra, slik det også har blitt foreslått vedrørende Hopperstad-kvinnen. Videre vil jeg påpeke at uavhengig av om en ser silen i forbindelse med eget inntak av alkoholholdige drikker ved festmåltider eller servering av gjestebud, involverer dette kontakt og interaksjon. Jeg vil konkludere med at miniatyrhjulet og silen bør ses som et vitnesbyrd på den sosiale statusen til enkelte kvinner i Vik, som symbolsk peker til virksomhet både på og utenfor gården.

5.3 Diskusjon av analyser

Som vist i kapittel 5.1 og 5.2 er gravene fra Trå og Hønsi begge kvinneindikerende inhumasjonsgraver, anlagt i haug en gang på 900-tallet. De er begge hva Dommasnes (2018: 39) kaller odelsauger. Dette betegner gravhauger med flere gravlagte, hvor en ved å bygge og gravlegge avdøde i svære hauger på gården, knyttet sterke bånd til jorden man eide (Dommasnes 2018: 39). Miniaturene i gravene fra Trå og Hønsi har i begge tilfeller prydet avdødes drakt som smykker. Smykkene fra gravene samsvarer med hvordan den tradisjonelle kvinnedrakten i vikingtid blir forstått (Jesch 1991: 15-18). Trå-graven inneholdt

Figur 5.12. Parspenn (B6657/a) fra Trå i Granvin, Hordaland. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).

dobbeltskallede parspenner av type P51 med knopper og innlagt sølvtråd (se fig. 5.12), tredjespenne og sølvkjedet med perler og anheng (se Appendiks: Katalog, s. 6). Funn av perletråder i en rekke kvinnegraver tyder på at de har hengt mellom bronsespennene, som ble brukt for å holde sammen skulderstroppene på kjoler (Jesch 1991: 15, 16). Plasseringen i graven støtter at dette trolig er hvor kvinnen fra Trå har festet sølvkjedet, dersom det ikke har vært et halskjede (se Appendiks: Katalog, s. 7).

Figur 5.13. Gulltråder (B708) fra Hønsi i Vik. Foto: Universitetsmuseet i Bergen (CC BY-SA 4.0).

Figur 5.14. Gulltråder (Bj736) fra Birka. Foto: Historiska Museet, SHM (CC By 4.0)..

Graven fra Hønsi mangler parspenner og perler, sett bort fra den brakteatlingnende spennen i Borrestil og smykkeanhengene i sølv (se Appendiks: Katalog, s. 3). Det ble også funnet såkalt «posament», altså de sammenflettede gulltrådene (se fig. 5.13). Det er flere identiske funn av «posament» kjent fra kammergravene i Birka (se fig. 5.14), en type luksuriøs draktbroderi som trolig har signalisert personer av høy rang (Ringstedt 1997: 133; Jesch 1991: 17).

Gulltrådene fra Hønsi, og øvrige smykker gir et innblikk i hvordan avdøde drakt var spesielt utsmykket, på en måte som trolig har skilt seg fra normen. På de ovale spennene fra Trå fantes rester av to ulike ullstoffer, blant dem diamantkypert, som viser til høy stoffkvalitet (Kaland 2006: 355; se også Dommasnes 2018: 49-50). Hva gjelder øvrige gjenstander i graven, er tekstilarbeid og husgeråd representert i begge funn. Hesteutstyret i gravene kan vise til at de avdøde kvinnene holdt hest, altså et uttrykk for gode økonomiske forhold på gården (se Kaland 2006: 359-360). Totalt inneholder Trå-funnet flere gjenstander av samtlige kategorier som nevnt ovenfor (se kapittel 5.1). Trå-graven er rikest på gravgods både i antall, men også i form av status- og verdigjenstander. Prestisjegjenstander som bronsekjeler og rikt dekorerte smykker plasseres særlig innenfor en slik kategori (Sørheim 2018: 72). Importerte glassgjenstander, som glassflasken fra Trå-graven, må vi også regne med har vært kostbare. Graven fra Hønsi kan ikke skilte med samme mengde gravgods, men funn av spiker og klinknagler i graven kan indikere at den gravlagte har vært anlagt i båt (se kapittel 5.3). Dette representerer stor økonomisk verdi, og i henhold til Sørheim (2018: 77) kan man anta at det var de best økonomisk stilte som fikk med seg båt i graven.

Miniatyrene på sølvkjedet fra Trå ble tidlig omtalt som amuletter av Shetelig (1930: 259), og senere av Kaland (2006: 354) i en artikkel som analyserer kvinnegraven fra Trå. Kaland (2006) gikk detaljert gjennom gravgodset, og konkluderte med at den avdøde kvinnen muligens kan ha vært en gydje, altså rituell spesialist eller kultleder. Gravgodset, og særlig

kjøkkenredskapene, ble tolket i lys av norrøn mytologi og Edda-diktning, som symboler for kvinnens lederrolle ved rituelle måltider tilknyttet blot (Kaland 2006: 360). Kaland viet spesiell oppmerksomhet til sølvkjedet, og tolket miniatyrhengene som «uttrykk for Frøya og hennes nære forbindelser med herskerguden Odin og/eller hans mektige sønn Tor» (2006: 354). Kvinner gravlagt med to eller flere amuletter (les: miniatyrheng), ble foreslått av Gräslund (2005: 391) å kunne ha hatt en funksjon i før-kristen kult. Jeg har forsøkt å tegne et annet bilde, i en alternativ tolkning som ser miniatyrgjenstandene fra Trå som verktøy knyttet til smyksesmedens håndverk (se kapittel 5.1), og dermed som symboler på en spesiell tilgang til slike prestisjesmykker. På denne måten, og ved analysen av miniatyrhengene fra Hønsi, har jeg forsøkt å se miniatyrene i direkte relasjon til sine realia. Dette i form av å knytte miniatyrens symbolske innhold til hvordan deres realia har vært brukt og inngått i en samfunnskontekst. Å forsøke å tolke miniatyrene som symboler for guder eller andre konsepter, virker lite holdbart. Ikke fordi det kan avskrives, men fordi opprinnelige og lokale betydninger tilknyttet symbolene for lengst er tapt for oss, og kan ha blitt erstattet av nye betydninger i møte med mennesker av andre verdensoppfatninger (se Ježek 2017: 53).

Gravene fra Trå og Hønsi er rike, og mye tyder på at de gravlagte har tilhørt samfunnets toppsjikt. Det er trolig snakk om høytstående, godt stilte kvinner, som jeg mener har blitt gravlagt med miniatyrer som en viktig del av drakt, for å uttrykke sosial tilhørighet. Som argumentert i kapittel 5.1 foreslår jeg at den avlange miniatyren på sølvkjedet fra Trå skal representere vikingtidens trådjern. Dette behøver ikke å bety at avdøde var nært beslektet med finsmeden, eller selv var smyksesmed. Selv om det er fristende å tolke smykker som del av avdødes personlige eiendeler, er det nødvendig å være oppmerksom på det faktum at avdøde ikke begraver seg selv (se kapittel 3.2). Derfor må en alltid ta hensyn til at graven er et resultat av hvordan de etterlatte har ønsket å presentere og vise frem avdøde gjennom gravritualet. I denne sammenhengen er det rimelig å anta at en har ønsket å demonstrere avdødes tilhørighet til eliten. Det er her ønskelig å vektlegge trådjernet, et verktøy som bør anses som en viktig aktør for økonomien i yngre jernalder. Miniatyrhengene fra Trå, særlig hvis riktig tolket som trådjern og ildstål, bør ses på som symboler for status og makt. Dette ved at de kan assosieres med den sosiale viktigheten av finsmeden, og mulig den avdøde eller familiens avhengighet til slike håndverkere. Samme slutninger kan trekkes for sil-miniatyren i Hønsi-graven, som ikke behøver å indikere at den avdøde selv serverte drikke som seremoniell vertinne (se kapittel 5.3). Sil-miniatyren kan likeens ses som et symbol på status og makt, i form av at den knytter avdøde til samfunnets øvre sjikt, hvor en har hatt tilgang på importerte prestisjegjenstander for servering av alkoholholdige drikker. Ved å anvende slike symboler som del av drakt, uttrykker

man tilhørighet til et bestemt sosialt lag, som dermed kan åpne for muligheter til å skape nye sosiale forbindelser. Gravgodset fra Trå og Hønsi kan peke mot handels- og allianseforbindelser, som om mulig, har hatt referanser til Birka. Særlig, er denne referansen knyttet til andre gravlagte kvinner av høy rang. Kanskje gjorde slike miniatyrheng det enklere for de skandinaviske elite-kvinnene å identifisere hverandre, og identifisere seg med hverandre (se Jensen 2010: 182).

6 Diskusjon av miniatyrgjenstander

Kapittel 5 understreker viktigheten av å tolke gravfunn i lys av funnkontekst og kulturmiljø. Det er likevel ikke slik at tolkninger av en gitt miniatyr fra en funnkontekst, vil være relevant for, eller samsvare med betydningen for samme type miniatyr fra andre funnkontekster. Det er heller ikke slik at miniatyrgjenstander utelukkende finnes i rike funnkontekster. Følgende delkapitler diskuterer derfor funnmaterialet samlet, i kontekst av oppgavens forskningsspørsmål og teoretiske rammeverk.

6.1 Miniaturøkser - praktiske eller symbolske?

Da størsteparten av funnmaterialet i studien utgjøres av miniatyrøkser, i stor variasjon av materialer og størrelser, er det nødvendig å vie dem litt ekstra oppmerksomhet. Miniaturøkserne av kobberlegering er utfordrende å tolke. Jensen (2010: 5) behandlet dem som amuletter, men Shetelig (1911) mente at miniatyrøkserne av bronse kan ha blitt benyttet for å skjære i tøy eller lignende. I dag er bronseøksen fra Svingeset innsatt med et treskaft, som gir inntrykk av hvordan den kan ha sett ut dersom dette har vært tilfellet. Funn av tekstilredskaper i gravene fra Svingeset (se Appendiks: Katalog, s. 5) og Bjåland (se Appendiks: Katalog, s. 39), støtter at bronseøkserne med faststøpt skaft, sammen med jernøksen fra Lurøy (se Appendiks: Katalog s. 54) kan ha blitt anvendt til finere håndverk innen tekstilarbeid. Shetelig (1911: 9) pekte på at avslutningen på skaftet fra Svingeset-øksen kan minne om smykkenåler fra perioden, men dette ble avskrevet med tanke på øksens plassering i graven. Miniaturøksen lå sammen med kniv, nøkkel, spinnehjul, og Shetelig (1911: 6) tolket det som at disse gjenstander må ha sittet i et belte. Med gravgodset i gravene fra Svingeset og Bjåland til grunn, er det nærliggende å tenke at miniatyrøkserne kan ha hatt en praktisk funksjon som del av et verktøysett knyttet til tekstilarbeid. I form ligner øksene på den senere knapphullsøksen, brukt til å lage knapphull ved å banke hull gjennom stoff (Kolstad 2002: 79). I boken *”Gamle redskaper, Små antikviteter”* fra 2007, påpekte Harald Kolstad at de eldste variantene av denne gjenstandsgruppen var formet som økser i miniatyr. Per Fett (1961-15: 15) omtalte miniatyrøksen fra Svingeset som knapphullsøks, men knapphullsøkser som verktøy er ifølge Shetelig (1911: 16) ikke kjent fra vikingtiden. Jeg er heller ikke bekjent med om det er gjort funn av knapper i slik forstand fra yngre jernalder. Det er imidlertid klart at miniatyrøkserne i form er inspirert av større og tradisjonelle økser. I graven fra Svingeset kan kniven og sylen peke mot skinn- eller trearbeid (se Dommasnes 2006: 138). En syl kan bl.a. benyttes til å stikke hull på lær, og sammen med synålene (se Appendiks: Katalog, s. 5) kan den ha vært benyttet i

forbindelse med skinnsyng (Dommasnes 1976: 198; Dommasnes 2018: 52). Det er dermed en mulighet for at miniatyrøksen fra Svingeset kan ha vært anvendt til å skjære i lær, til å skjerve, eller kanskje mer sannsynlig til å markere linjer hvor sømmen skulle gå.

For at en miniatyrøks skal beholde opprinnelige praktiske funksjoner bør det være visse forutsetninger til form, slik som at eggen må være skarp. Her kan trekkes frem miniatyrøksen av jern fra Sæterlien i Tingvoll (se Appendiks: Katalog, s. 19), selv om dateringen for denne er usikker. Miniatyrøksen fra Hanberg i Skaun (se Appendiks: Katalog, s. 17) har avrundet egg, og er vanskeligere å tolke som et fungerende verktøy. Dette gjelder også de øvrige miniatyrøksene av kobberlegering. Særlig de som har dekor på øksebladet, for eksempel de svært like fra Bakke i Trondheim (se Appendiks: katalog: s. 16) og Løken i Sunndal (Appendiks: katalog, s. 21). Sistnevnte med trerester bevart i skafthullet, kan tyde på at miniatyrøksene av kobberlegering har vært utstyrt med treskaft, og det vil i så fall utelukke at de har vært anvendt som smykker eller lignende. De fleste miniatyrøksene er løsfunn, noe som gjør det utfordrende å tolke dem i lys av kontekst. En kan heller ikke se bort fra at deres funksjon har vært utelukkende symbolsk eller dekorativ. Shteligs (1911: 18) avsluttende ord om at miniatyrøkser fra vikingtiden kan ha vært tiltenkt formål som vi enda ikke kjenner, er spesielt gjeldende for denne typen. Muligens kan eksperimentell arkeologi være veien å gå for å bekrefte eller avkrefte hypoteser vedrørende praktiske funksjoner.

Miniatyrøksene av bly fra Vestfold og Telemark (se Appendiks: Katalog, s. 41, 42 og 43), som alle tre er fremkommet som løsfunn, er også relevante i denne konteksten. Blyøksen fra Kaupang (se Appendiks: Katalog, s. 41) er blitt omtalt som en mulig modell av Unn Pedersen (2010: 82), men et like sannsynlig ferdig produkt. I denne sammenhengen har Pedersen (2010: 82) trukket frem at den kan ha vært anvendt som modell for de noe større miniatyrøksene av kobberlegering som diskutert ovenfor. Pedersen (2010: 82) påpeker også at blyøksen fra Kaupang mest sannsynlig er støpt, og at overflaten på øksebladet har tydelige merker på begge sider, som kan være slitasjespor.

Når det gjelder miniatyrøksene av jern, anser jeg det som rimelig å tolke dem som funksjonelle økser. Antallet løsfunn av denne typen (se kapittel 4.4.2.1), tyder på at de har blitt brukt. Denne typen mindre jernøkser, foruten eksemplarene fra Lurøy og Sæterlien (se Appendiks: Katalog, s. 19 og 54), kan ha blitt brukt til formål som slakting og preparering av kjøtt, grovere treskjæring og annet. Selv om det ikke er bevarte skaft på denne typen miniatyrøkser, kan en tenke seg at dersom skaftet også har vært av liten størrelse, kan de ha vært mer komfortable å holde enn større økser. Dette kan ha gjort det enklere å arbeide med øksen mer kontrollert, slik at man fikk bedre presisjon. Ved egne materialstudier virker det

rimelig å trekke paralleller mellom enkelte fra denne gruppen og dagens turøkser, designet i et lett og lite format for å hugge mindre trær og grener til å lage bål. Miniaturøkserne av jern har vært praktiske å bære med seg, og lett tilgjengelige. Med referanser til dagens turøkser, har slike trolig vært flerfunksjonelle, eller hatt bruksområder som vi ikke kjenner til.

Shetelig (1911: 15) foreslo at miniaturøkserne av jern kan ha vært leketøy. Det er viktig å presisere at leketøy ikke kun rommer gjenstander som intensjonelt er blitt produsert målrettet for barn til å leke med. Woodall (2022) poengterer at leker ikke bare en type gjenstand med spesifikke kvaliteter, men at lekning er en måte å forholde seg til en gjenstand på, uavhengig av design. I tillegg til leketøy produsert målrettet for barn, tilegner barn også naturlige ting som for eksempel pinner, steiner og kjøkkenredskaper magiske krefter, ved bruk av fantasi (Woodall 2022). Ethvert objekt i hendene til et barn kan slik transformeres til en leke, og tillegges nye betydninger og bruksverdier. Jeg vil derfor påpeke at miniaturer i gitte situasjoner kan ha fungert som leketøy, uavhengig om de ble produsert til andre formål. Det kan også nevnes at leker og lekning ikke utelukkende er begrenset til barn (Foxhall 2015: 4). Antatte leker i form av miniaturer av redskaper og våpen er imidlertid kjent fra middelalderkontekster, men forekommer oftest i tre (Weber 1982: 84-85, 91; se også Gardela 2012). Når vi tolker arkeologiske gjenstander som leketøy, er ifølge Birte Weber (1982: 91) de sikreste indikatorene at gjenstanden er «en etterligning av voksnes redskaper eller våpen, utført i tre og gjerne mindre enn originalen».

I sammenheng med lek, var det viktig å tidlig innøves i ulike arbeidshandlinger i forhistoriske samfunn, hvor en levde på erfaringer (Weber 1982: 91). Barn har måttet delta i daglig arbeid i langt større grad enn i dag (Weber 1982: 81). Trening i opparbeidelse av teknikk eller bevegelser har vært en viktig faktor ved enkulturasjon av barn (Weber 1982: 91; se kapittel 3.2). Dette kan også ha bidratt til en tidlig kjønns sosialisering, da sosialt kjønn blir til og opprettholdes nettopp gjennom bruk av gjenstander (Sørensen 2000: 52-53). Enkelte av miniaturgjenstandene, særlig miniaturøkserne av jern og miniatursigden av jern, vel og merke produsert i samme materiale som sine realia, kan muligens ha vært nyttige verktøy for den som tidlig skulle opplæres i ulike arbeidsteknikker. I denne sammenhengen kan selve læringen ha vært av større betydning enn selve resultatet, eller miniaturgjenstandens praktiske evner (Weber 1982: 91).

6.2 Hvem fikk med seg miniaturer i graven?

Miniaturer i form av smykkeanheng ser ut til å ha blitt nedlagt i kvinnegraver for å pryde kvinnens drakt, og på samme tid symbolisere status. Det er slike miniaturer (i tilknytning til

drakt, og særlig i form av våpen og verktøy, se kapittel 2.1) som i forskningslitteraturen oftest har blitt tolket som amuletter. Det har blitt fokusert på at de som regel finnes i kvinnegraver, som igjen har ført til konklusjoner om at amuletter i de fleste tilfeller er assosiert med kvinner (se Jensen 2010: 182). Jeg tror ikke at amuletter utelukkende har vært forbeholdt kvinner. Jeg ser det mer sannsynlig at det var kvinner som oftest bar hengesmykker, anheng og spenner, og at de i noen tilfeller tok form som miniatyriserte gjenstander. Det er interessant å merke seg at ved å bære miniatyrgjenstander i tett kontakt med kroppen, kan en slik personlig og intim bruk (se Bailey 2005; Kohring 2011) ha ført til at miniatyren har fått et personlig og subjektivt meningsinnhold. Miniaturer kan slik sett ha blitt tillagt amulettfunksjoner, dersom individet som var i kontakt med miniatyren betraktet den som amulett. Det virker rimelig å anta at miniatyrskjold kan ha hatt egenskaper som kan sammenlignes med amuletter. Vern er en naturlig funksjon for en amulett (Gräslund 2005: 385-386). Skjold er et våpen som beskytter, og det er tenkelig at denne betydningen kan ha vært overført i miniatyr. Selv om skjold tradisjonelt kan knyttes til mansrollen, kan miniatyrene som del av kvinnedrakten ha fått nye betydninger ved begravelsesritualer. Som del av drakt, har de skjoldformede miniatyrene i studien, trolig på lik linje med nedleggelse av reelle skjold i graver, symbolisert status.

De resterende miniatyrene fra gravkontekster har ikke hatt noe synlig feste eller tilknytning til drakt, og kan derfor ikke plasseres i samme kategori som ovenfor. Her kan kvinnegraven fra Svingeset i Stryn trekkes fram, med miniatyrøksen av bronse. Det har nylig blitt satt spørsmålsteget ved om den gravlagte kvinnen kan ha vært tilknyttet kult og magi (Gardeła 2021: 84; 2023: 488). Et spesielt forhold ved graven er at den avdøde kvinnen har vært anlagt i en slags sittende posisjon (Shetelig 1911: 6). Gardeła (2021: 84; 2023: 488) har påpekt at gravlagte i sittende stilling er uvanlig i Norge i perioden, og dermed foreslått at kvinnen kan ha vært av utenlandsk opprinnelse. Dette kan selvsagt ikke utelukkes, men etter mitt syn foreligger det ingen klare indisier på verken dette eller at kvinnen kan knyttes til kult. Shetelig (1912: 204) bemerket at hele graven på Svingeset var dårlig og uregelmessig bygget. Jeg mener dette er en mulig forklaring på avdødes posisjon i graven, som bør tas hensyn til før en sammenligner graven med andre graver utenfor Norge. En annen ting verdt å merke seg er at gården ligger ved Svingesetvatnet i fjellet mellom Stryn og Hornindalsvatnet, på ca. 300 meters høyde over havet (Shetelig 1911). Shetelig (1912) trakk frem at gårdsnavnet indikerer at det har vært snakk om en seter. Setergravene fra jernalder var enkelt utstyrt, med det mest nødvendige av redskaper (Hougen: 1947: 268). Den gravlagte kvinnen på Svingeset hadde parspenner og var rikt utstyrt med perler, men resten av gravutstyret er noe ensidig representert ved tekstilredskaper og en stor jernnøkkel. Shetelig (1912: 205) påpekte at gravutstyret kan

tyde på et sesongbasert opphold. Dersom dette er riktig, kan en regne med at det har vært dyrehold. Gravgodset kan dermed minne om hva kvinnen beskjeftiget seg med under et eventuelt seteropp hold, i form av ansvar for dyrehold og tekstilproduksjon. I så måte kan graven ses som en skildring av oppholdet på seteren, og hva som har vært viktig for de etterlatte å erindre.

Jeg har lyst til å trekke inn den osteologisk bestemte mannsgraven fra Rønvik i Bodø, som i tillegg til miniatyrsverdet av bein inneholdt en liten kam av bein, et nålehus av bein og en del jernstykker som mulig er rester av skrinbeslag (se Appendiks: Katalog, s. 53). Graven er sammenblandet med en annen mannsgrav som lå 20 meter unna, som i kontrast inneholdt et reelt sverd av type Y, en svær spydspiss av jern og en skjoldbule av jern (se Appendiks: Katalog, s. 53). Om ikke graven med miniatyrsverd skal forstås som en barnegrav, viser det varierte gravgodset til kompleksiteten av mannlige identiteter i vikingtid. Miniatyrsverdet kan ses i relasjon til den nærliggende våpengraven, da miniatyren i symbolsk forstand kan vise til verdier og normer som sto sterkt i samfunnet. I denne sammenhengen kan miniatyren ses på som et symbol for militarisme (Raffield 2019), med mulige assosiasjoner til en ideell maskulin kjønnsrolle.

En annen gruppe som kan trekkes frem er øksebladene av jern, som ser ut til å ha vært nedlagt i tradisjonelt mannsindikerende graver (se kapittel 4.4.2.1), men med forholdsvis sparsomt gravgods. Den rikeste funnkonteksten for miniatyrøks av jern er fra Gokstadskipet i Sandefjord (se Appendiks: Katalog, s. 38). Miniatyrøksen i Gokstadskipet ble funnet sammen med en del andre verktøy til trearbeid, blant annet to bor eller «navar» og en liten tverrøks (Christensen 1981: 41). Det er blitt påpekt at disse redskapene har vært for små til å være del av skipets nødvendige verktøysett for skipsbygging og reparering, og at de trolig har vært lagt i skipet som gravgaver (se Christensen 1981: 41-42). Tverrøksen er et presisjonsverktøy for uthogging av bord, uthuling av trau og annet snekkerarbeid (Christensen 1981: 41), og det kan tyde på at miniatyrøksen med øvrige verktøy her kan ha vært del av et verktøysett for en spesifikk type håndverk. Øvrige miniatyrøkser av jern har derimot blitt nedlagt som gravgods uten andre verktøy som tyder på at de har tilhørt et sett. Ved gravfunnene med pilspisser og spydspiss (se kapittel 4.4.2.1) er det sannsynlig at miniatyrøkse bøl kategoriseres i en våpenkategori. Dette kan støttes av gravfunnet fra Kleppe Nordre i Vågå (se Appendiks: Katalog, s. 48), hvor miniatyrøksen har form som en skjeggøks (les: våpenøks). Avslutningsvis vil jeg påpeke at det ikke kan utelukkes at miniatyrøkser av jern har vært gravlagt med unge individer, slik som med miniatyrsigden fra gården Frøyland i Time kommune i Rogaland (se Appendiks: Katalog s. 46).

Sigden i barnegraven fra Frøyland viser hvordan funnkontekst er sentralt i å forme våre tolkninger av arkeologiske gjenstander. Even Bjørdal skriver om funnet i en artikkel publisert i *Frá Haug ok Heidni* (2007) at den lille sigden nærmest er som en miniatyrgave av de voksnes redskap. I dette tilfellet kan sigden representere en status tilknyttet jordbruk, og kanskje har miniatyrsigden blitt produsert som en symbolsk gjenstand nettopp for begravelsen. Bjørdal (2007) foreslår at sigden muligens kan symbolisere familiens sorg over at barnet ikke fikk vokse opp og delta i samfunnet på gården. Det er interessant å merke seg at en spedbarnsgrav fra jernalder funnet på en gård øst på den iberiske halvøy, inneholdt en hakke av bronse som kun var 2,7 cm lang (López-Bertran & Vives-Ferrándis 2015: 84). At barn ble gravlagt med gjenstander som er forminsket i skala til en barnekropp, kjennes også fra kremasjonsgraver i Spong Hill øst i England fra tidlig anglosaksisk tid (se Williams 2003: 107). Her er det funnet flere tilfeller av kammer i miniatyr, hovedsakelig i spedbarnsgraver (Williams 2003: 109). Funn av miniatyrer i barnegraver formidler viktigheten av funnkontekst når en tolker, men mangel på skjelettresten i det norske materialet gjør det dessverre utfordrende å spore slike tilfeller.

6.3 Produksjon av miniatyrer

Miniatyrene er i all hovedsak produsert i metall, med unntak av et beskjedent antall funn av råstoff. Hvilke materialer en har jobbet med, og hvilke teknikker en har benyttet er viktige. Det er derfor viktig å se nærmere på metallarbeidet som ligger bak fremstillingen av miniatyrene, som igjen kan deles inn i jernsmeiing og arbeid med edle metaller.

I vikingtid var det omfattende smykkeproduksjon, og de fleste smykker ble støpt i bronse (Sognnes 1979: 40). Smykkestøping er et spesialisert håndverk av høy vanskelighetsgrad, men det er uvisst om smykkestøping var et bygdehåndverk i vikingtid (Sognnes 1979: 40, 41). Fra yngre jernalder har vi sikrest indikasjoner på smykkeproduksjon i byer og markedsplasser, hvor det kan ha eksistert profesjonelle finsmeder (Sognnes 1979: 41). I Norge kan smykkeproduksjon sikrest spores til Kaupang (Pedersen 2015: 51; Pedersen 2017: 124; se også Hårdh 2011). Med unntak av miniatyrene fra Troms og Finnmark (se Appendix: Katalog, s. 31-36) som er av østlig opphav (Sjøvold 1974: 154; Schanche 2000: 218, 391; Hansen og Olsen 2017: 84-85), kan de andre bronsesmykkene og de støpte bronseøksene muligens ha blitt produsert i Norge. Særlig blyøksene som er funnet i nærheten av Kaupang kan ha vært støpt nettopp i Kaupang (se Pedersen 2015), eller andre nærliggende produksjonssteder, og siden blitt anvendt som modeller for de støpte bronseøksene (se kapittel 6.1). Det er vanskelig å fastslå om unike smykker av gull og sølv ble laget i Kaupang, men funn av rester edelmetaller på produksjonsstedene gjør at det ikke kan utelukkes (Pedersen 2017:

128-129). Dette viser at håndverkerne på Kaupang også produserte gjenstander for eliten (Pedersen 2017: 129). At en stor del av miniatyrene som inngår i studien er produsert i sølv, kan ikke forklares uten å nevne den økte tilgangen på sølv gjennom vikingenes aktiviteter i øst (se Ježek 2017: 60-61). Dirhams, altså sølvmynter fra den muslimske verden, ble importert i så store mengder og over så lange distanser at det regnes som en av de største strømmene av edelt metall i førmoderne tid (Jankowiak 2020: 105). Kaupang var den nordvestligste grensen for det tette og sammenhengende distribusjonsområde for dirhams og vekter, som gikk nordover fra de baltiske kystene (Skre 2011: 448).

Funn av støpeformer i bly på Kaupang tyder på serieproduksjon av både smykker og andre gjenstander (Pedersen 2017: 128). Jeg kjenner imidlertid ikke til støpeformer fra Kaupang som tyder på produksjon av noen av miniatyrtypene som inngår i denne studien. Av miniatyrene virker ildstålene (med sin karakteristiske form og innslåtte punktsirkler eller trekanter) å kunne være produsert i serier, eller i større antall og kanskje også på ulike steder. Selv om miniatyrene forekommer i samme typer, er de sjeldent identiske i form. Ulikheter i form og materiale, ved for eksempel sil- og hjulminiatyrene, tyder på at utseende til en viss grad er påvirket av det bestemte perspektivet til håndverkeren.

Fuglesang (2006: 84) har beskrevet håndverkerne bak Hoen-anhengene som mulige kunstner-håndverkere, som kan ha bidratt til utviklingen av nye trender og stiler innenfor ornamentikk. Gullfiligranet på skål-miniatyrene er av høy kvalitet og viser til at håndverkerne som laget dem må ha vært gullsmeder som jobbet for høytstående individer (Fuglesang 2006: 84). De sil- og skålformede anhengene fra Hoen må ses på som skandinavisk-produserte eller karolingiske (Wilson 2006: 19). Det er nærliggende å anta at flere av miniatyrene i form av anheng kan ha vært importert fra andre steder i Skandinavia. Men selv om produktene til de skandinaviske finsmedene (som smykkene i Hoen-skatten) er godt representerte i museumsutstillinger kjenner vi sjelden til eksakt opprinnelsessted (Gustafsson 2011: 29).

Det er vanskelig å vite hvordan handelen av finsmedens produkter har vært organisert (Pedersen 2017: 133). Håndverkerne kan ha produsert varer som har blitt kjøpt og solgt videre på andre markeder. Basert på det arkeologiske materialet er det ikke mulig å fastslå om miniatyrer ble solgt på markeder, eller om de ble produsert etter krav og ønsker fra forbrukere. Funn av samme typer miniatyrer fra andre skandinaviske vikingtidskontekster (se Jensen 2010; Gardela 2014), tyder på at det kan ha foregått informasjonsutveksling mellom håndverkerne på tross av store avstander. Pedersen (2017: 125) har for eksempel argumentert for at smykkeproduksjonen ikke kan ses isolert fra den sosiale konteksten av bruken. Basert på dette kan det tenkes at håndverkeren som f.eks. produserte sølvkjedet fra Trå, har arbeidet med en

spesiell kunde i tankene. Dette til forskjell fra smykker som kunne støpes i serier. Oppsummert kan vi ikke med sikkerhet vite hvem de urbane metallarbeiderne var, og hvilken status de hadde i samfunnet. Det vi sikrest kan vite er at de har hatt kunnskap om ulike råmaterialer, og har mestret en rekke teknikker, metaller og legeringer (Pedersen 2015: 64).

Når det gjelder det store antallet miniatyrøkser av jern, bør en trolig se forekomsten av denne typen i sammenheng med intensivering av norsk jernproduksjon som fant sted fra 900-tallet og utover (se Tveiten og Loftsgarden 2017). Miniaturøkserne og sigden av jern, kan ha blitt produsert av lokale smeder. Den raske befolkningsveksten i yngre jernalder har som nevnt i kapittel 1.3 ført til mer spesialisert håndverk. En spesialisering og økt produksjon av jernøkser, kan ha ført til forekomsten av gruppen miniatyrøkser av jern som er nærmest eksakte nedskaleringer av øksetypene for perioden. Økt befolkning og produksjon indikerer at flere folk brukte økser som verktøy og våpen. Dette kan igjen ha ført til økt produksjon av miniatyrøkser i andre materialer enn jern. Øksen som en uunnværlig, og multifunksjonell gjenstand, kan ha ført til et behov for å bruke dem også som former og symboler.

Selv om miniatyrer er representerende gjenstander, er det tydelige forskjeller i hvordan de reflekterer sine realia (Kiernan 2015: 2). For eksempel miniatyrer av ildstål, skiller seg både i materiale og form fra reelle ildstål, og har ikke egenskapen til å produsere ild. Miniaturøkserne av jern er derimot ofte så realistiske at en kan typebestemme dem (se kapittel 4.4.2.1), og det kan derfor tenkes at de er produsert med hensikt å rekonstruere funksjonelle økser. De som har produsert miniatyrene må i enkelte tilfeller ha hatt spesiell kunnskap om den reelle gjenstanden, slik at den har kunnet gjenskapes i miniatyr. Spesielt våpenminiatyrer har de mest realistiske proporsjonene. Her kan nevnes de skjoldformede spennene fra Nord-Norge (se Appendix: Katalog, s. 32 og 33), og sverdet med blodrand fra Killi Ulfsgård i Dovre (se Appendix: Katalog s. 52). Randi Barndon og Asle Bruen Olsen (2018) viser i en nylig artikkel til at verktøy for metallarbeid i en rekke graver fra yngre jernalder i Norge inneholder verktøy *både* for arbeid med finmetall og for arbeid med jern. Det har også blitt foreslått at finsmeden kan ha produsert sine egne verktøy for støping og loddning, da dette var spesialisert presisjonshåndverk med tanke på høye krav til varens kvalitet (Brorsson 1998: 233). Enkelte av miniatyrene eksisterer som finsmedens tolkninger av grovsmedens arbeid. Mulig hadde enkelte metallarbeidere kunnskapen til å produsere både miniatyr og realia.

Miniatyrgjenstander ble trolig produsert av en rekke årsaker. En del må forklares ved kunstnerisk intensjon. Å reprodusere virkeligheten i miniatyr gir håndverkerne en mulighet til å vise frem sine ferdigheter (se Mack 2007: 24). Håndverkerne som laget miniatyrer har vært bevisst over at evalueringen av deres ferdigheter har sammenheng med folks oppfatning av at

sluttproduktet på et vis virker umulig (Mack 2007: 10). John Mack (2007) har på denne måten hevdet at vi oppfatter miniatyrer som vakre gjenstander. Dette grunnet kombinasjonen av godt utført håndverk, og fantasien miniatyrene representerer ved å eksistere i en nedskalert verden (Mack 2007: 11; se også kapittel 3.1). Kunstnerisk intensjon alene kan imidlertid ikke forklare behovet for å gjenskape bestemte gjenstandstyper i miniatyr, foruten miniatyrene fra Trå. Bortsett fra jernøkser (og muligens ildstål) virker ikke miniatyrtypene å ha blitt masseprodusert. Det er likevel spesifikke gjenstandsformer som går igjen, særlig hvis en ser funnbildet i lys av funn fra skandinaviske vikingtidskontekster utenfor Norge (se Jensen 2010; Gardela 2014). Jeg vil foreslå at gjenstandstypene som ble produsert i miniatyr, ble valgt ut nettopp fordi de var viktige gjenstander som var innviklet i samfunnet, også i en symbolsk sammenheng. Yngre jernalder var preget av en økende konsentrasjon av makt, hvor personer og slekter fikk kontroll over ressurser som jord og ferdselsveier (Solberg 2003: 14). Dette førte til økte forskjeller, og et mer hierarkisk samfunn (Solberg 2003: 14). Blant kategoriene som utgjorde folks syn på verden, kan holdninger tilknyttet arbeid, eiendom og rikdom være informative kilder for vår forståelse av hvorfor miniatyrgjenstandene ble produsert. Som illustrert i kapittel 5, kan status ha vært viktig å uttrykke nettopp ved hjelp av gjenkjennbare symboler, slik som miniatyrer av teknologiske gjenstander. Miniatyrene som inngår i studien er på denne måten svært effektive, ved at de formidler noe som veldig mange mennesker forstår. Jeg anser det rimelig å konkludere med at miniatyrene kan ses som direkte resultater av overskuddet og velstanden som ble akkumulert gjennom arbeidskraft, og gjennom vikingtokter, muliggjort blant annet av de teknologiske gjenstandene miniatyrene forestiller. Sammenfiltringen av den kunstneriske intensjonen bak produksjonen av miniatyrgjenstander, og symbolverdien av verktøy, redskaper og våpen slik de ble forstått av mennesker i yngre jernalder, kan forklare hvorfor miniatyrgjenstandene ble produsert, og hvordan dette også kan ha gitt dem et sammensatt meningsinnhold (se Westlye 2019: 60).

6.4 Miniatyren – Det lille ekstra?

For å forstå miniatyrenes betydning, må en prøve å forstå hvordan de har inngått i en samfunnskontekst. Smykkeanheng og spenner er en kategori av miniatyrene som ikke har hatt praktisk funksjon i fysisk forstand, utover deres betydning i form av å pryde kvinners drakt. Miniatyranhengene formet som ildstål lager ikke ild, og miniatyrrhjulene kan ikke transportere. Likevel er de tro mot sin natur ved å ikke utføre noe fysisk. Som illustrert i kapittel 3.1, er den psykologiske effekten miniatyrer har på oss viktig, ved at de aktivt deltar i abstrakte prosesser som utspiller seg i menneskesinnet.

Miniatyrer av verktøy, redskap og våpen kan ha blitt brukt av barn i tilknytning til lek og opplæring. Lek er en viktig del av enkulturasjon av barn, da det innebærer både læring og sosialisering (Ødegard og Loftsgarden 2023: 240). Gjennom lek forsøker gjerne barn å imitere, og på samme tid forstå og prøve ut rollene de skal innta som voksne (Ødegard og Loftsgarden 2023: 240). Ved bruk av miniatyriserte gjenstander i lek kan barn slik ha blitt introdusert til de sosiale idealene og normene i samfunnet (Ødegard og Loftsgarden 2023). Våpenminiatyrer kan for eksempel ha sendt signaler som påvirket og betinget befolkningen i norsk yngre jernalder til å delta i voldelige konflikter fra ung alder (se Raffield 2019). For voksne kan derimot våpenminiatyrer ha symbolisert status, eller hatt en vernefunksjon (Langin-Hooper 2015: 70). Med dette sagt behøver ikke individene, uavhengig av kjønn, som bar miniatyrer av sverd, skjold og økser selv å ha deltatt i krigføring eller voldelige handlinger. I slike tilfeller kan besittelse av miniatyrgjenstander tenkes å kunne gi autoritet over gjenstandstyper en vanligvis ikke hadde autoritet over. Miniaturene kan uansett ha hatt en visuell effekt som påminnet om strukturene i samfunnet. Som diskutert i kapittel 5.3 kan miniatyrheng i form av serveringsutstyr mulig knyttes til en idealisert kvinnelig kjønnsrolle. Miniaturene kan på denne måten ha forsterket samfunnsstrukturen i yngre jernalder, i form av at de formidlet sosiale forventinger tilknyttet kjønnsroller, og viktigheten av ulike profesjoner eller andre aspekter ved levd liv. Miniaturene kan slik tenkes å ha hatt betydning i form av å forsterke meningsinnholdet og konnotasjoner til deres realia. Med et symmetrisk perspektiv (se Olsen 2006) kan en også tenke at miniaturene bidro til å skape, eller opprettholde verdier i samfunnet. Særlig kan de voksnes drakt og eiendeler ha sendt signaler til de unge. *Enkulturasjon* av barn kan ha oppstått ved å observere miniatyrer som del av de voksnes drakt, se eller leke med de voksnes eiendeler, eller gjennom å observere miniatyrer i begravelseritualer (se Lillehammer 2010: 15). Som personlige eiendeler har de trolig ha hatt personlige betydninger, og hos enkelte individer kan miniaturene ha fungert som amuletter. Kanskje kan man også tenke seg at det å være i besittelse av en liten og nedskalert del av verden, i et samfunn preget av uro og omveltninger, kunne gi en følelse av kontroll (se Garfield 2019: 6). Oppsummert har hypotesen om at miniaturene ikke kan ses samlet som en uniform gjenstandskategori, slik som rituelle gjenstander og amuletter, vist seg holdbar. Som diskutert i de foregående kapitlene, har miniatyrer vært viklet inn i mange aspekter ved livet. På denne måten kan det tenkes at miniatyrgjenstandene på flere områder har tilført samfunnet «det lille ekstra».

7 Konklusjoner

Resultatene fra denne studien viser at miniatyrgjenstander fra yngre jernalder hadde komplekse og mangefasetterte symbolske betydninger i samfunnet. Denne betydningen kan ikke reduseres til kun redskaper i før-kristen trospraksis anført av kvinnelige spesialister, slik det ofte har blitt argumentert for i tidligere forskning. Den empiriske gjennomgangen demonstrerer verdien av å studere miniatyrgjenstander fra gravkontekster i lys av samfunn og kulturmiljø. Analysen av gravene fra Trå og Hønsi viser at enkelte elite-kvinner ble gravlagt med miniatyranheng, båret som del av drakten, og at de kunne signalisere en særlig høy status. Jeg mener det er grunnlag for å anta at miniatyrene har symbolisert en spesiell tilgang til unike prestisjesmykker og importert serveringsutstyr. Tolkningen som presentert for Trå-graven, viser hvordan smykkemedene selv kan ha hatt en egeninteresse av å produsere miniatyrgjenstander, ved å sette søkelys på egen spesialisering og eget håndverk, men samtidig ha makt til å skape nye kunstneriske uttrykk. Enkelte av smykkemedene som laget miniatyrer har trolig vært tilknyttet sentraliserte produksjonssteder, og kan ha arbeidet for den absolutte samfunnseliten. Ved å lage særegne smykker som så igjen kan ha blitt gitt videre som gaver, kan enkelte finsmeder i yngre jernalder ha tilegnet seg viktige allianseforbindelser til eliten i Skandinavia.

Materialgjennomgangen har vist at det må ha vært et mangfold av identiteter som kunne bli gravlagt med miniatyrgjenstander i yngre jernalder. En kan gjerne ikke utfra miniatyrfunn i graver med sikkerhet si mye om avdødes identitet eller kjønnsrolle, men hvordan samfunnet har ønsket å uttrykke eller minnes de døde. På den annen side har miniatyrgjenstandene vært mangefasetterte gjenstander, som kan ha hatt ulike funksjoner avhengig av kontekst. Enkelte miniatyriserte redskaper og verktøy kan ha vært benyttet til spesialisert håndarbeid. Men miniatyrer utformet som prydgjenstander trenger nødvendigvis ikke å gjenspeile den avdødes profesjon. Analysen av Hønsi-graven viser hvordan en - ved å studere miniatyrgjenstandene sett i lys av nærmiljøet og samfunnskontekst - får et klarere bilde av hvilke lokale betydninger miniatyrgjenstandene kan ha hatt. I dette tilfellet kan miniatyranhengene i form av hjul og sil ses som symboler for bevegelse og interaksjon, og slik speile den avdøde kvinnen som aktiv en samfunnsaktør. Ved å unnlate å studere gravenes kontekster i detalj mister man en stor del av nettopp kontekst, noe som kan føre til mer generaliserende tolkninger. Jeg vil derfor foreslå at kvalitative analyser, kanskje også begrenset til lokalsamfunn, kan være nyttig for fremtidig forskning på miniatyrer. Innenfor rammeverket av dette arbeidet har en slik grundig vurdering bare kunne gjøres i begrenset omfang. Et annet forslag til videre arbeid er å foreta eksperimentell arkeologi for å komme nærmere miniatyrøksenes praktiske funksjoner.

Materialdiskusjonen har vist at både grovsmeder og smykkesmeder produserte miniatyriserte gjenstander. De har derfor trolig hatt samfunnsbetydning i både praktisk og symbolsk forstand. En betydelig del av deres funksjoner kan ha utspilt seg i menneskesinnet, enten i de voksnes tro og forestillinger eller i barns fantasi. Det er viktig å understreke at symbolske og semiotiske funksjoner kan være minst like viktige som praktiske funksjoner, ettersom de på samme måte former og påvirker vår oppfatning av sosiale aspekter ved samfunnet. Diskusjonen har vist at svaret på oppgavens hovedproblemstilling, altså hvilken betydning miniatyrgjenstandene har hatt i samfunnet i yngre jernalder, er flerfasettert, der noen miniatyrer kan ha hatt betydning i form av å muliggjøre mer spesialiserte håndverk, mens andre miniatyrer kan ha hatt helt spesielle symbolske betydninger. Dette blir særlig synlig når miniatyrgjenstander er nedlagt i graver. Det er for eksempel noe emosjonelt og symboltungt ved å legge ned et lite jordbruksredskap i en barnegrav, sammenlignet med gjenstander av ordinær størrelse. Dette understreker miniatyrers evne til å påvirke sine omgivelser på bemerkelsesverdig vis.

Miniatyrgjenstandene har gjennom størrelsesreduksjonen fått redusert sine opprinnelige egenskaper. Deres nedskaleringer har samtidig gitt dem andre viktige egenskaper, i en overført betydning. En fellesnevner, er egenskapen de har til å formidle ideer og verdier som sto sterkt i yngre jernalder-samfunnet. Herunder viser de til betydningen av spesialisert håndverk, jordbruk, festmåltider eller hverdagslig inntak av mat og drikke, ferdsel og transport, samt bruk og kontroll av våpen for å sikre makt. Miniatyrgjenstandene representerer sammenfiltringen av teknologiske gjenstander og meningsinnholdet tillagt dem. Dette forklarer folks behov for å benytte dem som symboler, leker eller spesialiserte verktøy, i en kompleksitet av sammenhenger. Viktigst av alt representerer miniatyrgjenstandene menneskene som bygde sin verden. Det være seg hjemme på gården, ved sentrale eller mer perifere produksjonssteder, på slagmarken, og på reise til lands eller havs - utstyrt med verktøy, redskap og våpen i hånd.

8 Litteratur

- Almgren, O. (1906) Symboliska miniatyryxor från den yngre järnåldern, *Fornvännen*, 4, s. 39-42. DiVA, id: diva2:1224258
- Arbman, H. (1940) *Birka: Untersuchungen und Studien : 1 1 : Die Gräber Tafeln*, Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag.
- Arrhenius, B. (1961) Vikingatida miniatyrer, *Tor*, 7, s.139-163.
- Arrhenius, B. (1968) Et tråddragningsinstrument från Birka, *Fornvännen* 1968, s.288-293. DiVA, id: diva2:1224965.
- Aspelin, J. R. (1877) *Antiquités du Nord Finno-Ougrien*. Helsingfors: G.W Edlund; St. Pétersbourg: Eggers et Cie; Paris: C. Klincksieck.
- Bailey, D. W. (2005) *Prehistoric figurines: Representation and Corporeality in the Neolithic. 1. utg.* London og New York: Routledge. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9780203392454> (Lest: 18.01.23).
- Barndon, R. (2005a) Sparks of Life - The concept of fire in premodern metallurgy, *Current Swedish Archaeology*, 13, s. 39-59. Doi: 10.37718/CSA.2005.03.
- Barndon, R. (2005b) Håndverk, Kunst og Kunnskap – noen komparative perspektiver på smedens sosiale identitet i jernalderen, i Bergsvik, K. A. og Engevik, A. (red.) *Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70 årsdagen*. Bergen: Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter, UBAS Nordisk 1, s. 357-377.
- Barndon, R. og Olsen, A. B. (2018) En grav med smedverktøy fra tidlig vikingtid på Nordheim i Sogndal. En analyse av gravgods, handlingsrekker og symbolikk. *Viking* (Oslo), 81, s. 63-68. Doi: 10.5617/viking.6480.
- Berg, H. L. (2021) *Mechanisms of Security: Locks, keys, and ordered life in Iron Age Norway (c. 0-1050 AD)*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/2760303> (Hentet: 19.11.22).
- Bjørddal, E. (2007) Gravfunn frå vikingtid og spor etter tidleg jordbruksbusetnad. Arkeologisk undersøking vintaren 2006/2007 på Frøyland i Time kommune, *Frå haug ok heiðni*, 2007(3), s. 3-11, i Vern Kvernberg (2020). Tilgjengelig fra:

<https://www.vernkvernaland.com/post/gravfunn-fr%C3%A5-vikingtid-og-spor-etter-tidleg-jordbruksbusetnad> (Hentet: 08.08.23).

Brorsson, T. (1998) In the workshop of the Viking age goldsmith: gold- and silverwork at Borgeby in Scania, southern Sweden, *Fornvännen*, 4, s. 225-239. DiVA, id: diva2:1226132.

Carroll, D. L. (1970) Drawn Wire and the Identification of Forgeries in Ancient Jewelry, *American Journal of Archaeology*, 74(4), s. 401. Doi: 10.2307/503135.

Christensen, A. E. (1981) Verktøy fra Gokstadfunnet, i Wexelsen, Einar (red.) *Gokstadfunnet : et 100-års minne = The Gokstad excavations : centenary of a Norwegian Viking find = The Gokstad Excavations*. Sandefjord: Sandefjordmuseene (Årbok 1979-1980 (Sandefjordmuseene), s. 41-42.

Coltrane, S. (2006) Engendering Children*, i Handel, G. (red.) *Childhood Socialization*. 2 utg. New York: Routledge, s.279-310. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315081427> (Lest 05.10.23).

Deetz, J. (1996) In Small Things Forgotten: an archaeology of early american life. 2. utg. New York: Anchor Books, a division of random house, inc.

Delvaux, M. C. (2023) Necklaces and the Sorcerer's Toolkit in the Viking Age, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*, s. 435–450. Oxford: Oxbow Books. Doi: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.36>

Dommasnes, L. H. (1979) Et gravmateriale fra yngre jernalder brukt til å belyse kvinners sosiale stilling, *Viking (Oslo)*, 42, s. 95-114.

Dommasnes, L. H. (2001) *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk: II: Fra Vereide til vikingtid*, Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen, 5. Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Dommasnes, L. H. (2006) *Vestnorsk forhistorie – et personlig perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Dommasnes, L. H. (2018) Aristokrater, kvinner, kunnskap og makt – Vik fra romertid til vikingtid, *Viking (Oslo)*, 81, s. 35-62. Doi: 10.5617/viking.6479.

Duczko, W. (1985) *Birka V. Filigree & Granulation Work of the Viking Period: An Analysis*

- of Materials from Björkö*. Doktoravhandling. Uppsala: Uppsala University.
- Duczko, W. (2004) *Viking Rus: Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe*. Leiden: Brill (Northern world, 12).
- Ekengren, F. (2013) Contextualizing Grave Goods: Theoretical Perspectives and Methodological Implications, i Tarlow, S. og Stutz, L. N. (red.) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*. Oxford: Oxford University Press, s. 172-192. Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199569069.013.0010> (Lest 30 mars 2023).
- Enright, M. J. (1988) Lady With a Mead-Cup. Ritual, Group Cohesion and Hierarchy in the Germanic Warband, *Frühmittelalterliche Studien*, 22(1), s.170-203. Doi: 10.1515/9783110242201.170.
- Fett, P. (1954) *Førhistoriske minne i Sogn: 9: Vik prestegjeld*. Bergen: Historisk Museum.
- Fett, P. (1956) *Førhistoriske minne i Hardanger: 4: Ulvik prestegjeld*. Bergen: Historisk Museum.
- Foxhall, L. (2015) Introduction : miniaturization. *World archaeology*, 47(1), s. 1-5. Doi: 10.1080/00438243.2015.997557.
- Fuglesang, S. H. (1989) Viking and medieval amulets in Scandinavia, *Fornvännen*, 84, s.15-27. DiVa, id: diva2:1225875.
- Fuglesang, S. H. (2006) The Scandinavian pendants, i Fuglesang, S. H. og Wilson, D. M. (red) *The Hoen Hoard – A Viking gold treasure of the ninth century*, Norske Oldfunn 20. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s. 83-92.
- Gardęła, L. (2014) *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Collectio Archaeologica Ressoviensis, 33. Rzeszów: Institute of Archaeology, University of Rzeszów.
- Gardęła, L. (2016) *(Magic) Staffs in the Viking Age*. Wien: Studia Mediaevalia Septentrionalia, Band 27.
- Gardęła, L. og Odebäck, K. (2018) Miniature shields in the Viking age: A reassessment, *Viking and Medieval Scandinavia*, 14, s. 81-133. Doi: 10.1484/J.VMS.5.116391.
- Gardęła, L. (2020) Uncoiling the Serpent: Snake Figurines in the Viking Age, *Viking and Medieval Scandinavia*, 16, s. 27-61.

- Gardeła, L. (2021) *Women and Weapons in the Viking World: Amazons of the North*. Oxford: Oxbow Books, Limited, Havertown. Hentet fra: https://bibsys-d.userservices.exlibrisgroup.com/view/action/uresolver.do?operation=resolveService&package_service_id=12152700450002207&institutionId=2207&customerId=2200 (Lest 21.09.23).
- Gardeła, L. (2022a) Miniature Spears in the Viking Age: Small Symbols of Óðinn?, *Religionsvideskabeligt Tidsskrift*, 74, s. 396-430. Doi: 10.7146/rt.v74i.132113.
- Gardeła, L. (2022b) Miniatures with Nine Studs: Interdisciplinary Explorations of a new type of Viking Age Artefact, *Fornvännen*, 117, 2022(1), s. 15-36. DiVA, id: diva2:1649926.
- Gardeła, L. (2023a) Magic Staffs in the Viking World, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*. Oxford: Oxbow Books, s. 419–434. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.35> (Lest 11 november 2023).
- Gardeła, L. (2023b) Miniature Weapons in the Viking World: Small Things with Great Meaning, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*. Oxford: Oxbow Books, 479-496. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.39> (Lest 11.11.23).
- Gardeła, L., Bønding, S., & Pentz, P. (2023) Religious Paraphernalia, Amulets, and Other Elements of the Sorcerer's Toolkit: An Introduction to Part 5, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*. Oxford: Oxbow Books, s. 403-418. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.34> (Lest 11.11.23).
- Garfield, S. (2019) *In Miniature: How Small Things Illuminate the World*. New York: Atria books, Simon & Chuster, Inc. Hentet fra: https://books.google.is/books?id=hLeHDwAAQBAJ&pg=PA1&source=gbs_toc_r&cad=1&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR1FqgnXvJZiP6N8jAMg6KgZ1eawgsyCALtTe3OtdXB-yN95sfPv1GDDKA_aem_AdeTGmsOdy3Xy5E689En0XmeWnxcg77jiz8K4MUMmihkvu4i69BDd9NRREoPgvgjqEPzDRYbVL10IaAjQnWc3fBsd#v=onepage&q&f=false (Lest 14.05.15).

- Glørstad, Z. T. (2010) *Ringspennen og knappen : kulturelle møter, politiske symboler og sentraliseringsprosesser i Norge ca.800-950*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Glørstad, Z. T. og Wenn, C. C. (2017) A view from the valley: Langeid in Setesdal, South Norway – a Viking-Age trade station along a mercantile highway, i Glørstad, Z. T. og Loftsgarden, K. (red.) *Viking Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. London: Routledge, s. 191-211. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315548197> (Lest 03.04.24).
- Gombrich, E. H. (2000) *Art and illusion: a study in the psychology of pictorial representation*. 11. utg. Princeton, N.J: Princeton University Press (The A.W. Mellon lectures in the fine arts).
- Grieg, S. (1954) Amuletter og gudebilder, *Viking (Oslo)*, 18, s. 157-209.
- Gräslund, A-S. (2005) Symbolik för lycka ock skydd – Vikingatida amulethängen och dras rituella kon-text, Bergsvik, K. A., Engevik, A. (red.) *Fra funn til samfunn: Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*. Bergen: Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter, UBAS Nordisk 1, s.377-391.
- Gustafson, G. (1906) *Norges Oldtid: Mindesmærker og Oldsager*. Kristiania: Cammenmeyer (Gammel norsk kultur i tekst og billeder).
- Gustafsson, N. B. (2011) Beyond Wayland - thoughts on early medieval metal workshops in Scandinavia, *Historical Metallurgy*, 45(2), s.20-31.
- Gustin, I. (1998) Means of Payment and the Use of Coins in the Viking Age Town of Birka in Sweden - Preliminary Results, *Current Swedish Archaeology*, 6(1), s. 73-83.
- Hansen, L. I. og Olsen, B. (2017) *Samenes historie: fram til 1750*. 6. utg. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as.
- Harris, O. J. T. & Cipolla, C. N. (2017) *Archaeological Theory in the New Millennium: Introducing Current Perspectives*. London: Routledge.
- Hedeager, L. (2015) For the Blind Eye Only? Scandinavian Gold Foils and the Power of Small Things, *Norwegian Archaeological Review*, 48(2), s. 129-151. Doi: 10.1080/00293652.2015.1104516.

- Herskovits, M. J. (1948) *Man and His Works: The Science of Cultural Anthropology*. New York: Knopf.
- Hildburgh, W. L. (1951) Psychology Underlying the Employment of Amulets in Europe, *Folklore*, 62(1), s. 231-251.
- Hjørungdal, T. (1994) Poles Apart. Have There Been Any Male or Female Graves?, *Current Swedish Archaeology*, 2(1), s. 141-149. Doi: 10.37718/CSA.1994.07.
- Hodder, I. (2011) Human-thing entanglement: towards an integrated archaeological perspective, *Journal of the Royal Anthropological Institute (JRAI)*, 17(1), s.154-177. Doi: 10.1111/j.1467-9655.2010.01674.x.
- Hodder, I. (2012) *Entangled: An Archaeology of the Relationships between Humans and Things*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Hougen, B. (1947) *Fra seter til gård – Studier i norsk bosetningshistorie*. Oslo: Norsk Arkeologisk Selskap.
- Hårdh, B. (2011) Scandinavian Metalwork, i Skre, D. (red.) *Things from the Town – artefacts and inhabitants in Viking-age Kaupang, Kaupang Excavation Project Publication Series*, 3, Norske Oldfunn 24. Århus: Aarhus University Press, s. 27-63.
- Jankowiak, M. (2020) Dirham flows into northern and eastern Europe and the rhythms of the slave trade with the Islamic world, i Gruszczynski, J., Jankowiak, M., Shepard, J. (red.) *Viking-Age Trade – Silver, Slaves and Gotland*. London: Routledge, s. 105-131. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315231808> (Lest 12.04.24).
- Jensen, B. (2010) *Viking Age Amulets in Scandinavia and Western Europe*. Oxford: BAR Publishing (BAR International Series 2169).
- Jesch, J. (1991) *Women in the Viking age*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Jessen, M. D. (2023) Miniature Chairs: On Seeresses, the Future, and Conflict, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*. Oxford: Oxbow Books, s. 451-462. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.37> (Lest 11.11.23).
- Ježek, M. (2015) The Disappearance of European Smiths' Burials, *Cambridge Archaeological Journal*, 25(1), s.121-143. Doi: 10.1017/S095977431400064X

- Ježek, M. (2017) *Archaeology of Touchstones – An introduction based on finds from Birka, Sweden*. Leiden: Sidestone Press.
- Johnson, M. (2020) *Archaeological Theory: An Introduction*. 3. utg. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Kaland, S. H. H. (2006) *Kvinnegraven fra Trå i Granvin – en gydjes grav?*, i Barndon, R., Innselset, S. M, Kristoffersen, K. K., Lørdøen, T. K. (red.) *Samfunn symboler og identitet – Festskrift til Gro Mandt på 70-årsdagen*, UBAS Nordisk 3. Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, s. 351-363.
- Kiernan, P. (2015) Miniature objects as representations of realia. *World archaeology*, 47(1), s.45-59. Doi: 10.1080/00438243.2014.991802.
- Kohring, S. (2011) Bodily Skills and the Aesthetics of Miniaturisation, *Pallas*, 86, s. 31–50. Doi: 10.4000/pallas.2079.
- Kolstad, H. (2002) *Gamle redskaper, Små antikviteter*. Oslo: Damm.
- Krogh, S. (1969) Furreby-hjulet, *Kuml*, 19(19), s.149-164. Doi: 10.7146/kuml.v19i19.105134.
- Langin-Hooper, S. M. (2015) Fascination with the tiny: social negotiation through miniatures in Hellenistic Babylonia. *World archaeology*, 47(1), s. 60-79. Doi: 10.1080/00438243.2014.991803.
- Lévi-Strauss, C. (1966) *The Savage Mind*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Lillehammer, G. (2010) Introduction to socialisation. Recent research on childhood and children in the past, *AmS-Skrifter*, 23, s. 9-19.
- Lorange, A. (1875) *Samlingen af norske oldsager i Bergens museum*. Bergen: J.D. Beyers Bogtrykkeri.
- López-Bertran, M. og Vives-Ferrándiz, J. (2015) Miniatures from domestic contexts in Iron Age Iberia. *World archaeology*, 47(1), s. 80-93. Doi: 10.1080/00438243.2014.991804.
- Lund, J. (2017) Connectedness with Things. Animated Objects of Viking Age Scandinavia and Early Medieval Europe, *Archaeological Dialogues*, 24(1), s.89-108.
- Lund, J. og Sindbæk, S. M. (2021) Crossing the Maelstrom: New Departures in Viking Archaeology, *Journal of Archaeological Research*, 30, s.169-209. Doi: 10.1007/s10814-021-09163-3.

- Løkka, N. (2014) Vikingtidskvinnen i ettertidens lys, i Coleman, N. og Løkka, N. (red.) *Kvinner i Vikingtid*. Oslo: Scandinavian Academic Press, s.11-37.
- Mack, J. (2007) *The Art of Small Things*. United Kingdom: The British Museum Press.
- Magnus, B. (1975) *Krosshaugfunnet : et forsøk på kronologisk og stilhistorisk plassering i 5. årh*. Stavanger: Stabenfeldt (Stavanger museums skrifter (trykt utg.) 9).
- Martin, S. R., Langin-Hooper, S. M. (2018) *The tiny and the fragmented: miniature, broken, or otherwise incomplete objects in the ancient world*. Oxford: Oxford University Press.
- Mattson Mcginnis, M. (2017) Depending on Sex? Tongue, Sieve, and Ladle Shaped Pendants from Late Iron Age Gotland. *Medieval Feminist Forum: A Journal of Gender and Sexuality*, 52(2), s. 5–43.
- Mead, M. (1963) Socialization and Enculturation, *Current Anthropology*, 4(2), s.184-188.
- Meaney, A. L. (1981) *Anglo-Saxon Amulets and Curing Stones*. Oxford: BAR Publishing (British Series 96).
- Moen, M. (2019) *Challenging Gender – A reconsideration of gender in the Viking Age using the mortuary landscape*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/82171> (Hentet: 12 november 2023).
- Myhre, B. (2015) Theory in Scandinavian archaeology since 1960: a view from Norway, I Hodder, I. (red.) *Archaeological Theory in Europe. The last three decades*. 2. utg. Oxon: Routledge (Routledge Library Editions: Archaeology, 33), s. 161-186.
- Newbury, B. D. og Notis, M. R. (2004) The history and evolution of wiredrawing techniques, *JOM*, 56(2), s.33-37. Doi: 10.1007/s11837-004-0142-2.
- Nicolaysen, N. (1862) *Norske fornlevninger: en oplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre en reformationen og henførte til hvert sitt sted*. Kristiania: Foreningen til Norske fortidsminnesmerkes bevaring.
- Nordeide, S. W. og Edwards, K. J. (2019) *The Vikings*. Leeds: ARC Humanities Press (Past imperfect (ARC Humanities Press)).
- Oddy, A. (1977) The production of gold wire in Antiquity: Hand-making methods before the introduction of the draw-plate, *Gold Bulletin*, 10(3), s.79-87. Doi: 10.1007/BF03215438.

- Olsen, B. (2006) Ting-Mennesker-Samfunn: Introduksjon til en symmetrisk arkeologi, *Arkæologisk Forum*, 14, s.13-18.
- Olsen, B. (2010) *In Defense of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. Lanham, MD: AltaMira Press (Archaeology in society series).
- Olsen, B. (2013) Reclaiming Things: An Archaeology of Matter, i Carlile, P. L., Nicoloni, D., Langley, A., Tsoukas, H. (red.) *How Matter Matters: objects, artefacts, and materiality in organization studies*. Oxford: Oxford University Press (Perspectives on process organization studies), s. 171-196. Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199671533.003.0008> (Lest: 17.11.23).
- Pantmann, P. (2014) Nøglekvinderne, i Coleman, N. og Løkka, N. (red.) *Kvinner i Vikingtid*. Oslo: Scandinavian Academic Press, s. 39-56.
- Parker Pearson, M. (2000) *The archaeology of death and burial*. College Station, Tex: Texas A&M University Press.
- Pedersen, U. (2010) *I smeltedigelen: Finsmedene i vikingtidsbyen Kaupang*. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Pedersen, U. (2015) Urban craftspeople at Viking-age Kaupang, i Hansen, G., Ashby S. P., Baug, I. (red.) *Everyday Products in the Middle Ages: Craft, Consumption and the individual in Northern Europe c. AD 800-1600*. United Kingdom: Oxbow Books, s.51-68. Hentet fra: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvh1dtfs.8> (Lest 12.10.23).
- Pedersen, U. (2017) Viking-period non-ferrous metalworking and urban commodity production, i Glørstad, Z. T. og Loftsgarden, K. (red.) *Viking Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. London: Routledge, s. 191-211. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315548197> (Lest 07.04.24).
- Petersen, J. (1919) *De norske vikingesverd : en typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Kristiania: I kommission hos Jacob Dybwad, Skrifter (Videnskabselskapet i Kristiania).
- Petersen, J. (1928) *Vikingetidens smykker*. Stavanger: Stavanger Museum, Dreyers Grafiske Anstalt.

- Petersen, J. (1951) *Vikingetidens redskaper*. Oslo: Dybwad, Skrifter (Det Norske videnskapsakademi i Oslo).
- Petersen, P. V. (2023) Wheels for Freyja's Chariot?: Wheel-shaped Pendants from the Viking Age, i Gardela, L., Bønding, S., Pentz, P. (red.) *The Norse Sorceress: Mind and Materiality in the Viking World*. Oxford: Oxbow Books, s. 463–478. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/jj.5699282.38> (Lest 10.11.23).
- Pilø, L. og Skre, D. (2007) Introduction to the Site, i Skre, D. (red.) *Means of Exchange – Dealing with Silver in the Viking Age*, Kaupang Excavation Project Publication Series, 2, Norske Oldfunn 23. Århus: Aarhus University Press, s. 13-25.
- Price, N. S. (2019) *The Viking Way : Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. 2. utg. Oxford: Oxbow books.
- Raffield, B. (2019) Playing Vikings: Militarism, Hegemonic Masculinities, and Childhood Enculturation in Viking Age Scandinavia, *Current anthropology*, 60(6), s.813-835. Doi: 10.1086/706608.
- Ringstedt, N. (1997) The Birka Chamber-Graves – Economic and Social Aspects: A quantitative analysis, *Current Swedish Archaeology*, 5(1), s. 127-146.
- Roesdahl, E. (1998) *The Vikings*. 2. utg. England: Penguin Books.
- Rosengren, Erika (2010) *Miniatyren - ingen småsak. En presentation av en alternativ tolkning till vapen- och reskapsminiatyrer i Uppåkra*, i Hårdh, B. (red.) *Från romartida skalpeller till senvikingtida urnesspännen. Nya materialstudier från Uppåkra*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, 61. Lund: Institutionen för Arkeologi och Antikens Historia, Lunds Universitet, s. 201-212.
- Rygh, O. (1885) *Norske Oldsager : 2. Afd. : Oplysninger om de afbildede Oldsager*. Christiania: Cammermeyer.
- Rønne, O. (2002) Smeden i jernalderen – ildens hersker, *Primitive tider*, 5, s. 55-63.
- Samdal, M. (2000) *Amuletter: Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e.Kr.* Masteravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/1785> (Hentet: 20 september 2021).

- Schanche, A. (2000) *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Karasjok: Davvi Girji.
- Shetelig, H. (1911) *En Miniaturøks av bronse fra vikingtiden*. Bergen: Bergen Museums Aarbok 1911 (13), s. 1-18.
- Shetelig, H. (1912) *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bergen museums Skrifter, ny række, Bd. II, Nr. 1. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri.
- Shetelig, H. (1930) *Fra oldtiden til omkring 1000 e.kr.*, Bind 1. Oslo: Aschehoug (Det norske folks liv og historie gjennom tidene).
- Sjøvold, T. (1974) *The Iron Age settlement of Arctic Norway: study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle: 2: Late Iron Age: (Merovingian and Viking periods)*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Skre, D. (2011) Kaupang: between East and West; between North and South, i Skre, D. (red.) *Things from the Town – artefacts and inhabitants in Viking-age Kaupang*, Kaupang Excavation Project Publication Series, 3, Norske Oldfunn 24. Århus: Aarhus University Press, s. 443-449.
- Sofaer, J. og Sørensen, M. (2013) Death and Gender, i Tarlow, S. og Stutz, L. N. (red.) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*. Oxford: Oxford University Press, s. 527-541. Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199569069.013.0029> (Lest 31.03.23).
- Sofaer, J. R. (2006) Sex and gender, i *The Body as Material Culture: A Theoretical Osteoarchaeology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 89-116. Hentet fra: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816666.006> (Lest 24.10.22).
- Sognnes, K. (1979) Arkeologiske modeller for Vestlandets vikingtid = Archaeological models for Viking period West Norway, *Gunneria (online)*, 34(4). Trondheim: DKNVS, Museet.
- Solberg, B. (2003) *Jernalderen i Norge*. 2.utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Spencer-Wood, S. M. (2011) Introduction: Feminist Theories and Archaeology, *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*, 7(1), s. 1-33. Doi: 10.1007/11759-011-9169-5.
- Steinsland, G. (2005) *Norrøn religion: myter, riter, samfunn*. Oslo: Pax forlag.

- Stewart, S. (1993) *On Longing - Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Durham, N.C: Duke University Press.
- Stodder, A. L. W (2018) Taphonomy and the Nature of Archaeological Assemblages i Katzenberg, M. A. og Grauer A. L (red.) *Biological Anthropology of the Human Skeleton*. 2 utg. Hoboken NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc, s.73-115. Hentet fra: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781119151647.ch3> (Lest 07.12.23).
- Super_collider (2020) margate science festival / deep time. 7 desember 2020. Tilgjengelig fra: https://www.youtube.com/watch?v=3SmG3yYF0zo&t=2545s&ab_channel=super_collider (Hentet: 06.03.24).
- Sørensen, M. (2000) *Gender Archaeology*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Sørheim, H. (2018) *Sentralbygd, tettsted, knutepunkt, by. Bosetningshierarkier og sentraldannelser på Vestlandet fra jernalder til middelalder*. Bergen: Universitetet i Bergen, Universitetsmuseet i Bergen (Universitetet i Bergen, arkeologiske skrifter, nr. 10).
- Tveiten, O. og Loftsgarden, K. (2017) The extensive iron production in Norway in the tenth to thirteenth century, i Glørstad, Z. T. og L., Kjetil (red.) *Viking Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. London: Routledge, s. 191-211. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315548197> (Lest 07.04.24).
- Weber, B. (1982) Leker, eller - ? *Viking (Oslo)*, 45, s. 81-92.
- Westlye, J. (2019) *Den Sterke Kvinnen: Fra Husfrue til Volve*. Masteravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/21267> (Hentet: 20.09.21).
- Wilkes, A. (2019) *The Story of Painting: How Art Was Made*. London: DK publishing (Dorling Kindersley).
- Williams, H. (2003) Material culture as memory: combs and cremation in early medieval Britain, *Early medieval Europe*, 12(2), s. 89-128. Doi: 10.1111/j.0963-9462.2004.00123.x.
- Williams, H. (2010) At the Funeral, i Carver M., Sanmark, A. og Semple, S. (red.) *Signals of Belief in Early England*. United States: Oxbow Books, s. 67-82. Hentet fra:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=1165967>
(Lest 06.01.23).

Wilson, D. M. (2006) Introduction and Summary, i Fuglesang, S. H. og Wilson, D. M. (red)
The Hoen Hoard – A Viking gold treasure of the ninth century, Norske Oldfunn 20.
Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. s. 13-28.

Woodall, R. (2022) Kids´ Stuff: How toys stopped being about play and became mainly about
collecting, i Real Life. Tilgjengelig fra: [https://reallifemag.com/kids-
stuff/?fbclid=IwAR1vyEBDs_9B8DMYQRRQnmHobi_w4MFOp1et842CoUD16b
EZTB4frh0a2wg](https://reallifemag.com/kids-stuff/?fbclid=IwAR1vyEBDs_9B8DMYQRRQnmHobi_w4MFOp1et842CoUD16bEZTB4frh0a2wg) (Hentet 28.11.23).

Wärmländer, S. og Söderberg, A. (2019) Hollow comb rivets made from strip-drawn copper
wire and two possible antler draw-plates from 11th-12th c. Sigtuna, Sweden,
Fornvännen, 114(2), s. 88-99. DiVA, id: diva2:1386123.

Zachrisson, I. (1984) *De samiska metalldepåerna år 1000-1350 : i ljuset av fyndet från
Mörtträsket, Lappland = The saami metal deposits A.D. 1000-1350 in the light of the
find from Mörtträsket, Lapland*. Archaeology and environment 3. Umeå: University of
Umeå, Department of Archaeology.

Zachrisson, I. (2014) Samiska og Nordiska kvinnor, i Coleman, N. og Løkka, N. (red.)
Kvinner i Vikingtid. Oslo: Scandinavian Academic Press. s. 243-267.

Zeiten, M. K. (1997) Amulets and Amulet Use in Viking Age Denmark, *Acta Archaeologica*,
68, s. 1-74.

Ødegard, M. og Loftsgarden, K. (2023) Household goods for winter travel and leisure in
Norway – objects, games and processes of enculturation, i Tente, C. og Theune, C
(red.) *Household Goods – In The European Medieval and Early Modern
Countryside*. Leiden: Sidestone Press, s. 235-244. Hentet fra:
[https://www.sidestone.com/books/household-goods-in-the-european-medieval-and-
early-modern-countryside](https://www.sidestone.com/books/household-goods-in-the-european-medieval-and-early-modern-countryside) (Lest 11.05.24).

Nettressurser:

UniMus (u.å.) C22238/h. Tilgjengelig fra: [https://www.unimus.no/portal/#/things/2228d1f3-
39c4-4d4a-b935-4726852a76f7](https://www.unimus.no/portal/#/things/2228d1f3-39c4-4d4a-b935-4726852a76f7) (Hentet: 28.08.23).

UniMus (u.å.) C24770/b. Tilgjengelig fra: [https://www.unimus.no/portal/#/things/44f41b26-
c3c5-414b-afa1-088ebc5b527a](https://www.unimus.no/portal/#/things/44f41b26-c3c5-414b-afa1-088ebc5b527a) (Hentet: 14.09.2).

Appendiks: Katalog

For denne katalogen har jeg valgt å benytte museumsnummer slik de er oppført i museumsdatabasene, istedenfor å gi dem individuelle funnnummer (f.eks. funn 1, funn 2 osv.). Dette er gjort for å sette dem i sammenheng med annen litteratur om funnene, samt museumsdatabasen UniMus og andre databaser. Med dette sagt er det enkelte tilfeller hvor det er flere miniaturer med samme museumsnummer, fra samme funnkontekst. I disse tilfeller er miniaturene oppført under samme funn, og de er blitt tildelt et eget nummer (eks. a,b,c eller 1,2,3) på slutten av museumsnummeret eller undernummeret de allerede har. Dette er gjort for å skille miniaturene fra hverandre som separate gjenstander.

Gjenstandene i katalogen er inndelt etter fylket de er fremkommet i, og for hvert fylke er funnene inndelt etter funnkategoriene gravfunn, depotfunn, boplassfunn og løsfunn. Funnene er så sortert i stigende rekkefølge. Det er oppført gårdsnavn, gårdsnummer, bruksnummer, kommune og tidligere fylke (eks. Sogn og Fjordane og Hordaland under Vestland) for hvert enkelt funn. Det vil så redegjøres for type miniatyr, materiale, mål og vekt, funnkategori og periode (og datering hvis det foreligger informasjon om det). Under gravfunn vil det redegjøres for eventuell kjønnsbestemmelse av gravgodset, og tilknyttede funn vil listes opp under gravfunn og depotfunn. Kjønnsbestemmelser er basert på den tradisjonelle gjenstandsbaserte metoden (se kapittel 3.2), om ikke hentet fra andre kilder.

Kildene jeg har benyttet for å samle informasjon til katalogen er i all hovedsak universitetsmuseenes felles database Unimusportalen (<https://www.unimus.no/portal/#/>), nettportalen Kulturminnesøk (<https://www.kulturminnesok.no/>), samt egne observasjoner gjennom materialstudier ved Universitetsmuseet i Bergen og NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim. Andre kilder benyttet er oppført som litteratur under hvert funnummer, og en fullstendig litteraturliste for katalogen følger til slutt.

Der jeg ikke har oppført navn på utgraver har denne informasjonen ikke vært tilgjengelig. Dette gjelder også for annen informasjon som er utestående. Ved referering til Unimusportalen har jeg oppført forfatter av katalogisering for de funn denne informasjonen har vært tilgjengelig, mens øvrige referanser vil oppgi «UniMus» som forfatter.

Forkortelser:

For museum:

UM = Universitetsmuseet i Bergen

AM = Arkeologisk museum i Stavanger

KHM = Kulturhistorisk museum i Oslo

VM = NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim

UMAK = Norges arktiske universitetsmuseum

For typologi:

R = Norske Oldsaker, O. Rygh

P = Vikingetidens smykker, J. Petersen; Vikingetidens redskaper, J. Petersen

Vedrørende mål og størrelse på gjenstandene:

Når det gjelder mål av økser i miniatyr og det er oppført «T» er det her snakk om nakketykkelse på øksen, og når det står «B» menes da bredde over eggen på øksebladet. Dette gjelder hvis ikke annet er spesifisert.

Vestland

Gravfunn

B710, Hønsi (28/3), Vik k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Hjul. Hengesmykke med en sølvring gjennom akselhullet. Omtrent halve hjulet gjenstår, og utgjøres av seks ekrer. Det har opprinnelig bestått av 12 ekrer. Hjulet rundt ekrerne er dekorert med små prikker/streker, lik som formen på et tvinnet tau. Hjulets bakside er glatt.

Materiale: Sølv

Mål: L (nåværende): 1,2 cm. D: 2cm.

Vekt: 1,67 g.

Andre funn: Silformet hengesmykke av sølv; rundt hengesmykke av sølv med dyreornamentikk; tynne flate gulltråder; rund brakteatlignende spenne av forgylt sølv i Borre/Jellingstil; stekepanne av jern (R430); bissel; bisselmunnbitt; sømglatte av bergart; halvkuleformet sømglatte av glass; jernkjele; spiker; klinknagler.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Yngre jernalder, datert til 900-tallet

Funnomstendigheter: Ubrent grav funnet ved utgravning av en langhaug i 1847. Grav nummer 3 i Øykjahaugen, som også rommet en mannsgrav fra eldre jernalder og en annen mannsgrav fra yngre jernalder. Per Fett spør seg om kvinnegraven kan ha vært en båtbegravelse.

Litteratur: Nicolaysen 1862: 475; Lorange 1875: 180; Petersen 1928: 145; Fett 1954: 9; Samdal 2000: 64; Jensen 2010: 63; UniMus (u.å.): B710

Figur 1. Foto:
Gøril L. Thue

B712, Hønsi (28/3), Vik k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Sil. Silformet hengesmykke fra samme kontekst som B710. Det som utgjør festeringen på smykket er formet slik at det kan se ut som håndtaket på silen. Det er strekdecor på overflaten av denne, og det er også strekdecor på utsiden av silen. Silen er festet på en større ring av sølv, som har spor etter innrissinger av streker. Baksiden er glatt.

Materiale: Sølv

Mål: L/D (nåværende): 1,3 cm. Silens dybde er 3mm.

Vekt: 1.68 g

Andre funn Se side 3.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Yngre jernalder, datert til 900-tallet.

Funnomstendigheter: Funnet i samme kontekst som hjulet B710.

Litteratur: Lorange 1875: 180; Petersen 1928: 145; Samdal 2000: 64; UniMus (u.å.): B712

Figur 2. Foto: Gøril L. Thue

B6483/b, Svingeset (51/1), Stryn k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Øks. Bladet er av typen R561, og skaftet er støpt i ett stykke med øksebladet.

Skaftet er rundt øverst, firkantet nederst og ender i en spiss. Overgangen mellom det runde og det firkantete partiet på skaftet er markert med to linjer. Miniaturøkksen er i dag innsatt med treskaft (se fig. 3).

Materiale: Bronse

Mål: L: 3,3 cm. B: 2,5 cm over egg. Skaftet måler 8,1 cm.

Andre funn: To ovale skålformede spenner av bronse (lik R649) med svært enkel dekorasjon; 57 perler (en tykk skiveformet av hvit porselenlignende masse, fire mosaikkperler, en større klar grønn, tre små klare grønne, en liten grå sylindrisk, 44 små ensfargede blå, to flate skiveformede av perlemor); synåler av jern og bronse; spinnehjul av bly; en kniv med rester av treskaft; bruddstykker av en stor jernnøkkel (lik R459); en syl av jern med treskaft; et ubestemmelig jernredskap; en del beslag og nagler av et skrin av tre; stykker av en hodeskalle og andre menneskeben; kull.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, osteologisk bestemt

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Ubrent grav fra gården Svingeset, utgravd av Haakon Shetelig i 1910. Svingeset er en høytliggende gård mellom Stryn og Hornindalsvatnet. Graven ble oppdaget ved rydning av en lav langhaug av jord og stein, nord for husene på gården. Jordvollen var 8,80 m. lang, 2-3 m. bred og 0,70 m. høy. Graven lå midt i haugen, med lengderetning vnv-øso, den døde var lagt med hodet mot vnv. Graven målte litt over 1,50 m i lengden og 0,40-0,50 m i bredden, men den nordvestre enden hadde blitt noe forstyrret ved rydningsarbeidet. Graven var ujevnt bygd med større stein og dekket med heller. Innsiden var full av løs grus blandet med en mengde kull. Spennene, perlene og synålene lå under hodeskallen, da hals og brystparti var sunket sammen over tid. Miniaturøkksen, kniven, spinnehjulet, nøkkelen og det ubestemmelige jernredskapet lå 40 cm lenger inn i graven, ifølge Shetelig (1912: 205) har de siddet i et belte. Skrinbeslagene lå spredt ved foten av graven, hvor det trolig har stått et skrin. Det fantes betydelige kullag under og utenfor graven.

Litteratur: Shetelig 1911; Shetelig 1912: 203-206; Samdal 2000: 15-16, 66; Pedersen 2010: 82; UniMus (u.å.): B6483/b

Figur 3. Foto: Angela Weigand, UM (CC BY-SA 4.0).

B6657/c, Trå (597/), Voss k., Hordaland

Miniatyr:

- **1:** Trådjern? Hengesmykke formet som et smalt bladformet stykke sølvtråd, med ni hull gjennom. Stykket er vridd rundt en sølvring hvor det er festet to mindre perler, som igjen er festet på en større sølvring i et halskjede bestående av sølvringer heftet sammen av perler. Formen kan minne om et trådjern.
- **2:** Ildstål? Hengesmykke formet som en flat sølvring, hvis ender smalner jevnt ut hvor de møtes på toppen av stykket. Har blitt tolket som ildstål av Kaland (2006), og formen kan minne om miniatyrene av ildstål.

Materiale: Sølv

Mål: **1:** L: 3.3 cm, st.B: 4 mm på det bredeste, før det smalner ut og tilspisses mot enden.

2: D: 1,5 cm

Vekt:

Andre funn: To ovale skålformede spenner av bronse (JP51); en ufullstendig trefliket spenne av bronse med spor av forgyllning (R671) og dekorert med dyrefigurer; 15 perler (en prismatisk av karneol, fire kulerunde av bergkrystall, en melonformet av blå glasert leire, ni av glass hvorav den ene er en smal, sylindrisk mosaikkperle); små bruddstykker av en kniv og en saks av jern; jerntinner av et par linhekler (som Gustafson, Norges Oldtid fig. 472); sømgletter av sort glass (R446); et halvkuleformet spinnehjul av kleberstein med konsentriske furer på begge sider; vevskje av jern (R440); 12 tyngder hvor en tyngde har et tydelig innrisset kors og to små fragmenter av kleber; simpelt ringbissel av jern med enkelt led; et stykke av en litt mindre jernring, sannsynligvis av et annet bissel; tre flate jernbeslag til remtøy (R579); bruddstykker av lås, hasper, bærering og flate beslag - fra et skrin av tre; jernstang med avbrutt håndtak (steke-spidd eller mulig volvestav av jern); stekepanne med skaft (R430); bruddstykker av en jernøse med langt skaft (R431); få bruddstykker av en større kjele av sammenklinkede jernplater (R731); flaskehals av klart grønnlig glass; bruddstykker av en bronsekjele med tre pånaglede ører (R726); bruddstykker av en øse av bronse med flat rand og bredt, flatt skaft; en mengde bruddstykker av en stor og bolleformet gryte av kleberstein (R729); 2 bryner av skifer; et par grove jernnagler; flere bruddstykker av jern, noen saum, flate beslag; et par biter av brente bein.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid, 900-tallet

Funnomstendigheter: Gravfunn fra gården Trå i tidligere Granvin kommune, funnet ved rydningsarbeid høsten 1912. Funnstedet er en åker rett nord for husene på gården, høyt i bakken over Granvinsvatnet. Gravhaugen, som var blitt forstyrret ved pløyearbeid, ble videre undersøkt av Shetelig. Graven var ubrent, lå med lengderetning n-s på venstre side av haugen, og målte opp mot 3 meter. Den avdødes hode lå mot sør. Spennene og perlene lå lengst sør, kjøkkenutstyret i nord og jernstaven midt i graven. Gjenstandene lå i et lag med trerester og mye jernrust samt noen nagler, som sannsynligvis er rester av en trekiste. Graven har vært innlagt sekundært i haugen, da det under fantes en eldre branngrav med en liten hellekiste, 35 cm og firkantet. Det fantes spredte kull- og beinrester i jordfyllet over og rundt hellekisten, som trolig er blitt forstyrret ved anleggelsen av vikinggraven. Shetelig måtte stanse arbeidet pga. dårlige værforhold, og det er mulig at haugen inneholder flere graver.

Litteratur: Kaland 2006: 351-352, 354; Samdal 2000: 64, 146; Jensen 2010: 56; UniMus (u.å.): B6657/c

Figur 4. B6657/c.1 og B6657/c.2 på kjedet fra Trå. Foto: Gøril L. Thue

B12051/b, Sørheim (36/12), Etne k., Hordaland

Miniatyr: Øks. Økseblad lik Petersen type K. Skaftullet og begge skaftfliker er avbruttet. Øksens nåværende tilstand er svært fragmentert.

Materiale: Jern

Mål: L: 8,7 cm. B: (over egg) ca. 4,5 cm, (over skaftflikene) 4,8 cm, (foran skaftullet) 2,3 cm

Andre funn: Sylindrisk åttekantet perle av gråhvit karneol med gjennomboret hull på langs (den har flere sprekker og har muligens vært utsatt for varme); rund remspenne av jern laget av flatt, firesidig jernbånd og med jernring for feste til rem; 4 uornerte skår av leirkar av grusblandet gods; hjerteformet pilspiss av grå flint med innbuet basis.

Kjønnsbestemmelse: Mann(?), gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 1969 ved utgravning av gravhaug. Perlen og miniatyrøksen lå på overflaten av haugen like under torven, remspennen og pilspissen ble funnet i haugfyllen og skåret av leirkar i stolpehull nr. 2 under haugen. Datert til år 861 ved C-14 prøve av tre fra et av stolpehullene. Faglig utgravd ved Signe Hvoslef.

Litteratur: Samdal 2000: 68, 161; UniMus (u.å.): B12051/b

Figur 5. Foto: Gøril L. Thue

Løsfunn

B994, Syse (51/), Ulvik k., Hordaland

Miniatyr: Øks. Form lik Petersen type H.

Materiale: Jern

Mål: L: 7,2 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på gården Syse i Hardanger. På samme gård skal være funnet en gravhaug med funn av våpen.

Litteratur: Lorange 1875: 151; Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): B994

B6450, Vik (6/59), Fitjar k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Øks. Lik type R555. Korrodert, eggen er korrodert avbrukket på ene siden.

Materiale: Jern

Mål: L: 9 cm. B: 4,4 cm

Vekt: 174,18 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i Vik i Fitjar kommune, ytterligere funnopplysninger mangler.

Litteratur: UniMus (u.å.): B6450

Figur. 6. Foto: Gøril L. Thue

B6789, Håland (51/), Høyanger k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Øks. Form som type R561. Øksebladet fremstår som helt, men er forrustet.

Materiale: Jern

Mål: L: 9,9 cm. B: 6,8.

Vekt: 293,78 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet ved gravning i innmarken nær husene på gården Håland i Høyanger. Det ble også funnet klumper av forrustet jern som ikke ble tatt vare på.

Litteratur: UniMus (u.å.): B6789

Figur. 7. Foto: Gøril L. Thue

B10234, Li (59/), Lærdal k., Sogn og Fjordane

Miniatyr: Øks. Som Petersen type M, med skadet skafthullparti og sløv egg.

Materiale: Jern

Mål: L: 9.2 cm, B: 5.5 cm.

Vekt: 157,28 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på gården Li i Lærdal. Miniatyrøksen ble funnet i en jordhaug like ved østveggen av våningshusets nordre del. Innlevert som gave fra Johan Li ved Kolås.

Litteratur: UniMus (u.å.): B10234

Figur. 8. Foto: Gøril L. Thue

B13606, Stangeland (18/10), Austevoll k., Hordaland

Miniatyr: Øse. Komplet med skaft og av type R728, men skaftet er imidlertid mer massivt og tykt i forhold til skålen enn på typeeksemplaret.

Materiale: Kleberstein

Mål: L: 10.4 cm, derav utgjør skaftet ca. 5,5 cm. B: 2 cm (skaft) og 4,3 cm (skål), H: 2,5 cm.

Vekt: 109, 14 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet under veitegravning i 1940-årene, i ca. en og en halv meters dybde, 5-6 m sør for lyktestolpen ved huset til Bjørn Stangeland på Stangeland i Austevoll.

Litteratur: UniMus (u.å.): B13606

Figur 9. Foto: Gøril L. Thue

Trøndelag

Gravfunn

T12338/IIIc, Høislo (27/), Levanger k., Nord-Trøndelag

Miniatyr: Ildstål. Gjenstår som tre fragmenter av sølvblikk, av et hengesmykke som R678. Fragmentene er dekorert med innstemplede små sirkler på fremsiden, og baksiden er glatt.

Materiale: Sølv

Mål: Det største fragmentet er ca. 1,5 cm.

Vekt: For lett til å veies.

Andre funn: Bruddstykke av overplaten til en skålformet bronsespenne (R655); åttekantet perle av karneol; polyedrisk perle av karneol; liten perle av rav (sterkt forbrent); 5 små bruddstykker av en kam av bein; fragment av et skaft av bein (mulig til en nål eller en skje); en større klinknagle og rester av 3 mindre klinknagler av jern; rester av 28 små klinknagler av jern med runde bronsebelagte hoder (trolig remseslag); rester av annet jernbeslag også til remtøy; en del brente bein.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Ett gravfunn av tre hauger funnet på Granheim, undersøkt av amanuensis A. Bjørn. Det skal ha vært en fjerde haug på lokaliteten, men den var så ødelagt at en utgraving ikke var mulig. Gravene skal ha utgjort den nordre delen av en gravflokk på syv hauger. De øvrige tre graver består av en langhaug og to stjerneformede trekanter. Disse undersøktes senere av konservator uten at det kunne påvises noen grav.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1928: 144; UniMus (u.å.): T12338/IIIc

Figur 10. Foto:
Gøril L. Thue

T19010/e.007, Haug (24/8), Verdal k., Nord-Trøndelag

Miniatur: Hjul. Trinseformet, med glatt overflate uten dekor. Sideoverflatene er svakt innbuet og kantene er avskrådd. Det går en fure rundt hjulet med V-formet tverrsnitt.

Materiale: Rav

Mål: D: 2,7 cm. T: 1,2 cm. Hullets diam: 0,5 cm.

Vekt: 5g.

Andre funn: Tveegget sverd av Petersen type E; spydspiss; skålvekt av bronse; hylseformet kantbeslag av bronse; saks (R442), fremre del av knivene mangler; liten smedtang av jern; bruddstykke av sigd eller ljà-blad; liten smedhammer eller tynnslehammer av jern; to parallelltliggende jernteiner med firkantet tverrsnitt; hein av blågrå skifer, med avskrådde ender og firkantet tverrsnitt; nålebryne av gråblå skifer, uten opphengshull og avrundet i begge ender; en samling båtnagler av jern samt ca. 160 bruddstykker av nagler.

Kjønnsbestemmelse: Mann, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Båtgrav funnet ved kanten av et sandtak ca. 150 m NV for gården Haug, på en terrassekant ovenfor Ruglia. Haugen var blitt utjevnet ved dyrking, bare litt av graven var fortsatt intakt. Storparten av gravgodset fantes igjen i matjordmasse som var spadet opp. Båten hadde ligget orientert ø-v, under en haug ca. 8-9 m i diameter. Gravgodset lå omtrent midt i båten, som må ha hatt en lengde lik haugens diameter, bredde ca. 2 m. Utgravd juli 1970 ved O. Farbregd.

Litteratur: UniMus (u.å.): T19010/e.007

Figur 11. Hjulets fure. Foto: Gøril L. Thue

Figur 12. Hjulets overflate. Foto: Gøril L. Thue

T19507/b, Selnes (494/2), Heim k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Hjul. Fragment av hengesmykke. Da det ble funnet skal det hatt form som et hjulkors, før det smuldret opp. Bare en liten del av selve hjulet er bevart, og et tungeformet stykke som går ut fra denne, hvor det mulig har vært et oppheng. Nedenfor den utstikkende tungen er hjulets ramme dekorert med to konsentriske sirkler rundt et punkt. Kantene er dekorert med en konturlinje, og innenfor er rekker av innstemplete trekanter som danner en sikksakkmønstret linje. Baksiden er glatt.

Materiale: Bronse

Mål: L (kordelengde): 2cm. B: 0,4 cm. T: 0,15 cm

Vekt: 2g.

Andre funn: Konisk spenne av bronse; 3 fragmenter av perle av spiralsnodd bronsetråd; en samling rødbrune glassflussperler (minst 66 perler) i varierende form; knivblad av jern; kroknøkkel av jern; reimspenne av jern; 7 små jernfragmenter av ufullstendig nagle av jern; rombisk beslagplate og ufullstendig jernbånd; ca. 88 gram brente bein; trekull; brente klumper av organisk materiale.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Merovingertid

Funnomstendigheter: Funnet på Stangneset ved nydyrking i 1975, ca. 350 m nord for gården Selnes og ca. 40 m fra sjøen. Graven var utformet som et flatt brannflak og målte ca. 1x1 m, nede på mineraljord under ca. 20 cm tykk matjord. Det var ingen tegn til haug. Hengesmykket, fragmentene av perlen, knivbladet, noen jernfragmenter og bein ble samlet av grunneier Ole Berdal, mens resten av funnet skriver seg fra ettergraving i 1976 ved O. Farbregd.

Litteratur: UniMus (u.å.): T19507/b

*Figur 13. Foto:
Gøril L. Thue*

T2392.000, Rise (52/2), Oppdal k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Økseblad med avrundede skafthullsfliker.

Materiale: Jern

Mål: L: 10 cm, B: 5 cm.

Vekt:

Andre funn: Pilspisser; uspesifiserte gjenstander av jern

Kjønnsbestemmelse: Mann(?), gjenstandsbasert

Periode: Yngre jernalder

Funnomstendigheter: En av flere gravhauger på Risegjerdet i Oppdal kommune.

Litteratur: Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): T2392.000

Figur 14. Foto: Ole Bjørn Pedersen, KHM (CC BY-SA 4.0).

Løsfunn

C2993, Villa (49/bnr.), Flatanger k., Nord-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Med fremstående utspring på begge sider av skafthullet, spiss på oversiden og rett skåret nedover. Ved overgangen fra bladet til skafthullet er det på hver side to tverrgående fordypninger med en opphøyet kant mellom seg. Bladets form kan minne om Petersen type L, fig 43.

Materiale: Bronse

Mål: L: 7,2 cm. B: 5 cm.

Vekt:

Periode: Sen Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i nærheten av Villa fyr. Øksen lå i grusen på en nyanlagt vei.

Litteratur: Shetelig 1911: 12; Petersen 1919: 45; UniMus (u.å.): C2993

Figur 15. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

T3446.000, Bakke (409/311), Trondheim k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Den har fliker ved skafthullet og er dekorert med innstemplede sirkler med en prikk i midten, fire ved skafthullet, fem på rad oppover ved overgangen til bladet og fire på bladet. Lik Petersen type E, fig. 36.

Materiale: Bronse

Mål: L: 4,8cm. B: 2,8 cm.

Vekt: 30 g.

Periode: Vikingtid, 1000-tallet?

Funnomstendigheter: Funnet ved nedrivning av en del av hovedbygningen på Bakke gård. Innkommet som gave fra børsbud Aalberg.

Litteratur: Shetelig 1911: 12-13;
Petersen 1919: 40-41; UniMus (u.å.):

T3446

Figur 16. Foto: Gøril L. Thue

T20909, Kløvjan (289/1), Levanger k., Nord-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Nedbrutt av korrosjon, og det er usikkert om den har hatt skaftfliker. Typen er ubestemmelig, men kan minne om Petersens type A. Øksen har rett nakke, stort dråpeformet skafthull, buet egg, samt krummet buk- og rygglinje.

Materiale: Jern

Mål: L: 10.6 cm. B: 5.3 cm. T: 2.1 cm.

Vekt: 89 g.

Periode: Yngre jernalder

Funnomstendigheter: Funnet under jordarbeid i dyrket mark på 1950-tallet, ca. 200 m vest for våningshuset på gården Kløvjan. Funnet av Ola O. Kløvjan, innlevert under ØK-registrering ved Torunn Herje.

Litteratur: Petersen 1919: 37-38; UniMus (u.å.): T20909

Figur 17. Foto: Gøril L. Thue

T27351, Hanberg (168/1), Skaun k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Eggen er avrundet, øvre del av bladet er relativt rett og nedre del er utsvunget. Nakken er svakt buet, skafthullsflukene er spisse øverst avrundete nederst. Overgangen til øksens nakke er markert med en vertikal nedsenkning. Formen kan minne om Petersen type K.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 6,3 cm. B: 3,5 cm. Ca. 1x1 cm
skafthull

Vekt: 52 g.

Periode: Vikingtid, tidlig middelalder

Funnomstendigheter: Funnet i 2016 med
metallsøker i dyrket mark, ca. 10 cm dypt.

Litteratur: Shetelig 1911; Petersen 1919: 44;
UniMus (u.å.): T27351

Figur 18. Foto: Gøril L. Thue

T28496, Høislo (27/1), Levanger k., Nord-Trøndelag

Miniatyr: Anker. Mulig hengesmykke, formet som et anker med bøyde armer hvis ender er avrundede. Stammen er noe ujevn, og avbrutt øverst. Det er dermed uvisst om den har hatt en henge. Bruddet virker relativt ferskt.

Materiale: Sølv

Mål: L: 1,7 cm. B: 1,2 cm. T: 0,1 cm.

Vekt: 0,7 g.

Periode: Yngre jernalder/middelalder/nyere tid

Funnomstendigheter: Funnet i 2017 ved
metallsøking i dyrket mark. Gjenstander lå 5-10 cm
dypt i jorden.

Litteratur: Upublisert katalogtekst ved NTNU Vitenskapsmuseet

Figur 19. Foto: Gøril L. Thue

T28596, Krangsås Øvre (172/1), Skaun k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Lik Petersen type I, med relativt kort og kompakt økseblad med utsvunget egg. Skafthullet er bredt (ca. 1 cm) og nakkepartiet tykt. Skafthullsflikene nederst er lange (kun en er bevart) og de øverste er mindre. Øksebladet er dekorert med to parallelle linjer som går buet langs øvre og nedre kant. Det er slitasjespor, og deler av den opprinnelige overflaten er tapt, spesielt over nakkepartiet.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 3,2 cm. B: 1,6 cm.

Vekt: 9 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 2019 med metall søker i dyrket mark, ca. 10 cm dypt.

Litteratur: Petersen 1919: 43-44, fig. 40; UniMus (u.å.): T28596

Figur 20. Foto: Gøril L. Thue

T28562, Morken (99/1), Skaun k., Sør-Trøndelag

Miniatyr: Øks. Lik Petersen type A, svært korrodert og skadet i skaft hullpartiet.

Materiale: Jern

Mål: St.L: 7,3 cm.

Vekt:

Funnkategori: Løsfunn

Periode: Yngre jernalder

Funnomstendigheter: Funnet i 2019 med metall søker i dyrket mark, ca. 10 cm dypt.

Litteratur: Petersen 1919: 37-38; Hellan (u.å.): T28562

Figur 21. Foto: Terje M. Hellan, VM (CC BY-SA 4.9).

Møre og Romsdal

Løsfunn

T7411.000, Sæterlien (93, bnr), Tingvoll k., Møre og Romsdal

Miniatyr: Øks. Eggen er svakt buet og skjegget forlenget nedover langs skaftet. Derav er formen lik R559 samt Petersen type B og C, som en skjeggøks. Skaftullet er rundt og uten skaftullsfliker. Øksen er godt bevart og ikke særlig forrustet, skillet fra blad til egg er synlig. Det er et lite hakk under ved skaftullet, og nakken på øksen har en rund utstikker som er avbrutt.

Materiale: Jern

Mål: L: 5,7 cm. B: 4,6 cm. D: (skaftull) ca. 1 cm

Vekt: 38 g.

Periode: Yngre jernalder eller middelalder/nyere tid

Funnomstendigheter: Funnet på gården Sæterlien i Tingvoll kommune. Ytterligere opplysninger mangler.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1919: 38-39; UniMus: 7411

Figur 22. Foto: Gøril L. Thue

T16861.000, Løset (17/bnr), Hustadvika k., Møre og Romsdal

Miniatyr: Hjul. Rundt hengesmykke med fire gjenstående ekrer, men det har opprinnelig hatt seks. Tre av ekrerne gjenstår som fullstendige, ett er avbrutt på midten, ett er avbrutt i enden hvor det mangler en del av selve hjulet, og en av ekrerne mangler. Stykket er ellers også noe skadet langs hjulet, og avbrutt i midten hvor ekrerne møtes og danner en sirkel med hull gjennom. Ut fra midten er ekrerne tykke på midtpartiet, hvor det går en kant ut på begge sider, og videre splittes ekren i to hvor de møter hjulet og slik danner et hull mellom seg. Slike gjennombrutte trekanten fins også på midten mellom hver ekre. Dette gjør at mellomrommet mellom ekrerne og hjulet er hjerteformet.

Materiale: Jern

Mål: D: 7 cm

Vekt: 16 g.

Periode: Merovingertid eller vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet 20-30 cm dypt i jorden på gården Løset.

Litteratur: UniMus (u.å.): T16861

Figur 23. Foto: Gøril L. Thue

T27483, Løken (41/1), Sunndal k., Møre og Romsdal

Miniatyr: Øks. Eggen er buet, ryggen er relativt rett og skafthullsflukene er avrundete. Formen er som Petersen type E, fig. 36. Det går en avsats fra bladet til hodet, før denne er det på hver side tre tverrgående striper nedsenket i overflaten, og bladet er dekorert med punktsirkler. Et lite stykke nederst på eggen er avbrutt. Det er bevart treverk i skafthullet.

Figur 24. Foto: Gøril L. Thue

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 5,7 cm. B: 3 cm. Skaft hull: 0,9 cm.

Vekt: 41 g.

Periode: Vikingtid, 1000-tallet?

Funnomstendigheter: Funnet i 2016 med metallsøker i dyrket mark, ca. 20 cm dypt.

Litteratur: Petersen 1919: 40-42; UniMus (u.å.): T27483

T27817/1, Torske (40/1), Sunndal k., Møre og Romsdal

Miniatyr: Ildstål. Fragment av et hengesmykke med ildstållignende form, som Petersen 1928 fig. 168. Stykket er brukket i armene og opphenget er ikke bevart. Overflaten er på den ene siden er dekorert med innstemplede trekkanter med tre prikker i.

Materiale: Sølv

Mål:

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Fremkommet i forbindelse med metallsøkingsprosjekt i Sunndal kommune, foretatt på gårdene Torske, Løykja, Vinnavoll og Hol for å kartlegge spor etter automatisk fredete kulturminner i områder som tidligere har gitt en høy konsentrasjon av detektorfunn.

Litteratur: Petersen 1928: 143, fig. 168; Hellan (u.å)

Viken

Gravfunn

C822, Torshov Vestre, Torshov Østre (9, 10/), Gjerdrum k., Akershus

Miniatyr: Øks. Forrustet, med utsvunget egg, og avbrutt langs kanten av eggen. Antydning til spisse skafthullsfliker nederst, og avrundete øverst. Kan muligens ligne Petersen type K.

Materiale: Jern

Mål: L: 8,4 cm.

Vekt:

Andre funn: Skål av kleberstein; fragmenter av en spydspiss av jern; brente ben

Kjønnsbestemmelse: Mann(?), gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i en gravhaug på gården Thorshaug. Det ble funnet aske i kleberskålen.

Litteratur: Petersen 1919; Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): C822

Figur 25a. Foto: Ulla Schildt, KHM (CC BY-SA 4.0).

Figur 25b. Foto: Eirik Irgens Johnsen, KHM (CC BY-SA 4.0).

Depotfunn

C731, Hon Nedre (79/), Øvre Eiker k., Buskerud

Miniatyr:

- **a:** Sil. Rundt hengesmykke av tynn gullplate, utformet som en skål med ni små runde hull som tilsammen danner et kors. Den har tilvirket en hempe som kan tolkes som silens håndtak.
- **b:** Sil. Identisk form som overnevnte.

Materiale: Gull

Mål: D: 1,3 cm. H: 4,2 mm.

Vekt: Ca. 2.3 g. C731/a og C731/b veier tilsammen 4,6 g.

Andre funn: Gullsmykker (det som består i dag er et halskjede, to halsringer, tre armringer, fingerring og en trefliket spenne); 20 mynter; 132 perler av glass eller halvedelsten.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Depot funnet under grøftegravning ved gården C i 1834. Skattefunnet består av 207 deler, hvorav 54 er gull eller sølvforgylte gjenstander (Wilson 2006: 13).

Myntene tyder på at skatten ble nedlagt ca. 875 e.kr.

Litteratur: Solberg 2003: 250; Wilson 2006: 13-16; Jensen 2010: 63-64; UniMus (u.å.): C731/a-b

*Figur 26. C731/a.
Foto: Kirsten
Helgeland, KHM (CC
BY-SA 4.0).*

*Figur 27. C731/b.
Foto: Kirsten
Helgeland, KHM (CC
BY-SA 4.0).*

C741, Hon Nedre (79/), Øvre Eiker k., Buskerud

Miniatyr: Skål? En rund og skålformet gullplate, med detaljert filigransarbeid og opphøyete dragefigurer på overflaten. Hempen er avbrutt og innsiden er hul og glatt.

Materiale: Gull

Mål: D: ca. 2,4 cm.

Vekt: 3.67 g.

Andre funn: Se s. 19

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Se s. 19

Litteratur: Fuglesang & Wilson 2006: 228-230; Jensen 2010: 63-64; UniMus (u.å.): C741

Figur 28. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

C742, Hon Nedre (79/), Øvre Eiker k., Buskerud

Miniatyr:

- **a:** Skål? Rund, skålformet gullplate. Overflaten er detaljert dekorert med filigran, og innsiden er hul og glatt. Utformet med gullhempe.
- **b:** Skål? Rund, skålformet gullplate med filigransarbeid på overflaten, utformet med hempe. Det er et hull i midten av skålen, da tuppen er brukket av.
- **c:** Skål? Rund, skålformet gullplate med filigransarbeid på overflaten, men noe avbrukket i de nederste kantene. Med hempe.
- **d:** Skål? Rund, skålformet gullplate med filigransarbeid på overflaten. Hempen mangler, tuppen er avbrukket og den er noe avbrukket i kanten.

Materiale: Gull

Mål: D: 1,9 cm

Vekt: 7,52 g. (Fire skåler til sammen)

Andre funn: Se s. 19

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Se s. 19

Litteratur: Fuglesang & Wilson 2006: 230-231, Jensen 2010: 63-64; UniMus (u.å.): C742/a; UniMus (u.å.): C742/b; UniMus (u.å.): C742/c; UniMus (u.å.): C742/d

*Figur 29. C742/a. Foto:
Kirsten Helgeland, KHM
(CC BY-SA 4.0).*

*Figur 30. C742/b. Foto:
Kirsten Helgeland, KHM
(CC BY-SA 4.0).*

*Figur 31. C742/c. Foto:
Kirsten Helgeland, KHM
(CC BY-SA 4.0).*

*Figur 32. C742/d. Foto:
Kirsten Helgeland, KHM
(CC BY-SA 4.0).*

C743, Hon Nedre (79/), Øvre Eiker k., Buskerud

Miniatyr:

- **a:** Skål? En av tre skålformete gullplater med filigransarbeid, og en liten og brunrød innfattet glassplate i midten. Hempen er bevart og innsiden er uthulet.
- **b:** Skål? Rund og skålformet gullplate med filigransarbeid, men stenen i midten har falt ut.
- **c:** Skål? Rund og skålformet gullplate med filigransarbeid, men stenen i midten har falt ut og fatningen er gjennombrutt.

Materiale: Gull

Mål: D: ca. 1,3 cm

Vekt: C743/a, b og c utgjør 5,45 g til sammen.

Andre funn: Se s.19

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Se s.19

Litteratur: Fuglesang & Wilson 2006: 251;

Jensen 2010: 63-64; UniMus (u.å.): C743/a;

UniMus (u.å.): C743/b; UniMus (u.å.): C743/c

Figur 33. C743/a. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

Figur 34. C743/b. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

Figur 35. C743/c. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

C12210/a, Hon nedre (79/), Øvre Eiker k., Buskerud

Miniatyr: Sil. Rundt hengesmykke av tynn gullplate, utformet som en skål med ni små runde hull som tilsammen danner et kors. Den er anbragt med hempe, som kan tolkes som silens håndtak.

Materiale: Gull

Mål:

Vekt: 2,1 g.

Andre funn: En ringformet glassperle, lik flere av glassperlene fra Hoen-funnet.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet er innkjøpt fra Eker, men overensstemmelsen med Hoenfunnet gjør det så godt som sikkert at de tilhører depotet.

Litteratur: Fuglesang & Wilson 2006: 225; Jensen 2010: 63-64; UniMus (u.å.): C12210/a

Figur 36. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

Løsfunn

C25255, Sæl Søndre, Sæl Nordre (45-46/), Ål k., Buskerud

Miniatyr: Øks. Form som Petersen type K eller G, men med avrundede skaftfliker som er ganske lave.

Materiale: Jern

Mål: L: 8,4 cm. B: 4,1 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter Funnet på Sæl. Ytterligere funnopplysninger mangler.

Litteratur: Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): C25255

Figur 37. Foto: Olav Heggø. KHM (BY-SA 4.0).

C26265/h, Villand (30/), Hol k., Buskerud

Miniatyr: Øks. Form som Petersen type K, men uten skaftfliker. Halsen er slank og overflaten er svært forrustet.

Materiale: Jern

Mål: L: 8,4 cm. B: 3,8 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Skal være funnet sammen med en liten pilspiss av jern, en jernring og et lite nålebryne av skifer.

Litteratur: Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): C26265/h

Figur 38. Foto: Olav Heggø, KHM (BY-SA 4.0).

C30218/b, Bolken (14/1), Lunner k., Akershus

Miniatyr: Øks. Velbevart, med form som Petersen type L. Bladet er relativt rett og skaftflikene er rett avskårne.

Materiale: Jern

Mål: L: 10,8 cm. B: 5,5 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på Bolken sammen med en større øks av jern (som Petersen type G, fig. 38) og en liten sigd av jern.

Litteratur: Petersen 1919, fig. 43; UniMus (u.å.): C30218/b

Figur 39. Foto: Olav Heggø, KHM (BY-SA 4.0).

C33577, Aannerud M/Kjærslrud (34/1), Våler k., Østfold

Miniatyr: Øks. Godt bevart, form som Petersen type L fig. 43.

Materiale: Jern

Mål: L: 9 cm. B: 4,6 cm. Over skaftflikene: 3,7 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 1972 under potetopptaking på Sjurderud. Innlevert som gave fra finner Ole Jacob Bjørneby.

Litteratur: Petersen 1919, fig 43; UniMus (u.å.): C33577

Figur 40. Foto: Olav Heggø, KHM (BY-SA 4.0).

C34442, Loftsgården (189/), Nore og Uvdal k., Buskerud

Miniatyr: Øks. Skaftthullpartiet er forrustet og avbrukket tvers over på den ene siden. Ubestemmelig type.

Materiale: Jern

Mål: L: 8,5 cm. B: 5,1 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnopplysninger mangler.

Litteratur: UniMus (u.å.): C34442

Figur 41. Foto: Olav Heggø, KHM (BY-SA 4.0).

C61766, Gjellestad Vestre Annet (28/1), Halden k., Østfold

Miniatyr: Stav. Et stangformet anheng tilnærmet rundt tverrsnitt, som øverst ender i et tykkere parti før det ender i en liten ring til oppheng. Avslutningen i nedre ende er rett avskåret. Formen på stykket er som Arbman tafel 104, fig 3. Lignende funn kjennes fra Sverige, Danmark og Polen. Miniaturene har blitt tolket som mulige miniaturer av staver kjent fra vikingtidskontekster i Norge og ellers i skandinaviske kontekster i Europa.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 2,5 cm, B: (stang) 0,4 cm.

Vekt: 2 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 2016 ved metallsøk i dyrket mark, i ca. 5 cm dybde.

Miniatyrgjenstanden er funnet øst for et gravfelt, og det er på samme område gjort løsfunn fra eldre og yngre jernalder. I 2017 ble det ved maskinell sjakting gjort funn av aktivitetsområde fra eldre bronsealder til vikingtid.

Litteratur: Arbman 1940; Price 2019: 166-168; Jensen 2010: 56-58; Gardeła 2014: 112-113; UniMus (u.å.): C61766; Kulturminnesøk (u.å.): Vestre Berg 2016/17 Lok. 6

Figur 42. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (BY-SA 4.0).

Troms og Finnmark

Gravfunn

C2078, Vardø k., Finnmark

Miniatyr:

- **a:** Øks. Ett av tre flate bronseblikk festet i enden av et hengesmykke bestående av tre lenker, hvor doble bronsetråder er tredd gjennom fem ringer. Bronseblikket har form som et utsvunget økseblad, og er noe avbrukket nederst og på den ene sidens kant. Stykket er dekorert med punkter og sikksakkmønster.

- **b:** Øks. Halve stykket mangler, men det ser ut til å ha form som et utsvunget økseblad slik som det overnevnte. Stykket er dekorert med punkter og sikksakkmønster.

Materiale: Bronse

Mål: L: ca. 4 cm. B: ca. 3 cm.

Vekt:

Andre funn: Ringformet spenne av bronse; bronsekjede, bronsekjede med korsformet hengesmykke.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Sen vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i jorden på østre side av Vardø nordre Våg, Øst i Finnmark, i sammenheng med at en grøft skulle fjernes for grunnen til et hus. Det ble funnet skjeletter av et voksent menneske, og ett barn i en kiste av steinheller. Det skal ikke ha vært tegn til haug på funnstedet. Bronsekjedet skal ha ligget rundt halsen på det voksne individet, spennen og hengesmykket med øksebladene lå på brystet.

Litteratur: Hansen og Olsen 2017: 84-85; UniMus (u.å.): C2078

Figur 43. Øksebladene sett til venstre og lengst til høyre på bildet. Stykket i midten skiller seg i form, og er ikke inkludert. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0)

C5137, Aa (212/), Senja k., Troms

Miniatyr: Skjold. Spenne med realistisk form som en lav skjoldbule. Overflaten langs indre og ytre kant rundt bulen er dekorert med rader av innskårne trekkanter med tre punkter i. Mellom disse radene er det på fire steder fem innstemplede punkter som danner et kors. Noe av bulen mangler, og den er noe avbrukket langs ytterkanten. Baksiden er uthulet, og nålen til feste er forsvunnet.

Materiale: Bronse

Mål: D: 6,1 cm

Andre funn: Ringspenne av bronse; nedbrutt rem av lær.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid, 900-tallet

Funnomstendigheter: Tilfeldig funn i en sandhaug på gården Aa, nær en liten elv. Haugen var ca. 1 m høy og 5-6 m bred. Det fantes ubrente menneskebein sammen med gravgodset. Spennene skal ha vært festet på remen av lær. Funnet er innlevert som gave fra en skolelærer.

Litteratur: Petersen 1928: 134-135; Sjøvold 1974: 154; UniMus (u.å.): C5137

Figur 44. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

Depotfunn

Ts734, Flatvollen (72/), Lyngen k., Troms

Miniatyr: Skjold. Rund spenne formet som en skjoldbule med opphøyet midtparti. Den har hekte øverst og nål på baksiden. Overflaten er dekorert med rekker av innstemplede punkter langs ytre og indre kant utenfor bulen, og enda en liten sirkel med punkter rundt tuppen av bulen.

Materiale: Sølv

Mål: D: ca. 5 cm

Vekt:

Andre funn: 2 halsringer av flettede sølvstenger; sølvring som mulig har tilhørt en annen halsring; korsformet hengesmykke av sølv.

Periode: Vikingtid, sent på 800-tallet

Funnomstendigheter: Et mindre sølvfunn, funnet i 1886 ved pløyning av nyland på uryddet mark. Det var verken gravhaug, sammenlagte steiner, aske, kull eller ben. Gjenstandene lå i grus omtrent 20 cm. under jordflaten. På samme sted skal det ha blitt funnet en jernkniv, som ikke er innlevert. Funnet av Steinar Pedersen.

Litteratur: Petersen 1928: 134-135; Sjøvold 1974: 169; Reymert 1980: 89-102; UniMus (u.å.): Ts734; Kulturminnesøk (u.å.): Flatvollen, Funnsted

Figur 45. Foto: Adnan Icajic, UMAK (CC BY-NC-ND 3.0).

Ts1652, Botn (106/), Senja k., Troms

Miniatyr:

- **1:** Øks. En av tre nærmest identiske anheng, utgjort av en flat sølvplate formet som et økseblad med utsvunget egg. Det går en markert linje vertikalt langs bladets midtparti, som ender i to buete armer hvis avslutning er rund. Under «armene» er igjen to runde sirkler med innstemplede punkter i. Overflaten er ellers dekorert med rader av punkter langs kantene, og små trekkanter med ett innstemplet punkt i. Noe skadet langs kanten.
- **2:** Øks. Flat sølvplate formet som et økseblad med utsvunget egg, med lik dekorasjon som nr. 1. Noe skadet i høyre kant.
- **3:** Øks. Flat sølvplate formet som et økseblad med utsvunget egg, men denne skiller seg noe ut i dekorasjon da det ser ut som det har gått tre vertikale linjer langs midtpartiet av øksebladet. De ytterste endene avslutter i kors, mens nederste parti, altså selve eggen mangler.

Figur 46. Ts1652. Foto: Mari Karlstad, UMAK (CC BY-NC-ND 3.0).

Materiale: Sølv

Mål: L: ca. 4 cm. B: ca. 5 cm

Vekt:

Andre funn: Halskjede av flettet sølvtråd med krusifiksanheng; 2 flettede halsringer av sølv, det ene med runeinnskrifter på baksiden

Periode: Vikingtid, 900-1000-tallet

Funnomstendigheter: Sølvdepot funnet i 1905 på Botnhavn nordligst på Senja.

Gjenstandene lå under noen sammenlagte steiner. De økseformede anhengene har vært festet på et halskjede av flettet sølvtråd, hvorpå det henger fire korsformede anheng. Totalvekt for depotet er 832 g.

Litteratur: UniMus (u.å.): Ts1652; Olsen og Kjeldeskriftsfondet 1960: 128; Sjøvold 1974: 156; Reymert 1980: 89-102; Zachrisson 1984: 42-43; Hansen og Olsen 2017: 84-85.

Ts4400/a, Eidet Indre (83/), Nordreisa k., Troms

Miniatyr: Øks. Stort hengesmykke av tynt sølvblikk, formet som et sterkt utsvunget økseblad. Bladets ytre kant er dekorert med punkter langs hele stykket. Det går en markert linje vertikalt på midten av bladet, som ender i et kors. De tre nederste korsarmene avslutter i enda et kors, og fra de to horisontale går det et s-formet mønster. Overflaten er ellers dekorert med rader av små trekanter med tre innstemplede punkter i, og eggen er markert ved et flettet mønster. Øksebladet er via en ring med fire spiraler, festet på en tynn kjede av flettet sølvtråd. Under øksebladet henger fem ringer med diamantformede anheng som ligner fugleføtter.

Materiale: Sølv

Mål: L: ca.10 cm. St.B: ca. 11 cm.

Vekt: Smykket og kjedens samlede vekt er 171,75 g.

Andre funn: 3 flettede halsringer av sølv

Periode: Sen vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 1949 under arbeid i et gammelt steinbrudd, ca. 200 meter fra sjøen. Gjenstandene skal ha ligget i et løst pukk- og gruslag under en stein som ble brutt ut. Totalvekt for sølvdepotet er 792,6 g.

Litteratur: Sjøvold 1974: 172; Reymert 1980: 89-91; Zachrisson 1984: 42-43; Hansen og Olsen 2017: 84-65; UniMus (u.å.): Ts4400

Figur 47. Foto: Adnan Icagic,
UMAK (CC BY-NC-ND 3.0).

Løsfunn

Ts15356/1, Fenes Øvre (136/2), Harstad k., Troms

Miniatyr: Øks. Anheng formet som et økseblad med utsvunget egg. I enden er en hempe til oppheng. Fra hempen går en opphøyet linje midtstilt mot eggen, som ender i et kors. Overflaten rundt skal være dekorert med flere små sirkler, og det går en linje langs kanten rundt hele øksebladet.

Materiale: Tinn

Mål: L: 4,3 cm. B: 2,3 cm.

Vekt: 5,38 g.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Ett av 7 anheng til hengesmykke i finsk-ugrisk stil, fremkommet ved metall søking i dyrket mark i 2016.

Litteratur: Zachrisson 1984: 42-43; Larssen (u.å.)

Figur 48. Foto: UMAK (CC BY-NC-ND 3.0).

Vestfold og Telemark

Gravfunn

C7910, Østerli (18/), Midt-Telemark k., Telemark

Miniatyr: Øks. Form som Petersen type H, eller R555. Den skal være vel bevart, men noe skadet i ett hjørne.

Materiale: Jern

Mål: L: 7,8 cm

Andre funn:

Kjønnsbestemmelse:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet under en røys på Østerli. Skal være innkommet til museet sammen med gjenstander fra andre gravhauger i Midt-Telemark.

Litteratur: Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): C7910

C10426, Gokstad Nedre (48/), Sandefjord k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Sterkt forrustet økseblad, hvor bladets ytre del mangler. Formen kan minne om Petersens type A.

Materiale: Jern

Mål: L: 7.7 cm., B: (over egg) ca. 4 cm, (foran skafthull) 1.6 cm.

Andre funn: Småbåter, senger; telt; slede; kjøkkenutstyr; verktøy; seletøy; krigsutstyr; jaktranel; fiskekroker; brettspill og spillebrikke; lærpung; beslag; hesteben; hundeben; påfugl (For fullstendig liste over gravens innhold, se Nicolaysen 1882: 37-53)

Kjønnsbestemmelse: Mann, osteologisk bestemt

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Skipsgravfunn fra Gokstad (Sandefjordskipet). Funnet ble gjort i 1880 av antikvar N. Nicolaysen i en stor og rund gravhaug, 5 m høy. Haugen bestod under matjorden av sandblandet leire helt ned til bunnen. Under bunnen fantes blåleire, hvori skipet var gravd ned 1,26 m. Mose og hasselgrener var nedlagt over blåleiren. Treverket i de øverste bordgangene som gikk opp de den sandblandete leiren var delvis råtnet, men skipet var ellers godt bevart. Gravkammeret lå bak masten, og var laftet av tømmerstokker. Graven var ubrent og det ble funnet syv deler av skjelettet til en mann. Miniaturøksebladet ble funnet på babords side av skipet, kort fra forstavnen.

Litteratur: Nicolaysen 1882: 4-5, 37-53; Petersen 1919: 37-38; Christensen 1981: 58; Thoresen og Wexelsen 1981: 2-3; UniMus (u.å.): C10426

Figur 49. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C22389/a, Bjåland (19/), Tokke k., Telemark

Miniatyr: Øks. Økseblad med skaft støpt i ett stykke, med form som R559. Skaftet har rundt tversnitt og tilspisses mot enden.

Materiale: Bronse

Mål: L: (blad) 1,3 cm, (skaft) 9,5 cm. B: 1 cm.

Vekt:

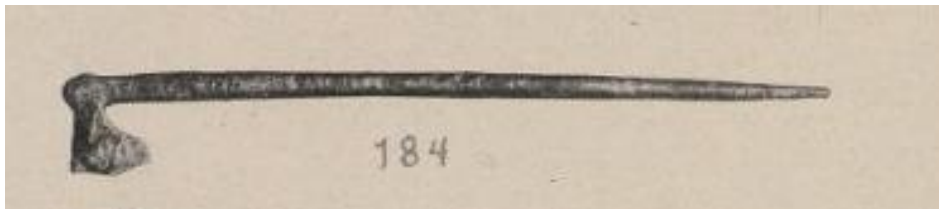
Andre funn: 2 fragmenter av oval bronsespenne som R647; saks av jern; liten vevskje av jern; 30 linheklestifter samt et lite jernstykke; rundt beslagstykke av bronse i irsk stil og forgylt

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på gården Bjåland i 1905 eller 1906, under veiarbeid i en bakkeskråning. Det var ikke tegn til haug, men det kan ikke utelukkes at det har vært en haug da funnstedet lå i dyrket mark.

Litteratur: Shetelig 1911; Petersen 1951: 339-340; UniMus (u.å.): C22389/a

Figur 50. Foto: Hentet fra Petersen 1951:339, fig. 184

Depotfunn

C5358, Haugen (2118/bnr.), Larvik k., Vestfold

Miniatyr:

- **a:** Ildstål. Anheng av tynt sølvblikk, med form som ildstål (R678). Overflaten er dekorert med innslåtte trekanter med opphøyde punkter i. Den er svakt opphøyet på stykkets nedre midtparti. Endene møtes uten avsmalning på toppen, hvor hempen sitter midtstilt ovenfor.
- **b:** Ildstål. Anheng av tynt sølvblikk, av form som ildstål (R678). Denne har en sterkt opphøyet kant på stykkets nedre midtparti. Stykket smalner mot toppen hvor endene møtes i en tynn tråd som deretter tvinnes rundt og ender i en hempe. Overflaten er glatt og uten dekor.

Materiale: Sølv

Mål:

Vekt: 3,27 g. (totalvekt C5358/a og -b)

Andre funn: Et par ovale skålformede spenner av bronse med dobbel plate; vektlodd av jern med omgivende skål av bronse; armring av sølv; to kufiske sølvmynter samt halvdelen til en tredje.

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Gjenstandene ble funnet samlet på gården Haugen, uten spor etter grav. Spennene lå hvelvet mot hverandre, de øvrige gjenstandene lå mellom disse. Ved datering av mynt er funnet sannsynligvis nedlagt i løpet av 900-tallet, hvilket stemmer med de øvrige gjenstandenes karakter.

Litteratur: Petersen 1928: 144-145, 143 fig. 168; Rygh 1885, nr.678; UniMus (u.å.): C5358

Figur 51. C5358/a sett til venstre og C5358/b til høyre. Foto: Hentet fra Petersen 1928, s. 143, fig 168.

Løsfunn

C52516/2781, Kaupang Søndre, Kaupang Nordre (1012, 1029/),

Larvik k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Form lik Petersen type M, men eggen er mindre buet. Eggen er bred i forhold til nakkepartiet, og skafthullsflikene er lite markert. Skafthullet er rundt.

Materiale: Bly

Mål: L: 2 cm. B: ca. 1,7 cm

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet ved utgraving i Kaupang 2000-2002, i sammenheng med planlagt anleggelse av en rørledning samt en gang- og sykkelvei på østsiden av Fv. 154.

Det ble gravd sjakter, som avdekket bosetningsspor bestående av kulturlag, stolpehull, brønner, latriner, grøftegrenser, avfallsgroper, leirgulv, ildsteder, m.m.

Litteratur: Petersen 1919; Pilø 2007: 143-144; Pedersen 2010: 82; UniMus (u.å.): C52516/2781

Figur 52. Foto: Eirik Irgens Johnsen, KHM (CC BY-SA 4.0).

C58805, Spetalen (1090/13), Larvik k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Form lik R555 og Petersens type H, men eggen er skadet. Øksebladet er utsvunget og massivt i forhold til nakkepartiet som er slankt. Skafthullsflikene er spisse. Miniaturøksen bærer preg av å ha ligget i pløyelaget.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 9,5 cm. B: 7 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid. Datert til 900-tallet

Funnomstendigheter: Funnet i 2012 ved metalløk i åker, i 10-15 cm dybde.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1919: 42-43, fig. 39; UniMus (u.å.): C58805

Figur 53. Foto: Adnan Icagic, KHM (CC BY-SA 4.0)

C61475/14, Vestfold og Telemark

Miniatyr: Øks. Tilnærmet rett blad, selve eggen er avrundet og går i ett med bladet og nakkepartiet. Den er uten skafthullfliker.

Materiale: Bly

Mål: L.: 2,2 cm. B (ved skafthullet): 0,7 cm. H: 1,0 cm.

Vekt:

Andre funn: 13 vektlodd; konisk

spinnehjul av bly

Periode: Yngre jernalder

Funnomstendigheter: Fremkommet ved

metallsøk. Funnet stammer muligens fra Vestfold fylke, men ytterligere funnomstendigheter er ukjent.

Litteratur: Røstad (u.å.)

Figur 54. Foto: Ingunn Marit Røstad, KHM (CC BY-SA 4.0).

C63676, Haavaldsrød (4054/1), Larvik k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Form som Petersen type G. Eggen er avrundet, og uten tegn på å ha vært slipt. Stykket er avbrutt ved halsen. Bladet er udekorert, men skal ha mindre overfladiske riper, og en jevn mørk patina.

Materiale: Kobberlegering

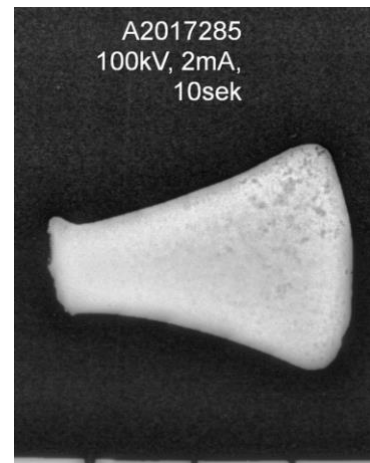
Mål: L: 3 cm. B: 2,2 cm

Vekt: 13 g.

Periode: Vikingtid (sikker datering uviss)

Funnomstendigheter: Funnet i 2016 ved metallsøk i åkermark, ca. 10 cm dypt.

Litteratur: Petersen 1919: 42-43, fig. 38; Øien (u.å)

Figur 55. Foto: KHM (CC BY-SA 4.0)

C63715, Røren (147/2), Tønsberg k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Relativt rett blad, eggen er skrå vinklet oppover. Skaftullet skal være nærmest firkantet ved nedre åpning, og et smalere hull på oversiden. Den er uten skaft hullsfliker, og det er større sprekker ved hullet og halsen. Formen kan minne om middelalder økser, eller eventuelt Petersen (1919) type K eller L.

Materiale: Bly

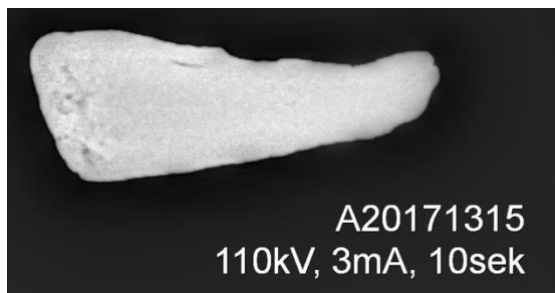
Mål: St.L: 2,8 cm. B: (egg) 1,1 cm, (hals) 0,7 cm. Skaftullet varierer fra 3,3 til 0,8 mm.

Vekt: 6,6 g.

Periode: Yngre jernalder eller middelalder

Funnomstendigheter: Funnet ved metallsøk i august 2017.

Litteratur: Petersen 1919; Øien (u.å)

Figur 56. Foto: KHM
(CC BY-SA 4.0).

C63753, Skotte (63/5), Tønsberg k., Vestfold

Miniatyr: Øks. Sterkt utsvinget egg som er massivt i forhold til halspartiet som er slankt. Den er avbrutt ved halsen, og mangler skaft hull og eventuelt skaft eller hempe. Bladets overflate skal være avskallet og uten dekor.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 1,7 cm; B: 1,7 cm; T: 0,3 cm

Vekt: 2 g.

Periode: Yngre jernalder eller middelalder (sikker datering uviss)

Funnomstendigheter: Funnet i 2017 ved metallsøk i åkermark, ca. 5 cm dypt.

Litteratur: Øien (u.å)

Figur 57. Foto: KHM (CC
BY-SA 4.0).

Rogaland

Gravfunn

S4023/d, Litland av Tau (16/bnr.), Strand k., Rogaland

Miniatyr:

- **1:** Ildstål. To fragmenter av et hengesmykke av tynt sølvblykk som R678, ovalt med opphøyet midtparti nederst. Øverst går en tvinnet tråd som ender i en hempe. Hele stykket er dekorert med innstemplede sirkler. Det mangler et ca. 7 mm langt stykke i øvre venstrekant.
- **2:** Ildstål. Hengesmykke av tynt sølvblykk som R678, dekorert med innstemplede sirkler. Mindre enn halvparten er bevart, fra smykkets øvre del med oppheng er den avbrutt litt ned til venstre og skrått ned mot høyre. Begge hengesmykkene er brukket av på ca. samme sted.

Materiale: Sølv

Mål: L:2,1 cm. B: 2,5 cm. Inkludert oppheng: 3,1 cm.

Vekt:

Andre funn: Fragmentert rund spenne av sølv med dobbel plate og kjede med ring i hver ende; 3 ringer av sølv av oval ten med avsmalnende ender; 2 sammenlimte fragmenter av tynn, båndformet ring av sølv, avsmalnende mot endene, som mangler; 20 perler av glass/bergkrystall.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Datering: Vikingtid, 800-1050 e.kr.

Funnomstendigheter: Flatmarksgrav tilfeldig fremkommet i en åker, uten tegn til haug. Jorden var litt mørk med noen småstein i. Gjenstandene lå kun et spadestikk dypt. Funnet i 1918.

Opplysningene skal være meddelt av finner Mads Olsen Litland.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1928: 144-145; de Lange, Hauken, Dahlin (u.å.)

Figur 58. S4023/d.1.
Foto: AM (CC BY-NC-ND 3.0)

Figur 59. S4023/d.2.
Foto: AM (CC BY-NC-ND 3.0).

S8172/b, Strandgravfeltet (10/1), Hå, Hå k., Rogaland

Miniatyr: Hjul. Fragment av hjulformet hengesmykke av rektangulær bronse-ten. Bare to ekrer er bevart, men den har opprinnelig hatt fire ekrer. Det finnes ingen bevarte rester av oppheng. En liten del av selve hjulet gjenstår, og går ut fra de to ekrene som er bevart. På midten gjenstår de to andre ekrene som to stubber. Overflaten på fremsiden er dekorert med en rekke små trekkanter.

Materiale: Bronse

Mål: L: 2,2 cm. D: 2,6-2,7 cm. stB: 3mm. St.T: 2mm.

Vekt:

Andre funn: Perlekjede bestående av perler av glass og bergkrystall; bruddstykker av saks (R.442); fragmenter av linhekle; fragmenter av vevsverd; fragmenter av jernsigd; leirkar (R.732); fragment av spinkelt jernkjede bestående av to knekte løkker tredd i hverandre; oval spenne av bronse; 2 ”hele” og 66 fragmenter av minst 16 klinknagler av jern; 94 ubestemmelige jernfragmenter; brente bein og trekull.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne

Periode: Yngre jernalder, 550-1050 e.kr

Funnomstendigheter: Funnet er fra et felt bestående av ca. 50 gravminner. Graven er del av en trearmet gravrøys utgravd i 1955, det er her snakk om en branngrav av en kvinne som lå i østre arm. Funnet er fra røys 28 på strandgravfeltet ID24146, ved gården Hå. Fragmenter av linhekler ble funnet spredt over hele brannlaget, men særlig konsentrert under vevsverdet.

Litteratur: UniMus (u.å.): S8172/b

Figur 60. Foto: Terje Tveit, AM (CC BY-NC-ND 3.0).

S12293/a, Frøyland (28/1), Time k., Rogaland

Miniatur: Sigd. Sigdblade med tange, bestående av fem fragmenter som nå er limt sammen. Ved tangen finnes rester av mineralisert tre, og flere steder på sigden har rester av mineraliserte tekstiler. Sigden har derfor mulig vært innpakket i tøy.

Materiale: Jern

Mål: L (kordelengde): 114 mm. L (langs krum rygg): 125 mm. B: 19 mm. T: 7 mm

Andre funn: Nagle av jern/tre; 2 jernfragment (ten) av jern/tre; trekull

Kjønnsbestemmelse: Usikker

Periode: Yngre jernalder, 550-1050 e.kr.

Funnomstendigheter: Funnet i en ubrent barnegrav på et høydedrag med dyrket mark, sør for Stemmen på gården Frøyland. Gården ligger nord i Time kommune, i et bølgende morenelandskap. Gravens fyllmasse var ca. 5 cm dyp. Naglene og tenfragmentene lå på overflaten, og det er usikkert om disse har vært del av en kiste eller lagt ned som gravgods. Like ved graven lå en annen trolig barnegrav, og i nærheten to båtbegravelser av en kvinne og en mann. Faglig utgravd ved Even Bjørdal vinteren 2006/2007.

Litteratur: Bjørdal (2007); Bjørdal (u.å)

Figur 61. Foto: Hege Hollund, AM (CC BY-NC-ND 3.0).

Innlandet

Gravfunn

C21671/d, Flagstad Østre, Flagstad Vestre (27, 28/), Hamar k., Hedmark

Miniatyr: Skjold. Rundt hengesmykke med hempe øverst. Midtpartiet er noe opphøyet med en liten skjoldbule. Langs kanten av det opphøyde partiet går en perlekant, ut fra bulen går seks krummede eker.

Materiale: Bronse

Mål: D: 2.9 cm

Vekt:

Andre funn: 2 skålformede ovale bronsespenner (R652, type b); liten trefliket bronsespenne; øse av bronse; bolleformet skål av fortinnet bronse; stekepanne av jern (R430); stykker av platen til en lignende stekepanne; stekespidd av jern; jernstang med firkantet tverrsnitt (mulig stekespidd); flatt jernstykke av mulig vevskje; to ledd av en bisselmunnbit av jern samt et lite remendebeslag av jern; vridd jernring, mulig til bissel; fragmenter av jerntener; brynestein av skifer; tre jernfragmenter.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet ved gården Flakstad mars 1911 under grunngraving til et hus, hvor en først støtte på noen hestebein. Gjenstandene lå i leirholdig jord i ca. 1 meters dybde. Det ble brukt dynamitt på grunn av tæl i jorden, som førte til at menneskeskjelettet ble oppdaget. Funnstedet ble videre undersøkt av Gustafson. Funnstedet ligger ved oppgangen til gården, litt ovenfor Flakstad bro.

Litteratur: Petersen 1928: 142, fig. 165 s.139; UniMus (u.å.): C21671/d

Figur 62. Foto: Eirik Irgens Johnsen, KHM (CC BY-SA 4.0).

C25187/a, Kleppe Nordre (143/), Vågå k., Oppland

Miniatyr: Øks. Skjeggøks med form som Petersen type D. Den er godt bevart, og eggen skal være oppslipt i nyere tid.

Materiale: Jern

Mål: L: 10,3 cm. B: 6,1 cm

Vekt:

Andre funn: 2 pilspisser av jern lik R54

Kjønnsbestemmelse: Mannsindikerende

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i en steinrøys på Kleppe.

Litteratur: Petersen 1951: 339-340; UniMus (u.å.): C25187/a

Figur 63. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

Depotfunn

C3907, Ringnes (42/), Stange k., Hedmark

Miniatyr: Ildstål. Skiller seg noe i form fra de andre miniatyrene av ildstål. Eksemplaret er helt lukket øverst og uten hempe, mens den nederst på det bredeste partiet er delt på midten. Den er dekorert med fem små innstemplede sirkler på sidene ytterst, og seks større på midten. Baksiden er glatt.

Materiale: Sølv

Mål: st.D: 2,8 cm.

Vekt: 2 g.

Andre funn: Bruddstykker et par halsringer av sølv; kjede med hengesmykke av sølv; et firkantet flatt smykke av gull, underlagt med en sølvplate.

Periode: Sen vikingtid, tidlig middelalder

Funnkategori: Depotfunn

Funnomstendigheter: Funnet sommeren 1866 i en røys på gården Ringnes i Hedmark.

Gjenstandene lå sammen med en del sølvmynter under en større stein. En av myntene dateres til første halvdel av 1000-tallet, og depotet kan antas å ha vært nedlagt i løpet av 1000-tallet.

Litteratur: Petersen 1928: 144-145; UniMus (u.å.): C3907

Figur 64. Foto: Kirsten Helgeland, KHM (CC BY-SA 4.0).

Løsfunn

C25782, Sønstegaard (98/1), Gausdal k., Oppland

Miniatyr: Øks. Eggen er rett og skafthullspartiet samt nakken er skadet. Form lik Shetelig 1911 fig. 10, men denne har litt smalere skafthullparti. Selve bladet er likt Petersen type M, fig 44.

Materiale: Jern

Mål: L: 7.9 cm. B: 5.1 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet under nydyrking på seteren Fageråsen, tilhørende Sønstegaard Øvre. Seteren ligger ca. 675 m.o.h. Funnstedet var ca. 200 meter fra seterhusene, på sørvestsiden nedenfor disse.

Litteratur: Shetelig 1911: 10; Petersen 1919: 45; UniMus (u.å.): C25782

Figur 65. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C26139, Kvåle (30/bnr), Lom k., Oppland

Miniatyr: Øks. Blad med buet egg, skaffliker bevart på undersiden og avrustet på oversiden. Formen er som Petersen type M, men med smalere blad. Øksen er noe skadet av rust.

Materiale: Jern

Mål: L: 9.2 cm. B: 6.3 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på et jorde, hvor det også skal være funnet et sverd med glødeskall som Petersen type M og en øks som R560.

Litteratur: Petersen 1919, fig. 45; UniMus (u.å.): C26139

Figur 66. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C33999, Langedal (28/2), Østre Slidre k., Oppland

Miniatur: Øks. Form lik Petersen type M, med sterkt utsvunget egg som er noe vinklet oppover. Eggen er noe forrustet, men øksen er ellers godt bevart. Med skaftfliker, som er noe opphøyd øverst, og større nederst.

Materiale: Jern

Mål: L: 9,8 cm. B: 7,2 cm

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet tidlig på 1970-tallet av Olav Langedal i en krøttersti i gårdens daværende havnehage, ca. 400 m sør for husene. Det ble også funnet en kniv ikke langt fra funnstedet.

Litteratur: Petersen 1919, fig.44; UniMus (u.å.): C33999; Kulturminnesøk (u.å.): Langedal, Funnsted, 41088

Figur 67. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C34830, Austad søndre (182,183/27, 4, 14), Gjøvik k., Oppland

Miniatur: Øks. Eggen er rett og noe vinklet oppover, men en del er avbrutt langs øvre kant av eggen. Skaftullet er skadet. Formen kan mulig ligne Petersen type G eller H.

Materiale: Jern

Mål: L: 11 cm. B: 5,7 cm. B. over skaftullet: 4,6 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet på Austad, ytterligere funnopplysninger mangler. Innsendt som gave av Kristian Austad, øksen ble funnet av hans far mange år tidligere.

Litteratur: Petersen 1919; UniMus (u.å.): C34830

Figur 68. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C35939, Skjelve vestre (570/1), Ringsaker k., Hedmark

Miniatyr: Øks. Svakt utsvunget egg, skafthullsfliker er asymmetriske og noe forrustet. Formen er usikker, men ligner Petersen type K fig. 42. Overflaten er sekundært slipt i nyere tid.

Materiale: Jern

Mål: L: 10 cm. B: 6,2 cm. B. over skafthull: 3,3 cm.

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet ca. 1960, sør for våningshuset på Granli under gården Skjelve Vestre. Øksen ble funnet av Andreas Grindvoll. Nærmere funnopplysninger mangler.

Litteratur: Petersen 1919, fig. 42; UniMus (u.å.): C35939

Figur 69. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C63632, Killi Ulfsgård (28/17), Dovre k., Oppland

Miniatyr: Sverd. Eksemplaret har tilnærmet riktige proporsjoner, men bladet er noe bøyd på midten. Skjeftet har et lett oppsvunget overhjalte lik Petersen fig.138, men er avbrutt på endene. Underhjalte er rett, smalt og markert. Bladet har parallelle sider og en tydelig blodrand langs midten, lik R490.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: ca. 7 cm

Vekt:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i 2016 ved metallsøk i åker, ca. 15-20 cm dypt.

Litteratur: Petersen 1919; Rygh 1885; Skogstrand (u.å.)

Figur 70. Foto: KHM (CC BY-SA 4.0).

Nordland

Gravfunn

Ts4306/f, Heimen av Rønvik nedre (32/100), Bodø k., Nordland

Miniatyr: Sverd. Form lik Petersen type V, men kun halvparten er bevart. Hjaltet er defekt mens halve overhjaltet og det meste av knappen mangler. En liten jerntein er fastrustet til klingens som er avbrutt omtrent på midten.

Materiale: Bein, tre

Mål: L: 6,6 cm. B (klingen): 1,3 cm.

Vekt:

Andre funn: Liten kam av bein (R.447); nålehus av bein med to huller til feste for snor; en del ubestemmelige flate jernstykker (mulig rester av skrinbeslag).

Kjønnsbestemmelse: Mann, osteologisk bestemt

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet ca. 70 meter fra sjøen, sammen med et skjelett som lå like under jordskorpen, ca. 20 cm dypt. Gravfunnet er sammenblandet med et annet gravfunn som lå ca. 20 meter unna. Dette gravfunn lå i ca. 1,70 meters dybde, var dekket av stein og inneholdt et sverd av type Y, en svær spydspiss av jern og en skjoldbule av jern.

Skjelettrestene av begge gravfunn ble innsendt til Anatomisk institutt og bestemt som rester av to menn. Funnopplysninger er fra Lauritz Laukvik, Rønvik.

Litteratur: Sjøvold 1974: 51-52; UniMus (u.å.): Ts4306

Ts8661, Lurøy (18/bnr.), Lurøy k., Nordland

Miniatyr: Øks. Støpt i ett stykke med skaft. Eggen er buet, og smalner så jevnt av mot den avrundete nakken. Skaftet har rundt tverrsnitt og ender i en spiss.

Materiale: Jern, kobber

Mål: L: (totalt) 13 cm, (blad) 4,3 cm, (skaft) 10,2 cm. B: 3 cm. D: (på skaftet) 0,8 cm. T: (over nakken) 0,45 cm.

Vekt:

Andre funn:

Kjønnsbestemmelse: Uviss

Datering: Vikingtid

Funnomstendigheter: Funnet i restene av en gravhaug som tidligere var utgravd av antikvar Nicolaysen engang før 1920, men da uten funn. I samme gravhaugen ble det i 1920-årene funnet en urne med brente bein, som nå er forsvunnet. Gravhaugen er en av ca. 8-10 hauger, som ligger på en rekke på plassen Langveien på gården Lurøy.

Litteratur: UniMus (u.å.): Ts8661

Figur 71. Foto: June Åsheim, UMAK (CC BY-NC-ND 3.0).

Løsfunn

Ts6687, Dal Øvre (135/2), Vestvågøy k., Nordland

Miniatyr: Øks. Sterkt utsvunget blad, eggen er defekt og et hjørne er avbrutt. Skafthull og hammer mangler. Jernet er spaltet i tre, og et ”flak” skal foreligge løst.

Materiale: Jern, kobber

Mål: Nåv. L: 7 cm. B: (inkl.flak) 6,3 cm.

Vekt:

Andre funn:

Periode: Yngre jernalder

Funnomstendigheter: Funnet av grunneier Terje Knutsen i 1974 i en potetåker ca. 30 m VSV for våningshuset på Dal Øvre. Det skal ligge to rundhauger og langhauger på eiendommen, den ene båtformet, og to forhøyninger som mulig kan være gravminner. Det skal og være funnet to spinnehjul på gården.

Litteratur: UniMus (u.å.): Ts6687; Jensen 2010: katalog nr. 290.

Ts15397/4, Straumsnes M/ Steinbakken (85/1), Hamarøy k., Nordland

Miniatyr: Øks. Økseformet anheng. Overflaten er dekorert med sirkelornamentikk langs hele kanten, og med fire sirkler i bunnen. Hempe er støpt sammen med stykket. Muligens til rasleblikk.

Materiale: Kobberlegering

Mål: L: 4,15 cm. St.B: 2,36 cm. T: 0,4 cm.

Vekt: 2,24 g.

Andre funn: To andre smykkeanhang i kobberlegering

Periode: Vikingtid eller middelalder

Funnomstendighet: Fremkommet i 2016 ved metallsøk i dyrket mark, i regi av Nord-Norsk metallsøkerklubb.

Litteratur: Isaksen (u.å.)

Agder

Gravfunn

C1672/a.III, Nomeland (47/33), Valle k., Aust-Agder

Miniatyr: Ildstål. Fem fragmenter av hengesmykke med form som R678. På bildet (fig. 61) ser det ut til at delene av smykket er puslet sammen feil. Det største fragmentet øverst på høyre side skal være på midten nederst på smykket, hvor man ser det tykkeste partiet er. Det kan også se ut til at det mangler noen fragmenter. Endene på stykket smalner ut mot toppen, hvor de tvinner rundt hverandre og ender i et oppheng. Overflaten er dekorert med innstemplede sirkler.

Materiale: Sølv

Mål:

Vekt:

Andre funn: Perler av farget glass, glassmosaikk og leire av forskjellige former og størrelser; spinnehjul av bergart; messingzirater av ulik form; levninger av et halssmykke; 3 hengesmykker av sølv; nålehus av bronse; en knopp av en ringspenne; pinsett av bronse; bronsebeslag; 4 vektlodd av bly; en bergkrystall; fingerring av sølv som i dag er bortkommet.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Ytterligere funnopplysninger mangler.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1928: 137 fig.168; UniMus (u.å.): C1672/a.III

Figur 72. Foto: Olav Heggø, KHM (CC BY-SA 4.0).

C58880/7, Langeid Øvre (2/1), Bygland k., Aust-Agder

Miniatyr: Ildstål. To fragmenter av ildstålsformet hengesmykke som R678, men med armer som er mer avsmalnende. Gjenstanden har triangelformet stempeldekor på fremsiden.

Materiale: Sølv

Mål: St.L: 2,3 cm. St.B: 1 cm. T: 0,1 cm.

Vekt:

Andre funn: 6 mynter av sølv; smykkefragment av sølv; fragmenter av sølvtråd av ulike tykkelse; skålverksett av kobberlegering som R476a; futteral eller etui av tre og never; 5 vektlodd av kobberlegering og jern; fragment av brettet bronseblikk; jernøks; 2 sigder av jern; nålehus av jern, pinsett av jern; en avbrutt jernstang med firesidig tverssitt; deler av beslag av jern med bevart organisk materiale som trolig er treverk, hvorav det på én beslagdel er festet en ring som mulig utgjør hempe og bærer til nålehuset; 2 ildstål som R426; kniv av jern; div. beslag, hank, lås, klemmer og nagler av jern som mulig er deler av et skrin; 4 båndformede beslag av jern; mulig nøkkel/nøkler av jern; 2 ukjente jerngjenstander; biter av jernspiker; krampe av jern; 2 jerntenner; fragmenter av jern; 2 perler av glass (en ringformet mørk blå og en dobbelsegmentert av gult opakt glass); hengebryne av gråbrun sandstein; lang bryne av grå skifrig bergart; 2 stykker ildflint; klump av organisk materiale (trolig tre) med rester av et insekt; fragment av pels; rund og sammenklemt klump, trolig av tjære fra bjørkenever.

Kjønnsbestemmelse: Kvinne og mann, gjenstandsbasert

Periode: Vikingtid, 900-1000-tallet

Funnomstendigheter: Arkeologisk utgravning i 2011 ved Kjetil Loftsgården og Zanette T. Glørstad, Kulturhistorisk Museum. Graven er nummer 6 i et gravfelt bestående av 18-21 flatmarksgraver fra sen vikingtid. Grav 6 er en flatmarksgrav orientert omtrent nv-sø. Den var rektangulær med rundete hjørner, målte 268 cm i lenden, 102 cm i bredden og var opptil 35 cm dyp. Bunnen i graven var forholdsvis flat, og sidene var steile til rette. Det ble ikke funnet menneskelige levninger, og det er usikkert om graven har hatt en ytre markering og indre kledning. Mesteparten av gravgodset skal ha ligget i midten langs bunnen av graven. Ildstålminiatyren ble funnet ved framgraving av preparat med skålvekten av kobberlegering, som opprinnelig har ligget i etuiet av tre og never. Det ble gjort utgravninger av seks forhistoriske lokaliteter i området, som viste at det har vært bosetninger på Langeid siden steinalder.

Litteratur: Rygh 1885; Petersen 1928: 137 fig.168; Wenn, Loftsgården og Glørstad 2016: 3; Glørstad og Wenn 2017: 198; Wenn og Røstad (u.å.) C58880/7.

Ukjent funnsted

B987, Ukjent fylke, ukjent kommune

Miniatyr: Øks. (Upublisert)

Materiale: Jern

Mål:

Vekt:

Andre funn:

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter:

Litteratur: Petersen 1951: 340

C21709/1, Ukjent fylke, ukjent kommune

Miniatyr: Øks

Materiale: Jern

Mål: L: 8,3 cm.

Vekt:

Andre funn: Spydspiss av jern; økseblad av jern lik R553; økseblad av jern lik R552; skjoldbule av jern lik R564; pilspiss av jern lik R538; seletøysbseleg av jern som R557; bisset av jern; vevskje av jern; 2 sigdblade av jern; stigmøyle av jern; lansespiss av jern

Periode: Vikingtid

Funnomstendigheter: Del av en samling gjenstander fra vikingtid og middelalder uten opplysninger om funnsted. Det er mulig snakk om flere funn, som er sammenblandet.

Litteratur: Petersen 1951: 340; UniMus (u.å.): C21709/1

Post-script

Etter tilvirkningen av katalogen har jeg kommet over flere funn av miniatyrgjenstander fra yngre jernalder, men som av denne grunn ikke inngår i oppgaven. Et av dem er et miniatyranheng av sølv fra Stange, som muligens forestiller et brettspill eller et linhekle (?) (Gardeła 2022: 18-19). Det skal også være funnet en miniatyrøks av rav i Kaupang (Pedersen 2010: 82), som jeg imidlertid ikke har klart å finne mer informasjon om. Det er også kjent ytterligere tre gravfunn med skjoldformede spenner av bronse fra Nord-Norge (Schanche 2000: 379-380 og 394; unimus: Ts3088/1). Et av dem er fra et samisk gravfunn fra Nesseby kommune i Finnmark (C8674), et er fra Tussøy i Tromsø kommune i Troms (Ts3088/1) og et er fra et samisk gravfunn i Porsanger kommune i Finnmark (Ts1444). Det er videre gjort to nylige metalldetektorfunn av miniatyranheng formet som kubbstoler (Jessen og Majland 2021: 4). Et er av sølv fra Sarpsborg i Viken (C62189) og det andre er fra Grimstad i Agder (C65393) og laget av sølv og gull.

Litteratur

- Arbman, H. (1940) *Birka: Untersuchungen und Studien : 1 1 : Die Gräber Tafeln*, Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag.
- Bjørndal, E. (2007) Gravfunn frå vikingtid og spor etter tidleg jordbruksbusetnad. Arkeologisk undersøking vintaren 2006/2007 på Frøyland i Time kommune, *Frå haug ok heiðni*, 2007(3), s. 3-11, i Vern Kvernberg (2020). Tilgjengelig fra: <https://www.vernkvernaland.com/post/gravfunn-fr%C3%A5-vikingtid-og-spor-etter-tidleg-jordbruksbusetnad> (Hentet: 08.August 2023).
- Christensen, A. E. (1981) Hvem var Gokstadhøvdingen?, i Wexelsen, E. (red.) *Gokstadsfunnet : et 100-års minne = The Gokstad excavations : centenary of a Norwegian Viking find = The Gokstad Excavations*. Sandefjord: Sandefjordmuseene (Årbok 1979-1980 (Sandefjordmuseene), s. 2-3.
- Fett, P. (1954) *Førhistoriske minne i Sogn: 9: Vik prestegjeld*. Bergen: Historisk Museum.
- Fuglesang, S. H. og Wilson, D. M. (2006) Catalogue, i Fuglesang, S. H. og Wilson, David. M. (red.) *The Hoen Hoard – A Viking gold treasure of the ninth century*, Norske Oldfunn 20. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s. 223-288.
- Gardęła, L. (2014) *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Collectio Archaeologica Ressoviensis, 33. Rzeszów: Institute of Archaeology, University of Rzeszów.
- Gardęła, L. (2022) Miniatures with Nine Studs: Interdisciplinary Explorations of a new type of Viking Age Artefact, *Fornvännen*, 117, 2022(1), s. 15-36. DiVA, id: diva2:1649926.
- Glørstad, Z. T. og Wenn, C. C. (2017) A view from the valley: Langeid in Setesdal, South Norway – a Viking-Age trade station along a mercantile highway, i Glørstad, Z. T. og Loftsgarden, K. (red.) *Viking Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. London: Routledge, s. 191-211. Hentet fra: <https://doi.org/10.4324/9781315548197> (Lest 3 April 2024).
- Hansen, L. I. og Olsen, B. (2017) *Samenes historie: fram til 1750*. 6. utg. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as.

- Jensen, B. (2010) *Viking Age Amulets in Scandinavia and Western Europe*. Oxford: BAR Publishing (BAR International Series 2169).
- Jessen, M. D. og Majland, K. R. (2021) The sovereign seeress – on the use and meaning of a Viking Age chair pendant from Gudme, Denmark, *Danish Journal of Archaeology*, 10, s. 1-23. Doi: 10.7146/dja.v10i0.122229.
- Kaland, S. H. H. (2006) *Kvinnegraven fra Trå i Granvin – en gydjes grav?*, i Barndon, R., Innselset, S. M, Kristoffersen, K. K., Lørdøen, T. K. (red.) *Samfunn symboler og identitet – Festskrift til Gro Mandt på 70-årsdagen*, UBAS Nordisk 3. Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, s. 351-363.
- Lorange, A. (1875) *Samlingen af norske oldsager i Bergens museum*. Bergen: J.D. Beyers Bogtrykkeri.
- Nicolaysen, N. (1862) *Norske fornlevninger: en oplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre en reformationen og henførte til hvert sitt sted*. Kristiania: Foreningen til Norske fortidsminnesmerkes bevaring.
- Nicolaysen, N. (1882) *Langskibet fra Gokstad ved Sandefjord*. Kristiania: Cammermeyer.
- NTNU Vitenskapsmuseet (u.å.) T28496. NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim. Upublisert.
- Olsen, M. og Kjeldeskriftsfondet (1960) *Norges innskrifter med de yngre runer: 5: XIV. Sør-Trøndelag fylke; XV. Nord-Trøndelag fylke; XVI. Nordland fylke; XVII. Troms fylke*. Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.
- Pedersen, U. (2010) *I smeltedigelen: Finsmedene i vikingtidsbyen Kaupang*. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Petersen, J. (1919) *De norske vikingesverd : en typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Kristiania: I kommission hos Jacob Dybwad, Skrifter (Videnskabselskapet i Kristiania).
- Petersen, J. (1928) *Vikingetidens smykker*. Stavanger: Stavanger Museum, Dreyers Grafiske Anstalt.
- Petersen, J. (1951) *Vikingetidens redskaper*. Oslo: Dybwad, Skrifter (Det Norske videnskapsakademi i Oslo).

- Pilø, L. (2007) *The Fieldwork 1998-2003: Overview and Method*, i Skre, D. (red.) *Kaupang in Sikringssal*, The Kaupang Excavation Project Publication Series 1. Århus: Aarhus University Press, s. 144-160.
- Price, N. S. (2019) *The Viking Way : Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. 2. utg. Oxford: Oxbow books.
- Reymert, P. K. (1980) *Arkeologi og etnisitet: en studie i etnisitet og gravskikk i Nord-Troms og Finnmark i tiden 800-1200*. Masteravhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/handle/10037/3320> (Hentet: 14 september 2023).
- Rygh, O. (1885) *Norske Oldsager : 2. Afd. : Oplysninger om de afbildede Oldsager*. Christiania: Cammermeyer.
- Samdal, M. (2000) *Amuletter: Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e.Kr.* Masteravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/1785> (Hentet: 20 september 2021).
- Schanche, A. (2000) *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Karasjok: Davvi Girji.
- Shetelig, H. (1911) *En Miniaturøks av bronse fra vikingtiden*. Bergen: Bergen Museums Aarbok 1911 (13), s. 1-18.
- Shetelig, H. (1912) *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bergen museums Skrifter, ny række, Bd. II, Nr. 1. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri.
- Sjøvold, T. (1974) *The Iron Age settlement of Arctic Norway: study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle: 2: Late Iron Age: (Merovingian and Viking periods)*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Solberg, B. (2003) *Jernalderen i Norge*. 2.utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Thoresen, P. og Wexelsen, E. (1981) Forord, i Wexelsen, E. (red.) *Gokstadfunnet : et 100-års minne = The Gokstad excavations : centenary of a Norwegian Viking find = The Gokstad Excavations*. Sandefjord: Sandefjordmuseene (Årbok 1979-1980 (Sandefjordmuseene), s. 2-3.
- Wenn, C. C., Loftsgarden, K., Glørstad, Z. T. (2016) *Rapport fra arkeologisk utgravning. Rv. 9 Krokå-Langeid. Langeid øvre, 2/1, 2. Bygland k., Aust-Agder, I-*

III. Utgravningsrapport. Kulturhistorisk museum, Oslo. Tilgjengelig fra:
<https://www.duo.uio.no/> (hentet: 19 september 2023).

Wilson, D. M. (2006) Introduction and Summary, i Fuglesang, S. H. og Wilson, D. M. (red.)
The Hoen Hoard – A Viking gold treasure of the ninth century, Norske Oldfunn 20.
Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s.13-28.

Zachrisson, I. (1984) *De samiska metalldepåerna år 1000-1350 : i ljuset av fyndet från
Mörtträsket, Lappland = The saami metal deposits A.D. 1000-1350 in the light of the
find from Mörtträsket, Lapland*. Archaeology and environment 3. Umeå: University of
Umeå, Department of Archaeology.

Nettressurser:

Bjørdal, E. (u.å.) S12293/a. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/6902c262-8f2a-4504-b66e-12e13418fd89>
(Hentet: 06.03.23)

de Lange, E., Hauken., Dahlin, Å. (u.å.) S4023/d. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/61e0a1a0-dc3e-4dff-bb98-60e7e03fccc1>
(Hentet: 08.02.23)

Hellan, T. M. (u.å.) T27817/1. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/f901c9bb-34fc-4661-982d-06234242c4de>
(Hentet: 06.06.23)

Hellan, T. M. (u.å.) T28562. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/df6bec64-cbc2-4ea5-aaa3-98a57d8900c0>
(Hentet: 15.02.23)

Isaksen, B. (u.å.) Ts15397/4. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/2b4b3d93-713e-4100-a31c-02ed246766c9>
(Hentet: 17.03.23)

Kulturminnesøk (u.å.) Flatvollen, Funnsted. Tilgjengelig fra:

<https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bmcounty=&cp=1&bounds=69.48120586729786,20.19628286361>

6943,69.47988020996608,20.198428630828857&zoom=18&id=18865 (Hentet: 11.08.23)

Kulturminnesøk (u.å.) Vestre Berg 2016/17 Lok. 6, Bosetning-aktivitetsområde. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bmcounty=&cp=1&bounds=59.150314075473474,11.252574920654297,59.148234402371386,11.254720687866211&zoom=18&id=226178> (Hentet: 19.09.23)

Kulturminnesøk (u.å.) Langedal, Funnsted. Tilgjengelig fra:

<https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bmcounty=&cp=1&bounds=61.163182247414255,9.058619141578674,61.161226151455594,9.060764908790588&zoom=18&id=41088> (Hentet: 18.03.23)

Larssen, Tanja (u.å.) Ts15356/1. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/6a4ce5bb-b007-4062-8431-07973db70130> (Hentet: 24.01.23)

Røstad, I. M. (u.å.) C61475/14. Tilgjengelig fra:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/e1ce1d23-7b7f-4600-8a77-694d6a80ce8d> (Hentet: 22.05.23)

Skogstrand, L. (u.å.) . Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/82be8ad2-419e-444b-b104-a533cf92a7e9> (Hentet: 16.03.23)

UniMus (u.å.) B710. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/23d2ffa1-b21c-461a-a8c8-88eed52ece3b> (Hentet: 04.09.22)

UniMus (u.å.) B712. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/8dd4b229-8ad5-454d-a047-7813c81b1b47> (Hentet: 04.09.22)

UniMus (u.å.) B6483/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/756d7d94-0c00-4445-9fd3-2afb5ae7f392> (Hentet: 15.09.22)

UniMus (u.å.) B6657/c. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/df483300-b4b5-4769-8458-6cfc7cb3ccac> (Hentet: 24.09.22)

UniMus (u.å.) B12051/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/64b4706b-ab57-4d86-bf0e-de376b0efd7f> (Hentet: 04.09.22)

UniMus (u.å.) B994. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/f5e0fd8f-ea53-4f4a-b9a6-8e861e08b136> (Hentet: 04.10.23)

UniMus (u.å.) B6450. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/0ddd90a0-406c-41f7-bfa6-ebe481e0d044> (Hentet: 15.09.22)

UniMus (u.å.) B6789. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/25873ce6-df98-4805-a16f-b94243644e3c> (Hentet: 10.09.22)

UniMus (u.å.) B10234. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/7685cf92-e9ae-4574-8530-f1ea4441d537> (Hentet fra: 15.09.22)

UniMus (u.å.) B13606. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/8ea9ff36-beac-4d19-96d8-49c2fdfebca1> (Hentet fra: 19.10.22)

UniMus (u.å.) T12338/IIIc. Tilgjengelig fra:
<https://www.unimus.no/portal/#/things/6e16c5ce-c3cc-4884-ab4c-0b09989c3bb9>
(Hentet: 08.10.22)

UniMus (u.å.) T19010/e.007. Tilgjengelig fra:
<https://www.unimus.no/portal/#/things/c721e4ab-1fb5-4146-9d93-e196c3b0082b>
(Hentet: 27.09.22)

UniMus (u.å.) T19507/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/a4a13ed6-8fdb-4a09-b452-61d4aaeb65a5> (Hentet: 27.09.22)

UniMus (u.å.) T2392.000. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/14299a80-9a49-43db-9eb6-4ff09788973c> (Hentet: 04.10.23)

UniMus (u.å.) C2993. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/b8119915-9e1e-474c-bcae-bdcf675e405e> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T3446.000. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/f661ee2a-8ede-4a8c-8e42-fb809d81360a> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T20909. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/c504f32d-6cd3-4e36-8220-0943068ca73a> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T27351. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/4634e1ac-21f2-4e65-b334-7cd7cedda835> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T28596. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/d51ccc48-3a7f-44ff-9652-f7475ec327f3> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T7411.000. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/8983f202-0787-49c7-85f0-28c74a2fdd31> (Hentet: 18.10.22)

UniMus (u.å.) T16861.000. Tilgjengelig fra:
<https://www.unimus.no/portal/#/things/b1614a70-330d-4658-87e7-fa581d80a7bd>
(Hentet: 19.10.22)

UniMus (u.å.) T27483. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/941e82a6-d762-4d59-9bfd-25491b8f66e2> (Hentet: 19.10.22)

UniMus (u.å.) C822. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/a3add052-3288-49d0-a1d4-2764756145bf> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C731/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/753d8089-a157-430e-9718-5632423a6d27> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C731/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/52f7ab78-6627-4fb0-a087-36df14612540> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C741. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/a5df6ba9-077e-49e6-9880-9cd2f1df3742> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C742/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/5c7098ed-bb7c-4352-9f3f-5494992784ed> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C742/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/e152ac63-ff7a-446c-aaa5-6dc47eec6dc7> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C742/c. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/fdefd238-f732-46ef-b2f4-276275a7315b> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C742/d. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/afb2db8d-109e-4734-beab-52086a0f8414> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C743/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/da674443-5044-4e96-b478-fe80c0b55c38> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C743/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/2a7ca32c-f1d4-4dc1-b03f-532ca617948b> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C743/c. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/664dfed3-ff06-4c52-b3ef-b18ce7073993> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C12210/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/952f9800-b243-48a4-8d95-5c342ddd911f> (Hentet: 09.01.23)

UniMus (u.å.) C25255. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/c31775ed-cd8c-4e40-97c6-376b528552b3> (Hentet: 05.10.23)

UniMus (u.å.) C26265/h. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/97e240e7-b759-4a22-be23-291d2f140433> (Hentet: 05.10.23)

UniMus (u.å.) C30218/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/498c7b20-2318-4f58-b304-0e6176e957d1> (Hentet: 21.01.23)

UniMus (u.å.) C33577. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/012718db-b328-4095-bb18-100c630bb877> (Hentet: 21.01.23)

UniMus (u.å.) C34442. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/a4d091a9-622b-4998-aaad-01d75c37d0d6> (Hentet: 21.01.23)

UniMus (u.å.) C61766. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/f48dd44e-b6da-4a55-afe1-18470359f330> (Hentet: 19.09.23)

UniMus (u.å.) C2078. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/fd61f95c-237a-4a6d-b76e-83f1861bfe74> (Hentet: 24.01.23)

UniMus (u.å.) C5137. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/5fec9f82-f8b4-462f-b88b-d261564d8e58> (Hentet: 24.01.23)

UniMus (u.å.) Ts734. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/5b776445-4456-4863-9ab1-706cedf2b74a> (Hentet: 24.01.23)

UniMus (u.å.) Ts1652. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/4ab23f6b-c771-4a24-9806-7255576104af> (Hentet: 24.01.23)

UniMus (u.å.) Ts4400/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/69a0d4ed-68d6-4a4b-a9c6-3c71594d6ad9> (Hentet: 24.01.23)

UniMus (u.å.) C7910. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/6909912f-5be6-4ce4-8868-ab4bf45cf8b0> (Hentet: 05.10.23)

UniMus (u.å.) C10426. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/fedcbc21-c8b1-431d-9997-2cf6e7b9ec4c> (Hentet: 27.01.23)

UniMus (u.å.) C22389/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/aab6ce76-fe8c-4c23-90a0-a5528c370691> (Hentet: 27.01.23)

UniMus (u.å.) C5358. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/7d999de7-e866-47f8-a00e-76f2a1f4a5e3> (Hentet: 03.02.23)

UniMus (u.å.) C52516/2781. Tilgjengelig fra:
<https://www.unimus.no/portal/#/things/fe9e6392-1d70-457c-a162-f0386d871543>
(Hentet: 22.05.23)

UniMus (u.å.) C58805. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/ac904462-2669-4b08-a556-5f887efc2103> (Hentet: 13.02.23)

UniMus (u.å.) S8172/b. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/778b8f2a-d038-4672-bcdc-85509b5c40d2> (Hentet: 14.02.23)

UniMus (u.å.) C21671/d. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/2891a085-5b18-4703-b835-399ac6db3d8b> (Hentet: 07.09.22)

UniMus (u.å.) C25187/a. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/e6bb44aa-c80f-40ea-8580-1c0165cfa3b9> (Hentet: 05.10.23)

UniMus (u.å.) C3907. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/cfe194ad-9a5b-4138-a42e-722e7ac68d88> (Hentet: 07.04.23)

UniMus (u.å.) C25782. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/ee5eca49-bcff-4f49-87b6-add1ac659dad> (Hentet: 18.03.23)

UniMus (u.å.) C26139. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/3733ae5d-e493-4283-8042-f3ad4c1f8b72> (Hentet: 18.03.23)

UniMus (u.å.) C33999. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/99017bb8-1f13-406f-bb5e-57fb676341f9> (Hentet: 18.03.23)

UniMus (u.å.) C34830. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/222cee7b-346e-41a4-af96-543a43baeca6> (Hentet: 18.03.23)

UniMus (u.å.) C35939. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/6d7384ca-769d-490a-a93c-d63c46d2da7b> (Hentet: 18.03.23)

UniMus (u.å.) Ts4306/f. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/2d62cbcc-ba98-4c49-9b06-3a6aeb87f3fb> (Hentet: 17.03.23)

UniMus (u.å.) Ts8661. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/54dca826-be3d-45b3-9c6b-eeffa2591a79> (Hentet: 17.03.23)

UniMus (u.å.) Ts6687. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/c2cb1a70-b1ba-4f99-bc35-8ba489e510fb> (Hentet: 17.03.23)

UniMus (u.å.) C1672/a.III. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/ca752e60-8d85-435f-9bda-d04939abb8df> (Hentet: 15.03.23)

UniMus (u.å.) C21709. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/9cd8f28a-b8bf-4063-b51d-c9b4e7b91dc4> (Hentet: 05.10.23)

Wenn, C. C. og Røstad, I. M. (u.å.) C58880/7. Tilgjengelig fra:
<https://www.unimus.no/portal/#/things/6828a9c5-49fb-41db-a470-1e2f344dd1c3>
(Hentet: 05.10.23)

Øien, C. B. (u.å.) C63676. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/cd1fa3e9-d8e5-4748-b887-5e76dce9a22b> (Hentet: 23.05.23)

Øien, C. B. (u.å.) C63715. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/c229376f-d275-467c-b1f0-ed7dafd062bc> (Hentet: 23.05.23)

Øien, C. B. (u.å.) C63753. Tilgjengelig fra: <https://www.unimus.no/portal/#/things/5d0bb2ce-b720-4e4f-a1ab-668727026b67> (Hentet: 23.05.23)